

Opklaringen af bogtyverierne på Det Kongelige Bibliotek i 1970'erne

Redegørelse til Kulturministeriet

Det Kongelige Bibliotek

Indholdsfortegnelse

Forord.....	4
1. Indledning	5
1.1 Redegørelsens formål og opbygning.....	5
1.2. Begrebet "tyveri" og tyverierne systematik.....	6
1.3. Begrebet "mangler".....	6
1.4. Begrebet "revision"	7
2. Perioden før 1982.....	9
2.1. Tidsmæssig placering af tyverierne	9
2.2. Samlingerne og deres fysiske placering.....	12
2.3. Opklaringsforsøgene i 1970'erne.....	14
2.3.1. Politiets efterforskning.....	14
2.3.2. Bibliotekets egen efterlysningsvirksomhed	17
2.4. Etablering af forebyggende foranstaltninger.....	19
2.4.1. Indskrænkning i adgangen til samlingerne	19
2.4.2. Udtagning af værdifulde værker til anbringelse i særligt sikrede magasiner	20
2.4.3. Reduktion af antallet af udgange fra bygningen på Christians Brygge	21
2.4.4. Indførelse af kontrol ved udgangene.....	21
2.4.5. Ejermærkning.....	21
2.4.6. Skalsikring, nyt låsesystem mv.	22
2.5. Punktrevisioner	22
2.6. Statsrevisorernes beretning af 15. februar 1979.....	23
2.7. Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek.....	26
2.8. Udvalgets høring af antikvarboghandler Hans Bagger	26
2.9. Totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling	29
2.10. Statsrevisorernes beretning af 14. juni 1982.....	35
3. Perioden 1982 – 1986	38
3.1. Status ved Torkil Olsens tiltræden.....	38
3.2. Fortsat totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling.....	38
3.3. Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek.....	39
3.4. Opklaringsarbejdet og etableringen af forebyggende foranstaltninger.....	39
3.5. Rigsrevisionens fortsatte overvågning af revisionen	41
3.6. Afslutningen af Torkil Olsens embedsperiode.....	41
4. Perioden 1986 ff.....	42
4.1. Status ved Erland Kolding Niensens tiltræden	42
4.2. Afslutningen af totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling	43
4.2.1. Revisionsindsatsen	44
4.2.2. Manglerne	45
4.3. Opklaringsarbejdet.....	46
4.4. Sikringsarbejdet	48
4.5. Forbrydelser imod biblioteket 1986 ff.	50
4.5.1. "Håndværkertyveriet" (1987)	50
4.5.2. En bog fra Grønholt-Petersens private bogsamling (1987)	51
4.5.3. Rengøringsassistenten (1993)	51
4.5.4. Kogebogsindbruddet (1995)	52
4.5.5. Korttyven (2001).....	52

4.5.6. Samlet karakteristik.....	54
4.6. Kulturministeriets tilsyn med sikringen.....	54
4.7. Rigsrevisionens tilsyn med sikringen	56
5. Perioden fra september 2003.....	57
5.1. Opklaringen af tyverier fra 1970'erne	57
5.2. Bibliotekets oplysninger i december 2003 om mangler og genfundne bøger.....	60
5.3. Analyse af de genfundne bøger, håndskrifter og andre genstande	61
5.3.1. Bøger fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling.....	61
5.3.2. Bøger fra Danske Afdelings 1.-2. Samling.....	65
5.3.3. Bøger fra Hielmstiernesamlingen	66
5.3.4. Bøger (atlasværker) fra Kort- og Billedafdelingens Atlassamling	67
5.3.5. Håndskrifter, bøger og andre genstande fra Orientalisk Afdeling	67
5.3.6. Bøger fra Udenlandske Afdelings Nyere Samling og fra Den Nyere Universitetsbibliotekssamling på Amager	68
5.3.7. Samlet karakteristik af de genfundne tyvekoster	68
5.4. Det fortsatte arbejde med restmanglerne i Udenlandske Afdelings Ældre Samling.....	69
5.4.1. Offentliggørelse af mangelliste.....	69
5.4.2. Signalement af bibliotekets ældre bøger	70
5.4.3. Erstatning	71
5.4.4. Vindikation	71
5.5. Besvarelse af en række spørgsmål stillet i 2003 og 2004	71
5.5.1. Om bibliotekskataloger og auktionskataloger og identificering af stjålne bøger	71
5.5.2. Om brugen af udenlandske databaser ved efterlysning af stjålne bøger.....	73
5.5.3. Afsluttende metodiske bemærkninger om sagens kronologi	75
6. Sammenfatning	76
7. Organisationer, personer og bygninger.....	79

Forord

I 1970'erne blev Det Kongelige Bibliotek udsat for, hvad der senere viste sig at være omfattende tyverier. Sagen blev aldrig opklaret i datiden, og de få spor, der syntes at dukke op i årene derefter, løb ud i sandet for både bibliotek og politi.

Den 11. september 2003 fik Det Kongelige Bibliotek imidlertid en opringing fra det britiske auktionshus Christie's i London, der undrede sig over indleveringen af en bog, som man mente kun fandtes i to eksemplarer: et defekt i Spaniens Nationalbibliotek i Madrid og et fuldstændigt i Det Kongelige Bibliotek i København. Dette skulle vise sig at blive et afgørende spor, det første, der nogensinde førte videre. I løbet af mindre end fire uger havde Det Kongelige Bibliotek i samarbejde med Københavns Politi identificeret tyven fra 1970'erne og nogle af hælerne. Den 5. november 2003 gennemførtes ransagninger på tre adresser i Danmark og tre i Tyskland. Det Kongelige Biblioteks eksperter bistod politiet i begge lande, og der foretoges arrestationer af fire personer i Danmark og én i Tyskland. På tre adresser fandt man stjalne bøger, der tilhørte Det Kongelige Bibliotek. Samme dag blev kulturminister Brian Mikkelsen og Kulturministeriet orienteret om det foreløbige resultat.

Den 8. december lækkede sagen, da en kendelse om fortsat isolationsfængsling kæredes fra Københavns Byret til Østre Landsret. Pressen identificerede ret hurtigt tyven og hans familie og begyndte at grave i fortiden. På grund af et retspålæg fra september måned og af hensyn til rettens gang kunne Det Kongelige Bibliotek ikke udtale sig om andet end helt overordnede aspekter i sagen.

Ret hurtigt begyndte spekulationerne om mange forhold at præge store dele af pressen. Samtidig stilledes der § 20-spørgsmål i Folketinget.

Den 12. februar 2004 foreslog jeg derfor kulturminister Brian Mikkelsen under et møde i anden anledning, at jeg på grund af den store offentlige interesse, der naturligt var om sagen, dens forløb og opklaring, skulle afgive en samlet redegørelse, når retten havde talt, og Det Kongelige Bibliotek var færdig med sine undersøgelser af de genfundne tyvekoster. Ministeren tilsluttede sig denne idé. Kulturministeren har endvidere i svar til Folketinget oplyst, at ministeriet har anmodet Det Kongelige Bibliotek om en redegørelse for sagen og for de spørgsmål, som den rejser.

Sagen påbegyndtes den 17. maj 2004 i Københavns Byret, og der faldt dom den 3. juni 2004. To af de fire domfældte kærede efterfølgende dommen til Østre Landsret, hvor der blev afsagt dom den 17. december 2004.

Hermed afgives Det Kongelige Biblioteks redegørelse for sagen i fortid og nutid. Kildehenvisninger og citater i teksten gengives ordret.

Erland Kolding Nielsen

Den 5. januar 2004

1. Indledning

1.1 Redegørelsens formål og opbygning

Denne redegørelse har til formål at beskrive sagen om tyverier begået imod Det Kongelige Bibliotek i løbet af 1970'erne, dens udvikling, konsekvenser og opklaring. Der gives en beskrivelse af de informationer, som var til rådighed i 1970'erne i og uden for offentligheden, sagens håndtering i de efterfølgende årtier belyses, og der besvares en række konkrete spørgsmål, som er rejst i den offentlige diskussion efter, at hælerisagen i december 2003 blev kendt i offentligheden.

Redegørelsen er opbygget kronologisk og omfatter følgende hovedkapitler:

- Kapitel 2 omhandler perioden fra tyverierne erkendes i begyndelsen af 1970'erne og til rigsbibliotekar Palle Birkelund fratrådte stillingen som leder af Det Kongelige Bibliotek på grund af alder i 1982.
- Kapitel 3 omhandler perioden 1982-1986, hvor institutionen var ledet af konstitueret rigsbibliotekar Torkil Olsen.
- Kapitel 4 omhandler perioden 1986 og fremefter, hvor institutionen ledes af overbibliotekar/direktør Erland Kolding Nielsen.
- Kapitel 5 omhandler perioden fra september 2003, hvor sagen opklares, til behandlingen af hælerisagen er afsluttet i Østre Landsret i december 2004.
- Kapitel 6 afslutter redegørelsen med en sammenfatning.

Kapitel 2 og 3 er udarbejdet på grundlag af det kildemateriale, som findes i det Det Kongelige Biblioteks arkiv, og på grundlag af de sagsakter, som Kulturministeriet og Rigsrevisionen har udlånt til brug for udarbejdelsen af redegørelsen. Biblioteket har ikke kontaktet fhv. rigsbibliotekar Palle Birkelund i forbindelse med udarbejdelsen af redegørelsen. Tilsvarende er kapitel 3 om Torkil Olsens tjenesteperiode alene baseret på sagsakter. Torkil Olsen afgik ved døden i 2001.

I forbindelse med udarbejdelsen af denne redegørelse har biblioteket bedt politiet og Statens Arkiver om at få lejlighed til at gennemse politiets arkiver om sagen. Alle undersøgelser tyder på, at politiets arkiver om sagen er kasseret som led i en rutinemæssig kassation af efterforskningsager. Biblioteket kan således ikke oplyse det konkrete tidspunkt for den politimæssige henlæggelse af sagen, men bibliotekets eget arkiv tyder på, at henlæggelsen er sket senest omkring 1985, dvs. 10 år efter at den første anmeldelse blev indgivet af biblioteket.

Kapitel 4 og 5 er udarbejdet på grundlag den viden, som den nuværende ledelse af institutionen råder over.

En række begreber, der anvendes i redegørelsen, har, når det drejer sig om biblioteksforhold, en særlig betydning. I de følgende afsnit gives en række definitioner af begreberne ”tyveri”, ”mangler” og ”revision” og en kort beskrivelse af, hvad de dækker.

1.2. Begrebet "tyveri" og tyveriernes systematik

Begrebet "tyveri" omfatter flere typer forhold i forhold til et bibliotek, og det må ikke blandes sammen med begrebet "mangler". Direktør Erland Kolding Nielsen har i en kronik i *Jyllands-Posten* den 30. december 2003 systematiseret forbrydelser imod national- og universitetsbiblioteker med kostbare, ældre samlinger i 4 kategorier, hvor foranstaltningerne til forhindring og opklaring kan være vidt forskellige.

1. Tyverier fra *lukkede magasiner*, hvor bøger eller håndskrifter stjæles direkte fra deres plads på hylden og smugles ud på forskellige måder uden om eventuelle sikringsforanstaltninger.
2. Tyverier og *mutileringer* (ødelæggelser i form af udrivninger eller udskæringer) på *læsesale*, hvor enkelte bøger eller håndskrifter eller *udskårne* sider (især kort, kobberstik, illustrationer) eller enkeltbreve smugles ud i tasker eller inden for tøjet.
3. Tyverier fra *udstillinger*, der må karakteriseres som regulære indbrud, og ikke adskiller sig fra tilsvarende hændelser i museer.
4. Tyverier fra *åbne udlånssamlinger*, hvor publikum kan betjene sig selv, og hvor nogle lånere "glemmer" at registrere deres hjemlån, ganske som i folkebiblioteker.

Det vil blive uddybet senere i redegørelsen. Det skal slås fast, at nærværende sag og denne redegørelse primært drejer sig om den første kategori.

1.3. Begrebet "mangler"

Tyveri fra *lukkede samlinger* kan som hovedregel kun erkendes efter, at der er gennemført en revision af samlingen helt eller delvis, eller ved at en mangel fører til mistanke om tyveri. Men hvad der gennem revision erkendes som *mangler*, er langt fra altid opstået som følge af tyveri. En revision, ikke mindst en generalrevision, har til formål at konstatere, *hvad* der på et givet tidspunkt *mangler på pladsen* i magasinet. Men en revision afslører ikke uden videre, hvad der er årsag til, at der er opstået mangler.

På Det Kongelige Bibliotek er årsagerne til opståen af mangler i dag reduceret som følge af indførelse af drastiske kontrol- og sikringsforanstaltninger samt ikke mindst et automatiseret udlån, som ikke fandtes på det tidspunkt, da tyverierne fandt sted.

Årsagerne til datidens mangler kan derfor være, 1. at *bogen ikke er afleveret efter brug*, dvs. udlånt, men at dokumentationen herfor ikke (længere) findes på pladsen, 2. at *personale har ekspederet sig selv*, dvs. lånt bogen fx. til tjenestebrug, men undladt at sætte dokumentation på pladsen, 3. at *magasin- og andet personale* af forskellige årsager *har sat bogen forkert på plads*, 4. at *bogen har manglet ved tidligere revisioner* og stadig ikke er genfundet, og endelig 5. at *bogen er stjålet*. Endelig kan revisionsfejl som følge af magasinernes tilstand, katalogernes beskaffenhed og skiftende revisionspersonales vekslende kvalifikationer ikke udelukkes.

Den omfattende revision, som Det Kongelige Bibliotek gennemførte fra 1979 til 1999, afslørede mangler i alle disse kategorier. Der er tale om både brugsmangler, fejlplaceringer og egentlig tyveri. Man kan således ikke slutte fra *antallet af mangler* til *antallet af tyverier*. Problemstillingen for biblioteket i en situation, hvor tyverier er erkendt, men ikke opklaret, er at udsondre eventuelle tyverier

fra de øvrige mangelkategorier og fx. finde et mønster i tyverierne. Det lykkedes hverken i 1970'erne eller efterfølgende og blev først muliggjort ved genfindingen af det meget store antal tyvekoster den 5. november 2003. Biblioteket har dog hele tiden været klar over, at det langt fra var alle mangler, der reelt skyldtes tyveri, idet åbenlyse brugsmangler, fx. enkeltbind i serier og flerbindsværker, ikke havde nogen værdi hverken på det legale eller det illegale marked, ligesom mangler fra det 19. eller 20. århundrede snarere måtte skyldes en af de øvrige brugsmangelårsager, da disse bøger kun sjældent har handelsværdi.

Moderne sikringsforanstaltninger har som et af sine hovedformål at forhindre tyveri fra lukkede magasiner, især af kostbare bøger og andre genstande, og dermed i øvrigt at overflødiggøre ressourcerekrævende generalrevisioner i fremtiden. De moderne edb-baserede udlånsystemer, der har afløst den manuelle udlånsnotering, og som blev indført på Det Kongelige Bibliotek i 1991-92, gør kontrol med udlån og aflevering langt mere præcis og juridisk bindende for lånerne, herunder interne lånere, i bortkomstsituationen. Derfor er antallet af brugsmangler siden den tid blevet nedbragt væsentligt.

1.4. Begrebet "revision"

En revision har til formål at konstatere, hvorvidt der er opstået mangler i en given samling eller del af en sådan. En revision foregik tidligere og for en række samlingers vedkommende stadig ved at sammenholde en såkaldt *pladskatalog* i protokolform med den fysiske bestand i magasinet. Ved en revision konstateres det alene, om der er overensstemmelse mellem pladskatalogen og den faktiske beholdning i det til katalogen hørende magasin, hylde for hylde og bog for bog.

En revision i sig selv siger intet om *årsagen* til en konstateret mangel, altså hvorvidt den er et resultat af tyveri eller af andre forhold, typisk fejlplacering ved påpladssætning, tab af identifikation på pladsen i form af en magasinseddel, midlertidigt lån, oprydning el. lign. En revision giver heller ikke uden videre svar på spørgsmålet om, *hvornår* en bog eller et håndskrift er forsvundet, men oplysninger i anden sammenhæng kan måske gøre det.

Hvorfor og hvornår givne bøger eller andre materialer måtte være forsvundet, kan kun opklares, når der er "spor" at gå efter, f.eks. gamle lånesedler, en registrering eller erindring om tidligere benyttelse af bogen, opklaring af en fejltagtig påpladssætning, forlæggelse osv.

Revision af Det Kongelige Biblioteks samlinger har været gennemført som overvejende partielle revisioner siden det 19. århundrede. I ældre tid blev revisionerne ikke nærmere beskrevet, men alene *resultatet*, en *mangelkatalog*, blev bevaret. I nyere tid gennemføres revisioner efter givne instrukser, hvor revisionens omfang og område er fastlagt, og resultatet er sædvanligvis beskrevet i rapporter m.v.

Revisioner kan have *supplerende formål*, f.eks. at udtage særligt kostbare værker eller unikke eksemplarer, boghistorisk eller fagligt særlig betydningsfulde værker til særlig sikring, registrering af værker i dårlig stand, der skal til restaurering eller ombinding. Sådanne revisioner er væsentlig mere omkostningskrævende end revisioner, der alene har til formål at konstatere bøgernes tilstedeværelse eller retmæssige udlån.

Begrebet *totalrevision*, der ofte ses anvendt på Det Kongelige Bibliotek, dækker her over den fuldstændige revision, der fandt sted af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, der omfatter national-

bibliotekets samling af udenlandsk litteratur udgivet 1454-1949 og erhvervet siden 1648. Den fandt sted i årene 1979–1999, og resultatet var en oversigt over samtlige mangler uanset årsag til eller tidspunkt for deres opståen i den pågældende samling, dvs. også samtlige allerede kendte mangler, konstateret ved tidligere fuldstændige eller delvise revisioner, og som ikke var blevet enten erstattet eller genfundet:

- i 1860 efter omflytningen i Rigsarkivets nuværende bygning,
- i 1888 efter Christiansborg Slots brand 1884,
- i 1906 efter flytningen til den nuværende gamle bygning (Holm bygningen) og
- i 1945/46 ved tilbageflytningen efter evakueringen af dele af samlingerne under besættelsen.

Problemstillingen for revision kan variere fra samling til samling alt efter indholdets art og karakter og katalogernes udformning, som kan skyldes diverse årsager. Arkiver, biblioteker og museer har varierende normer og traditioner med hensyn til registrering eller katalogisering af deres samlinger. I nogle institutioner sker registreringen overvejende på genstandsniveau. I arkiver og visse typer af biblioteks- og museumssamlinger sker registreringen overvejende på gruppe- eller samlingsniveau. Formålet med registreringen har gennem historien varieret alt efter, om sigtet har været at opfylde et *forvaltningsansvar*, f.eks. i form af accessions- eller revisionsprotokoller, et *formidlingsformål*, f.eks. i form af brugskataloger til publikum, alfabetiske eller systematiske, et *forskningsformål*, f.eks. i form af dokumentation af proveniens og fundomstændigheder, eller et *bevaringsformål*, dvs. registrering af bevaringstilstanden på et givet tidspunkt. Som det vil ses, er det forhold, at der eksisterer en katalog, ikke ensbetydende med, at den muliggør en revision for så vidt angår en enkelt genstands (det konkrete eksemplars) tilstedeværelse.

2. Perioden før 1982

2.1. Tidsmæssig placering af tyverierne

De omfattende tyverier fra Det Kongelige Biblioteks ældre samlinger fandt sted i rigsbibliotekar Palle Birkelunds embedsperiode. Palle Birkelund var rigsbibliotekar og chef for Det Kongelige Bibliotek i perioden 1952 – 1982.

Tyverierne indledes i begyndelsen af 1970'erne, uden at det dog er muligt at fastslå starttidspunktet endeligt. Da det aldrig lykkedes for politiet at pågribe en tyv, er det også vanskeligt at fastslå endeligt, hvornår tyverierne standsede. Men det er sikkert, at det usædvanlige omfang af friske mangler i samlingerne opførte omkring 1978, hvor der indføres visitation af lånere og medarbejdere, og hvor medarbejdernes frie adgang til de mange magasin afsnit blev begrænset afgørende.

I kraft af de informationer, som opklaringen i 2003 har bragt frem, kan det med sikkerhed fastslås, at tyven senest har indledt sin ulovlige virksomhed i 1971, hvor de ansvarlige for Hielmstiernesamlingen konstaterede en række mangler og derfor gennemførte en revision i efteråret 1971 og foråret 1972. Ved denne revision blev det konstateret, at der manglede 20 værker, deriblandt nogle Tycho Brahe-udgaver. Hielmstiernesamlingen er en særsamling på ca. 9.000 bind, som blev skænket til Det Kongelige Bibliotek i 1807. Samlingen består af dansk litteratur i videste forstand, dvs. litteratur udgivet i det dansk-norsk-slesvig-holstenske monarki. I hovedsagen er det en dubletsamling parallel med Danske Afdelings hovedsamling, men samlingen indeholder også enkelte unika. Det fremgår ikke af bibliotekets arkiv, om der i 1971/72 blev indgivet politianmeldelse. I oktober 1972 blev samlingen flyttet til et aflåst magasinrum. Siden da er der ikke konstateret svind fra samlingen.

Ved ransagningen den 5. november 2003 fandt politiet 19 af de 20 Hielmstjerne-mangler på tyvens adresse i Espergærde. Den ene mangel, der ikke blev genvundet ved den lejlighed, er senere konstateret indleveret af en af de anklagede i hælerisagen til auktionshuset Swann Galleries i New York, hvorfra den er solgt. Det Kongelige Bibliotek er bekendt med køberens identitet.

Med den viden, der erhvervedes ved bibliotekets og politiets opklaring i 2003, er det således muligt at fastslå, at årsagen til de mangler i Hielmstiernesamlingen, som blev konstateret i 1971/72, nu er fuldt oplyst. Manglerne skyldtes tyveri begået af den medarbejder, som blev afsløret i 2003. Hielmstjerne-tyveriet er opklaret, og alle mangler - på én nær - er vendt tilbage til biblioteket.

Den 19. februar 1976 afsendte Det Kongelige Bibliotek den første indberetning til Ministeriet for Kulturelle Anliggender om, at der var konstateret mangler i samlingerne af en karakter, som tydede på tyveri. Rigsbibliotekaren skrev følgende:

”Det kongelige Bibliotek har i løbet af det sidste år konstateret, at 11 bøger ifølge vedlagte liste er forsvundet fra magasinerne under omstændigheder, som kan pege på tyveri.

Tyveriet er anmeldt til kriminalpolitiet, der har optaget bøgerne i Kosterbladet samt efterlyst dem via Interpol. Desuden har embedet efterlyst bøgerne ved direkte henvendelse til Antiquarian Booksellers' Association i London. Endelig har embedet anmodet Rigspolitichefens tekniske afdeling, præventiv sektion, om assistance til bedst mulig forebyggelse af yderligere tyverier.

I denne anledning skal man anmode om ministeriets godkendelse af, at embedet efter samråd med kriminalpolitiet udlover en dusør på 5.000 kr. til oplysninger, der måtte føre til tyveriets fulde eller delvise opklaring. Beløbet vil kunne afholdes inden for rammebevillingen af standardkonto 01 eller 12.

*Det tilføjes, at man senere vil vende tilbage til spørgsmålet om eventuelle præventive foranstaltninger, såfremt disse ikke vil kunne etableres inden for rammebevillingen.
Palle Birkelund.”*

Heraf ses, at problemstillingen har været erkendt af bibliotekets ledelse i ca. ét år, dvs. fra begyndelsen af 1975.

Kulturminister Niels Matthiasen oplyste i sin skriftlige besvarelse af spørgsmål nr. 206 af 18. maj 1977 fra Folketinget:

”ad 1) Der er ved konstateringen af et tyveri hos Det kgl. Bibliotek omgående i hvert enkelt tilfælde indgivet politianmeldelse.

Det bemærkes dog i denne forbindelse, at den omstændighed, at et bestemt værk konstateres ikke at befinde sig på sin rette plads i et bibliotek af Det kgl. Biblioteks størrelse i langt de fleste tilfælde viser sig at have sin forklaring deri, at det er blevet forkert placeret og senere vil komme frem, bl.a. ved partielle eller generelle revisioner. Politiet vil ikke reelt kunne behandle en tyverianmeldelse, medmindre man med en ret høj grad af sikkerhed kan sige, at bogen er stjålet, og stjålet inden for et overskueligt tidsrum.

Efter at det imidlertid for ca. 3-4 år siden blev klart, at antallet af bøger, der ikke fandtes på plads, var betænkeligt stort, blev en enkelt medarbejder – på grund af personalsituationen har det ikke været muligt at afse mere arbejdskraft – sat til en mekanisk gennemgang af alle de i biblioteksbygningen værende ældre bogsamlinger for derved at fremfinde de bøger, der var forkert placeret, men om nogen egentlig revision bestående i en sammenligning bind for bind med bibliotekets systematiske katalogapparat var der ikke tale. Denne gennemgang har medført, at visse bøger, der ikke fandtes på deres rette plads, nu er fundet frem, men det ændrer ikke det forhold, at der er konstateret en række meget beklagelige mangler i visse af bibliotekets bogafdelinger.

*ad 2) Der er efter det af rigsbibliotekaren oplyste konstateret tyverier, jfr. det ad 1) anførte fra og med marts 1975, hvor en værdifuld bog, som man vidste var på sin plads kort tid forinden, var forsvundet.
....Ministeren for kulturelle anliggender”*

Af dette ses, at bibliotekets ledelse har været vidende om, at antallet af mangler var unormalt stort i 3-4 år før maj 1977, dvs. fra omkring 1973, og at et egentligt bevis på, at nye mangler måtte skyldes tyveri, forelå i marts 1975.

Den 4. oktober 1978 besvarede ministeren for kulturelle anliggender, Niels Matthiasen, Kulturudvalgets spørgsmål nr. 24 af 8. september 1978. Spørgsmål og svar gengives her:

Spørgsmål: Udvalget skal anmode om at få tilstillet kopier af de indberetninger til politiet og ministerium, der er foretaget af Det kgl. Bibliotek om konstaterede mangler i bogsamlingerne fra tidspunktet for konstateringen af de manglende Luther-skrifter i 1975 og til i dag.

Svar: De første oplysninger fra biblioteket til ministeriet om formodede bogtyverier blev i marts 1975 givet telefonisk, og sagen blev i de indledende faser efter aftale mellem bibliotek, ministerium og politi behandlet uden brevveksling herom, idet man skønnede, at eventuel offentlig omtale af sagen kunne inspirere til nye tyveriforsøg. En undtagelse herfra er den i kopi vedlagte skrivelse med bilag fra Det kgl. Bibliotek til ministeriet for kulturelle anliggende af 19. februar 1976 (Red. bem: det er den ovenfor citerede skrivelse), hvis fremkomst var nødvendig af hensyn til forelæggelse for finansministeriet af spørgsmålet om udlovning af dusør.

Vedrørende Det kgl. Biblioteks indberetninger til politiet kan det oplyses, at lederen af Det kgl. Biblioteks sikringsforanstaltninger og formand for sikringsudvalget siden 1975 har været i direkte kontakt – telefonisk eller personligt – med kriminalpolitiet flere gange om måneden, hvorved politiet løbende er holdt underrettet om formodede tyverier, henvendelser i sagen etc., ligesom politiet har anmodet biblioteket om assistance ved identifikation af formodede tyvekoster. I det omfang henvendelser foreligger skriftligt vedlægges kopier:

Notat af 22. januar 1975.

Notat af 22. februar 1975.

Skrivelse af 24. februar 1975.

Notat af 27. oktober 1975.

Notat af 18. november 1976.

Skrivelse af 13. januar 1977.

Notat af 23. januar 1978.

Af de således anmeldte mangler i denne gruppe er følgende senere fundet i samlingerne:

John Whitgift: The defence of the Answere 1754.

R. Bentley: Design for six Poems 1757.

Pufendorf: Rebus A Carolo 1696.

Niels Matthiasen”

Heraf ses, at biblioteket løbende har haft kontakt med politiet fra januar 1975. Endvidere ses, at ministeriet fra marts 1975 er blevet orienteret og har medvirket til behandlingen af sagen. Endelig kan det ud fra oplysninger i bilagene til svaret ses, at der blandt de konstaterede mangler er friske svind (se anmeldelsen af 24. 2. 1975: *..”Denne pjece var i et kartonomslag/kapsel, og var sat på plads Fredag den 7. februar af Bigandt og Ruge.”*).

Sammenfattende kan det konstateres, at den daværende ledelse fra omkring 1973 var vidende om, at antallet af mangler i samlingerne var ekstraordinært stort, og at ledelsen fra januar 1975 havde erkendt, at der måtte foreligge tyveri, samt at man fra marts 1975 mente at kunne bevise, at tyveri fandt sted løbende.

Endvidere kan det sammenfattes, at tyven har indledt sin ulovlige virksomhed senest i 1971, og at ledelsen løbende har anmeldt mangler til politiet siden januar 1975. Ministeriet blev orienteret i marts 1975 og var fra da af inddraget i behandlingen af sagen.

Folketinget og Folketingets Kulturudvalg fulgte sagen tæt fra 1977.

Rigsrevisionen trådte ind i sagen i 1975 og gennemførte i de følgende år et antal undersøgelser på biblioteket, ligesom der blev afgivet to redegørelser til Statsrevisorerne om sagen.

I 1979 nedsatte kulturminister Niels Matthiasen et særligt Udvalg vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek, som skulle følge arbejdet med etablering af forebyggende foranstaltninger og opgørelse af tabets omfang gennem revision af ramte samlinger.

I de følgende afsnit redegøres der for sagen ud fra følgende synsvinkler:

- Opklaringsarbejdet
- Etableringen af forebyggende foranstaltninger
- Konstateringen af tabets omfang.

2.2. Samlingerne og deres fysiske placering

I anden halvdel af 1970'erne stod det som nævnt klart for Det Kongelige Biblioteks ledelse, at biblioteket var blevet ramt af svind i et sådant omfang, at der måtte være tale om tyverier. Det var imidlertid langt fra alle samlinger, der var ramt. Af hensyn til forståelsen af de initiativer, som blev taget i de følgende år, er det nødvendigt kort at beskrive, hvilke samlinger biblioteket radede over, hvor og hvordan samlingerne blev opbevaret, og hvordan de var ramt af tyverier.

I 1970'erne omfattede Det Kongelige Biblioteks samlinger ca. 2 mio. katalogiserede bøger og i hundredtusindvis af håndskrifter, arkivfunds, kort, musikaler, mv., svarende til ca. 75 hyldekilometer bøger og materialer. Det Kongelige Biblioteks samlede genstandsmasse omfattede et større antal samlinger. Af disse er følgende relevante for denne sagsfremstilling:

- Udenlandske Afdeling, *Ældre Samling*: udenlandske bøger og tidsskrifter 1454-1949. De mest værdifulde dele af samlingen var anbragt i særlig sikrede magasin afsnit. Det drejede sig om følgende dele:
 - Inkunabelsamlingen, dvs. bøger trykt 1454-1500 (Ca. 4.500 stk.)
 - Pergamentsamlingen, dvs. bøger trykt på pergament (Ca. 125 stk.)
 - Boghistorisk Studiesamling, dvs. bøger der i kraft af udstyr (tryk teknik, illustrationer, indbinding), proveniens eller annotationer skønnes at være særligt sjældne og/eller værdifulde (Ca. 1900 stk.)

Fra Ældre Samling var desuden gennem årene overflyttet værker til andre afdelinger i biblioteket (Danske Afdeling, Kort- og Billedafdelingen, Judaistisk Afdeling, Orientalisk Afdeling) og i enkelte tilfælde overført til andre biblioteker (Kobberstiksamlingen ved Statens Museum for Kunst, Nationalmuseet, etc.), enten ved formel overdragelse eller som langtidslån/deponater.

- Udenlandske Afdeling, *Nyere Samling*: udenlandske bøger og tidsskrifter 1950-
- Danske Afdeling, *1.-2. Samling*: bøger og tidsskrifter trykt 1482-1959.
De mest værdifulde dele af samlingen var anbragt i særlig sikrede magasin afsnit. Det drejede sig om følgende dele:
 - Danske palæotyper, dvs. tryk 1482-1550
 - Laage-Petersens H.C. Andersen-samling
 - Hielmstiernesamlingen. Som omtalt i afsnit 2.1.: 9.000 tidlige danske tryk, altovervejende dubletter i forhold til 1.-2. Samling (Aflåst 1972)
- Håndskriftafdelingen: danske og udenlandske manuskripter og arkiver.
De mest værdifulde dele af samlingen var anbragt i særlig sikrede magasin afsnit. Det drejede sig om følgende dele af samlingen:
 - Særligt værdifulde ældre danske og udenlandske manuskripter,
 - H. C. Andersen-håndskrifter,
 - Søren Kierkegaards arkiv, m.m.
- Musikafdelingen:
 - Danske og udenlandske nodemanuskripter
 - Danske trykte noder
 - Udenlandske trykte noder
- Kort- og Billedafdelingen:
 - Samlingen af trykte atlas
 - Samlingen af danske og udenlandske atlas og kort
- Judaistisk Afdeling:
 - Håndskrifter og inkunabler
 - Øvrige tryk (judaica, hebraica, jiddica)
- Orientalsk Afdeling:
 - Manuskripter (Arabiske, persiske, indiske, malabariske, kinesiske, japanske, etc.)
 - Tryk på arabisk og persisk, samt andre vestasiatiske sprog
 - Tryk på østasiatiske sprog

Samlingerne blev opbevaret dels i hovedbygningen fra 1906 på Christians Brygge 8, dels i fjernmagasiner placeret forskellige steder i Københavnsområdet, udflyttet fra slutningen af 1960'erne på grund af tiltagende mangel på magasinplads.

Publikum havde kun adgang til de bøger, som var taget frem til læsesalsbrug eller hjemlån. Medarbejdernes adgang til de samlinger, som befandt sig i fjernmagasinerne, var begrænset til de forholdsvis få, som skulle ekspedere i samlingerne.

På Christians Brygge (Holm-bygningen) opbevaredes størstedelen af bibliotekets samlinger. De bøger, som dengang ansås for særligt værdifulde, blev som nævnt opbevaret i aflåste magasin afsnit. Adgangen til disse særligt værdifulde bøger var begrænset til få navngivne medarbejdere.

De resterende samlinger på Christians Brygge (Holm-bygningen) havde alle medarbejdere i princippet adgang til. Denne frie adgang var dels en virkning af bygningens indretning, hvor gangarealer gik gennem magasinerne, dels en logisk følge af den tradition for medarbejdernes frie adgang til at arbejde fagligt og referencemæssigt med samlingerne, som var normen på alle europæiske forskningsbiblioteker på den tid.

I notat af 24. maj 1977 beskrev rigsbibliotekaren magasinforholdene således:

”Det kongelige Biblioteks ca. 2 mio. bøger, håndskrifter m.v., dvs. ca. 75 km hylder er anbragt dels i biblioteksbygningen på Christians Brygge, dels i forskellige fjernmagasiner (...).

Det i depoterne anbragte materiale er kun tilgængeligt for de medarbejdere, som ekspederer bøger til udlån og Læsesal, samt for de forskningsbibliotekarer, der lejlighedsvis har brug for at gennemgå materiale på stedet, medens magasinerne i hovedbygningen, dvs. 9.000 m² gulvareal, er opdelt i ca. 100 forskellige rum, som kun for enkeltes vedkommende er adskilt ved døre(...) er (...) tilgængelige for alle medarbejdere.

(...)

Det kgl. Bibliotek har naturligvis i mange år haft planer om i lighed med andre tilsvarende biblioteker at indrette en særlig afdeling for sjældnere bøger, håndskrifter m.v.

Efter sidste verdenskrig blev der i bibliotekets kælderetage indrettet en boks til de allerstørste sjældenheder, f.eks. middelalderhåndskrifter, islandske håndskrifter, H. C. Andersen-manuskripter o.lign., men denne boks er af meget begrænset størrelse, og man har derfor i de almindelige magasiner indrettet et par aflåselige rum, bl.a. til den særlige samling af inkunabler (bøger trykt før 1500), den boghistoriske samling og andre samlinger.”

Jo flere personer, der har adgang til et område, jo lettere er det for en tyv at forblive uafsløret i mængden. Det usædvanlige svind fra bibliotekets samlinger skete netop fra de dele af samlingerne, som alle medarbejdere havde adgang til. I de aflåste magasin afsnit blev der ikke konstateret mangler.

2.3. Opklaringsforsøgene i 1970'erne

2.3.1. Politiets efterforskning

Som det er fremgået ovenfor, indgav Det Kongelige Bibliotek fra 1975 og i de følgende år en række anmeldelser til politiet. Politiet efterforskede sagerne og efterlyste de anmeldte værker gennem bl.a. Interpol og ved direkte henvendelse til bl.a. Antiquarian Booksellers' Association i London. Anmeldelserne skete dels skriftligt, dels under møder med politiet. Bibliotekets arkiv indeholder kopier af en del anmeldelser, men de er ikke arkiveret på en sådan måde, at man med sikkerhed kan vide,

om materialet er fuldstændigt. Der er dog grundlag for at antage, at biblioteket fra 1975 og fremefter anmeldte i takt med, at man fik begrundet mistanke om, at bøger var stjålet, og at biblioteket fra 1979 herudover indleverede lister over mangler konstateret ved totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling (se afsnit 2.9). Anmeldelserne ophørte i 1980, hvor politiet frabad sig at modtage yderligere lister med konstaterede mangler, medmindre biblioteket kunne dokumentere, at det var nye (friske) mangler, hvilket sket en enkelt gang i januar 1983, jf. nedenfor i dette afsnit.

Disse antagelser bygger bl.a. på, at listerne også findes i arkivalierne fra Rigsrevisionen og Kulturministeriet, og at de er anvendt i Lindbo-Larsen-udvalget (se afsnit 2.7.). Desuden fremgår det af bibliotekets arkivalier, at man flere gange har afmeldt anmeldte mangler, når bøgerne er genfundet under revision. I disse afmeldinger henvises der til de store revisionslister (se afsnit 3.4).

Det er sparsomt, hvad bibliotekets eget arkiv rummer af oplysninger om efterforskningen. De oplysninger, som findes i arkivet, efterlader det indtryk, at politiet lagde betydelige kræfter i opklaringsarbejdet, at flere ansatte ved biblioteket var under mistanke, og at mange medarbejdere blev afhørt under forløbet. Den 24. maj 1977 sendte rigsbibliotekaren et notat til Ministeriet for Kulturelle Anliggender. I dette notat omtalte han opklaringsarbejdet på denne måde:

”Politiet har endvidere afhørt ca. 50 af bibliotekets medarbejdere og i visse tilfælde foretaget ransagninger af bopæl, ligesom man i dagevis har opholdt sig anonymt i biblioteket for om muligt at finde spor i sagen.

Til trods for politiets meget aktive indsats har det desværre endnu ikke været muligt at opklare nogen af tyverierne, og disse synes vanskelige at opklare, da det ser ud som om tyverierne ikke sker med henblik på salg til danske eller kendte udenlandske antikvater, men derimod at det stjalne afsættes direkte til udenlandske aftagere udenom antikvarboghandlen.”

Politiet kom ikke på spor, der førte frem til pågribelse af tyven/tyvene. I dag ved vi, at en væsentlig del af de bøger, som blev stjålet i 1970'erne, har befundet sig i en tidligere medarbejders hjem, og at der først er konstateret beviseligt salg af tyvekoster i 1998. Det er derfor forståeligt, at tyverierne dengang ikke udløste spor i antikvarboghandlerbranchen.

Politiet afgav den 29. marts 1977 en redegørelse, hvor man gjorde status over den hidtidige udførte tyveriefterforskning. Heri beskrev politiet bibliotekets konkrete tyverianmeldelser, og de spor politiet havde forfulgt. Det blev konstateret, at eftersporingen havde været uden resultat.

Politiet pegede på, at bibliotekets sikringsforhold var mangelfulde i den forstand, at de ikke gav holdepunkter for at tidsfæste de enkelte tyverier, ligesom det havde vist sig vanskeligt at identificere de enkelte stjalne bøger på basis af de oplysninger, som bibliotekets kataloger meddelte.

En konklusion på politiets opklaringsmæssige opsummering af tyverisagen var, at biblioteket var utilstrækkelig sikret på en række områder, hvilket bibliotekets daværende sikringschef, førstebibliotekar Ib Rønne Kejlbo medgav. Politiets skrev:

” Det må efter de til dato foretagne undersøgelser befrygtes, at kun en meget lille del – om overhovedet nogen – af de stjalne bøger vil kunne skaffes til veje, dels er sikker

identifikation meget vanskelig, dels vil de anførte kortsamlinger kunne sælges i enkelte kort, hvorefter identifikation er helt udelukket.

Det må anbefales, at man fremover gør en energisk indsats for at sikre de resterende meget værdifulde samlinger (mekanisk sikring, kontrol ved udgang med såvel personale som lånere og en betydelig skærpelse af bestemmelserne for lånetid, idet det tilstræbes, at man fremtidigt vil kunne konstatere, om en værdifuld bog er forsvundet.”

Politiet anbefalede biblioteket at arbejde fremadrettet præventivt for at sikre sine kostbare samlinger mod yderligere svind.

Biblioteket fulgte selvsagt de anvisninger, der fremkom fra politiets side, og der indførtes i nøje samarbejde med Rigspolitiets Kriminalpræventive Afdeling en række sikringsforanstaltninger med det formål at forhindre yderligere svind fra magasinerne og at forbedre mulighederne for i fremtiden at opspore årsagen til eventuelt svind.

At arbejdet var i gang før den 29. marts 1977 viser indledningen til den ovennævnte redegørelse, hvor det hedder: ” *sikringsforanstaltninger er indledt og ligger til overvejelse og beslutning.* ”

Det ekstraordinære omfang af bortkomne bøger fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling ophørte omkring 1978. Biblioteket havde da indført udgangskontrol, medarbejdernes adgang til den ramte samling var begrænset væsentligt, de mest værdifulde bøger var blevet taget ud af Udenlandske Afdelings Ældre Samling og særligt sikrede, og samlingsrevisionen var godt i gang. Alt i alt havde disse foranstaltninger ført til, at det abnorme svind ophørte.

Da ingen af de informationer, der fra tid til anden indløb vedrørende forekomst af bøger i antikvarier eller i auktionshuse, førte til noget resultat, traf Københavns Politi omkring 1980 følgende aftale med biblioteket vedrørende strategien for den fortsatte efterforskning:

”I overensstemmelse med de aftaler som K.B. har med politiet er gældende praksis for anmeldelser af manglende bøger på K.B. den, at manglerne opdeles i to kategorier:

- 1. Til denne gruppe henregnes mgl. bøger, hvorom K.B. har begrundet formodning om at bøgerne er fjernet indenfor de seneste år. Anmeldelse sker enten skriftligt eller telefonisk. I sidstnævnte tilfælde optager politiet rapport på K.B. Politiet efterlyser disse gennem interpol etc. Og K.B. anmelder bøgerne til de udenlandske antikvarboghandlernes efterlysningssystemer.*
- 2. Til denne gruppe henregnes mgl. bøger, der ikke har kunnet lade sig tidsfæste til ovennævnte periode.*

Titler på disse bøger skrives ud til mgl.-katalog og står til rådighed for politiet, som bruger oplysningerne heri til 2. etape af efterforskningen f.eks. ved gennemgang af mistænkte bogsamlinger.”

Ovennævnte notat viser, at omend sagen ikke henlagdes i egentlig forstand, var det ved indgangen til 1980'erne ikke muligt for politiet at foretage yderligere efterforskning.

Det fremgår ligeledes, at politiet ikke ønskede at modtage anmeldelser på bøger, hvis biblioteket ikke kunne bidrage med andre oplysninger, end at bøgerne kunne konstateres at mangle.

Den mangelkatalog, som revisionen af Udenlandsk Afdelings Ældre Samling resulterede i, skulle således tjene to formål. På den ene side skulle katalogen give et overblik over manglerne i den pågældende samling, på den anden side skulle den kunne anvendes som et instrument, hvis politiet fik nye spor at forfølge.

2.3.2. Bibliotekets egen efterlysningsvirksomhed

Sideløbende med indsatsen i samarbejde med politiet tog biblioteket flere initiativer på egen hånd både over for antikvarboghandlerne i Danmark og over for bibliotekskolleger i udlandet. Der blev udarbejdet information om tyverierne, og der blev udsendt mangellister.

Fra 1975 og indtil begyndelsen af 1980'erne efterlyste Det Kongelige Bibliotek flere typer af værker i de tilfælde, hvor der var sikre indicier på tyveri.

Allerede i dette år havde man således sideløbende med politiets internationale efterlysninger via Interpol foretaget henvendelse til Antiquarian Bookseller's Association i London vedrørende forskellige ældre engelsksprogede værker, der kunne forventes at ville blive afsat på det britiske marked, og efter samråd med kriminalpolitiet havde bibliotekets ledelse anmodet om at måtte udsætte en dusør på kr. 5.000 for oplysninger, der måtte føre til tyveriernes fulde eller delvise opklaring.

Også til den danske antikvarboghandlerforening rettede rigsbibliotekaren henvendelse i begyndelsen af 1975. Den daværende formand Hans Bagger afgav den 3. marts 1975 et svar, som giver et indblik i de informationer, som Det Kongelige Bibliotek i al fortrolighed stillede til rådighed for den danske antikvarboghandlerforening:

*”Kære hr. rigsbibliotekar Birkelund,
Mange tak for det tilsendte udførlige materiale vedr. forskningsbibliotekernes ejermærkning af deres bøger. Det vil blive studeret grundigt og vi har straks taget skridt til at informere vore medlemmer om sagen.*

Jeg kan i den forbindelse fortælle Dem, at jeg netop har været til et møde i Paris med det ene formål at diskutere hvad antikvarerne kan gøre for at beskytte sig effektivt mod et stadigt stigende antal tyverier af kostbare bøger fra biblioteker, samlere og antikvarer. I de større europæiske lande har det udviklet sig til et virkeligt problem. I England har bibliotekerne i samarbejde med antikvarerne og politiet udarbejdet en rapport om sagen. På antikvarboghandlerkongressen i Amsterdam til efteråret håber vi på grundlag af indsamlet materiale at kunne sætte et forsvar i system på europæisk plan...”

Som det fremgår andetsteds i nærværende rapport stillede biblioteket desuden mangellister til den danske antikvarboghandlerforenings disposition, men det lader sig udlæse af Hans Bagers brev, at bibliotekets daværende chef meget tidlig formidlede oplysninger til den danske antikvarboghandlerforening vedrørende særlige kendetegn ved og ejermærkning af Det Kongelige Biblioteks bøger. Det fremgår ligeledes, at foreningen formidlede disse oplysninger videre til sine medlemmer. Fra enken efter den daværende sikringschef Ib Rønne Kejlbo vides desuden, at sikringschefen personligt aflagde besøg hos en række antikvarboghandlere i Danmark for at overbringe informationer om de tab, som biblioteket havde lidt.¹

¹ Brev fra Ib Rønne Kejlbos enke til Erland Kolding Nielsen og til Jesper Düring Jørgensen, nov. 2004

Offentligheden fik ikke kendskab til disse aktiviteter, fordi det ville have forringet mulighederne for at opklare sagen. I datiden var det en almindelig opfattelse, at der bag tyverierne fra Det Kongelige Bibliotek stod en eller flere internationale bander. I dag ved vi, at denne antagelse var forkert: tyven var en insider og handlede alene.

Selv om politiets muligheder for at foretage en aktiv efterforskning var udtømt, og de diskrete henvendelser til den danske antikvarverden heller ikke førte til noget resultat, tog den daværende rigsbibliotekar Palle Birkelund i maj 1981 initiativ til at udsende en fortrolig rundskrivelse til en række chefer for udenlandske biblioteker, hvori han først og fremmest efterlyste en lang række tidlige Luther-tryk, som biblioteket havde vished for var stjålet.

Palle Birkelunds henvendelse skete til en række udvalgte tyske og amerikanske biblioteker, som på grund af deres samlingers art og sammensætning kunne formodes at få tilbudt de pågældende Luther-tryk, hvis de skulle blive bragt på markedet.

I så godt som alle tilfælde indløb der kun negative svar fra de tilskrevne biblioteker, men chefen for Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek i Göttingen kunne meddele, at flere titler på den tilsendte efterlysningsliste var blevet solgt på auktioner hos firmaerne Reiss & Hauvermann (Mainz), Hartung & Karl (München), Bassenge (Berlin) og Brandes (Braunschweig). Direktøren for biblioteket i Göttingen sluttede dog sin beretning med at fastslå, at ingen af de solgte bøger ifølge auktionskatalogerne havde kendetegn, der tydede på, at de hidrørte fra Det Kongelige Bibliotek:

”Die oben angeführten ersteigerten Stücke tragen keine Merkmale, die die Vermutung aufkommen lassen können, dass es sich um Stücke aus Ihrer Bibliothek handelt.”

Ikke desto mindre anmodede rigsbibliotekaren ved brev af 23. juni 1981 Københavns Politi om at rette henvendelse til de ovenfor nævnte firmaer, ”som siden 1968 har solgt eksemplarer af bøger, som ved den igangværende revision af Det Kongelige Bibliotek er konstateret som manglende.”

De omtalte bøger var følgende:

*”Lutheri sermon von dem Ablass und Gnade (Wittenbergæ) 1518
Luther Von der Freyheit eines Christen Menschen. Wittenb. 1520
Lutheri Freiheit des Sermons Babslichen Ablass und Gnad, s.l. 1518 (2 forsk. tryk)
Grund und Ursach aller Artikel Lutheri szo durch Romische Bulle verdamt seyn. s.a. Wittenberg
Luthers verteuschte Schrifft an das Capitel zu Wittemberg wie man die Ceremonien der Kirchen bessern soll. Wittemberg 1524.
Lutheri Sermon von der Betrachtung des Leydens Christi - Wittenberg 1519.
Luthers vom Glauben und Wercken, Erffort 1522.”*

Rigsbibliotekaren motiverede henvendelsen således:

” Hensigten med henvendelsen er i første række at få de pågældende firmaer til at oplyse, hvem der har indleveret de nævnte bøger til salg, idet en sådan oplysning muligvis kan føre til opklaring af de ulovligt bortfjernede bøger fra Det kongelige Bibliotek.”

Der foreligger ingen arkivalier, der belyser, hvorledes de pågældende antikvarboghandlere og auktionsfirmaer dengang har reageret på henvendelsen.

I dag kan det til gengæld bevises, at ingen af de eksemplarer, der blev solgt af de nævnte firmaer, stammede fra Det Kongelige Bibliotek, eftersom samtlige ovenanførte Luther-tryk er fundet blandt de tyvekoster, der i 2003 blev konfiskeret hos tyvens enke.

En tilsvarende fejlslagen eftersporning i maj måned 1976 handlede om et meget sjældent atlas, som Det Kongelige Bibliotek manglede. Et eksemplar af værket var sat til salg i Paris, og man antog, at det tilhørte biblioteket, hvilket viste sig ikke var tilfældet.

Forløbet af disse konkrete sager og deres manglende resultat viser dels, at biblioteket eftersporede stjålne bøger hos internationale antikvarboghandlere og auktionshuse, dels at man inddrog politiet, når der var grund til at tro, at bestemte bøger kunne hidrøre fra Det Kongelige Bibliotek.

2.4. Etablering af forebyggende foranstaltninger

Fra 1977 blev der igangsat et omfattende arbejde med at forhindre fortsatte tyverier. Ministeren for kulturelle anliggende oplyste under Folketingets spørgetid den 27. april 1977 følgende om det præventive arbejde:

”..herudover har Det kgl. Biblioteks ledelse anmodet Rigspolitichefens tekniske afdeling, præventiv sektion, om assistance til den mest effektive forebyggelse af yderligere tyverier. Jeg har anmodet rigsbibliotekaren om at søge det forebyggende arbejde fremmet hurtigst muligt, og bestræbelserne vil i løbet af kort tid resultere i en samlet indstilling fra rigsbibliotekaren til ministeriet for kulturelle anliggender om iværksættelse af foranstaltninger til imødegåelse af fremtidige tyveriforsøg.”

Foranstaltningerne havde til formål dels at reducere mulighederne for at begå tyveri, dels at øge risikoen for at blive opdaget, hvis man begik tyveri. Foranstaltningerne falder i følgende hovedgrupper:

- Indskrænkning i adgangen til samlingerne
- Udtagning af værdifulde værker til anbringelse i særligt sikrede magasiner
- Reduktion af antallet af udgange fra bygningen på Christians Brygge
- Indførelse af kontrol ved udgangene
- Udskiftning af låsesystemet
- Reduktion af salgsmulighederne gennem øget ejermærkning.

2.4.1. Indskrænkning i adgangen til samlingerne

De første tiltag til indskrænkning af adgangen til samlingerne blev gennemført i 1972, hvor Hielmstiernesamlingen blev adskilt fra de øvrige samlinger ved aflåsning.

Den første sektionering af Det Kongelige Biblioteks magasiner skete i forbindelse med, at 9 atlasværker blev konstateret stjålet fra Kortsamlingen mellem 12. og 15. oktober 1975. I de sidste måneder af 1975 gennemførtes en afspærring af Kortsamlingens magasinområde med trådned, og der blev isat låse, som kun Kortsamlingens medarbejdere havde nøgler til.

En mere systematisk behandling af bibliotekets sikringsproblematik fandt sted i foråret 1976. Den 26. maj 1976 forelagde sikringschef Ib Rønne Kejlbo en række forslag til forbedringer af bibliotekets sikringsforanstaltninger, jf. ”*Interne Meddelelser*” 22. juni 1976, s. 136ff:

1. Indskrænkning af antallet af bibliotekets ind- og udgange, samt at de tilbageværende adgangsvæje underlagdes en konstant vagtordning, og at porten til Østre Gård spærredes for al trafik.
2. Udskiftning af den såkaldte 28-nøgle med en anden, der kun skulle udleveres i begrænset omfang. Det blev begyndelsen til indførelse af et nyt differentieret nøglesystem for hele biblioteket.
3. Sikringsudvalget bemyndigedes til at forhandle med Rigspolitiets Kriminalpræventive Afdeling om de praktiske sider af sagen, f.eks. hvorledes en stikprøvevis kontrol af personer, der forlader biblioteket, kunne gennemføres, hvorledes vagterne skulle placeres, hvorledes der skulle foretages kontrol af transport til og fra depoterne, hvorledes adgangsforhold for rengøringspersonale og håndværkere kunne være etc.
4. Yderligere sektionering af magasinerne i lighed med den løsning, der var tilvejebragt i Kortsamlingen.

I forbindelse hermed blev der desuden gennemført en afspærring af Håndskriftafdelingens to store magasiner samt af nogle mindre magasinrum. Det skete efter samme model som i Kortsamlingen, dvs. med plastbelagt trådnat og isætning af låse, hvortil alene dele af Håndskriftafdelingens personale havde nøgle.

Allerede i 1971 var opgaven med at ekspedere i Danske Afdelings magasinafsnit blevet flyttet fra Publikumsafdelingens medarbejdere til Danske Afdelings medarbejdere. Samtidig blev adgangen til lovlig tjenstlig færden i Danske Afdelings magasinafsnit indskrænket til kun at omfatte medarbejdere, der gjorde tjeneste i Danske Afdeling. Denne indskrænkning blev fulgt op med jævnlige kontrolforanstaltninger og udvisning af medarbejdere uden lovligt ærinde.

I foråret 1977 blev der endvidere påbegyndt en yderligere og omfattende sektionering af bibliotekets hovedbygning fra 1906 (Holm-bygningen), der dog først og fremmest tog sigte på at opdele bygningen i brandsektioner adskilt med brandstældøre. Dette viste sig imidlertid at være en fordel set ud fra en kriminalpræventiv synsvinkel, idet opdelingen med stældøre gjorde det enklere at isætte specielle låse og derved fysisk muliggøre en kontrol med færden i bibliotekets magasiner. Omkring 1978 blev Danske Afdelings hovedmagasin i Danske Sal og Romankælderen således aflåst med særskilt nøgle.

2.4.2. Udtagning af værdifulde værker til anbringelse i særligt sikrede magasiner

Det blev i 1978 besluttet, at den udtagning af de mest værdifulde bøger til særlig sikker opbevaring, som var gennemført i tidligere tider, skulle videreføres. Om denne udtagning oplyste rigsbibliotekar Palle Birkelund den 12. oktober 1978 følgende til Rigsrevisionen:

”Den udtagning af sjældenheder fra bibliotekets almindelige samlinger, der i øjeblikket finder sted til supplerings af de udtagelser af inkunabler og boghistoriske sjældenheder, som har fundet sted for flere år siden, foregår efter visse forud fastlagte kriterier.

Vurderingen af, hvilke bøger der skal udtages bortset fra de bøger, der udtages uden selektion, d.v.s. bøger trykt mellem 1500 og 1531, sker bl.a. derved, at en afsikringschefens medarbejdere løbende gennemgår antikvarkataloger, hvis prisfastsættelse umiddelbart fører til udtagning.

Desuden hænder det, at lånere eller andre meddeler biblioteket, at bøger, som måske ikke umiddelbart skønnes at være af stor værdi, alligevel er af en vis sjældenhed, og derfor bør udtages.

Endelig er alle bibliotekets fagspecialister i gang med at gennemgå samlingerne inden for deres fagområde med henblik på at udtage de bøger, som de efter de fastsatte kriterier skønner sikringsværdige.”

Alle bøger trykt i perioden 1501-1530 blev udtaget. Herudover blev alt særlig værdifuldt eller sjældent udtaget. Opbevaringen skete i særligt sikrede magasinområder, hvortil adgangen var stærkt begrænset og kontrolleret. Formålet var at tilvejebringe en situation, hvor der i de magasinafsnit, som ikke lod sig aflåse, alene befandt sig brugsbøger af ringe handelsmæssig værdi.

Finansudvalget bevilgede ved aktstykke nr. 598 af 26. juli 1976 anlægsmidler bl.a. til opførelse af et klimastyret og særlig sikret boksmagasin i Holm-bygningen, således at en række særlig værdifulde bøger og håndskrifter kom under klimamæssigt og sikringsmæssigt mere betryggende forhold.

2.4.3. Reduktion af antallet af udgange fra bygningen på Christians Brygge

Bygningen på Christian Brygge havde mange udgange. I 1978 blev de reduceret til 3: en publikum- og personaleindgang mod bibliotekshaven, en personaleindgang mod havnen og en varemodtagelse i Hansen-bygningens sydgavl. I 1993 blev personaleindgangen mod havnen lukket.

2.4.4. Indførelse af kontrol ved udgangene

Det blev i 1977 besluttet, at der skulle indføres kontrol ved bibliotekets udgange af de materialer, som blev bragt med ud af biblioteket.

Kontrollen skulle bl.a. omfatte alle bøger, hæfter, publikationer mv., som lånere og medarbejdere havde med sig. Endvidere skulle tasker, pakker o. lign. gennemses. Finansudvalget bevilgede de nødvendig midler til ansættelse af et korps af visitationsbetjente og til ombygning af udgangspartierne. Folketinget tilvejebragte ved lov nr. 256 af 8. juni 1978 den hjemmel, som gjorde det muligt for biblioteket at udføre denne skærpede bevogtning. Ordningen blev sat i drift umiddelbart efter, at ministeriet den 21. juni 1978 havde godkendt den visitationsinstruks, som skulle udstedes i forlængelse af loven.

Efter at visitationen var indført, var det blevet yderst risikabelt, om end ikke umuligt, uretmæssigt at bringe materialer fra bibliotekets samlinger ud af bygningen på Christians Brygge.

2.4.5. Ejermærkning

Hovedparten af Det Kongelige Biblioteks bøger var ejermærket på en sådan måde, at de i princippet ikke var til at afsætte på legal vis gennem antikvarboghandlere. En mindre del af samlingerne var ikke mærket på en for udenforstående genkendelig måde. Rigsbibliotekaren oplyser om dette i brev af 24. april 1978 til Ministeriet for Kulturelle Anliggender følgende:

”... Det sikringsmæssige knytter sig til ejermærkningen, d.v.s. bogens stempling med bibliotekets navn og forsyning med superexlibris.

Om denne ejermærkning kan det iøvrigt bemærkes, at Det kongelige Bibliotek, såvidt det kan skønnes, principielt altid har fulgt reglen om at ejermærke bøger, og i hvert fald siden 1906 er alle erhvervede bøger samtidig med accessioneringen blevet stemplet på titelbladet med Det kongelige Biblioteks navn. Desuden har det lige siden Frederik den III's tid været en ufravigelig regel, at alle erhvervede bøger, som biblioteket selv lod indbinde enten i eget bogbinderi eller hos fremmede bogbindere, er blevet forsynet med et superexlibris, bestående af den regerende monarks initialer, en ejermærkning som er kendt af alle antikvarer m.fl.

Imidlertid blev det for nogle år siden konstateret, at en del bøger, som formentlig er indgået i forbindelse med erhvervelser især i det 18. århundrede, af store privatsamlinger, ikke var tilstrækkeligt ejermærkede, hvorfor man i 1971 påbegyndte en systematisk kontrol bind for bind af ejermærkningerne, og når denne gennemgang er afsluttet, formentlig ultimo 1979, vil det være kontrolleret, at alle bøger i udenlandske samlinger er forsynet med ejerstempel både på titelblad og i forperm, ligesom, som nævnt, en meget stor del af bøgerne er forsynet med det kongelige superexlibris.”

Ejermærkningen af de samlinger, som ikke var blevet ejermærket ved indlemmelsen, blev således påbegyndt i 1971. Udenlandske Afdelings Ældre Samling var en af de samlinger, hvor ejermærkningen ikke var fuldstændig. For denne samplings vedkommende blev ejermærkningen gennemført i løbet af 1980'erne.

2.4.6. Skalsikring, nyt låsesystem mv.

Der blev i 1977 givet bevilling til etablering af skalsikring af bygningen på Christians Brygge (Holm-bygningen). Det er en sikringsforanstaltning, som biblioteket har haft som standard på alle sine bygninger siden.

De låsesystemer, som fandtes i bygningen på Christians Brygge, var alle af ældre dato. Det var låsesystemer, som var lette at kopiere. I slutningen af 1970'erne installeredes et nyt og efter datidens normer langt mere sikkert låsesystem i hele bygningskomplekset. Samtidig sikredes, at kun de medarbejdere, som var betroet adgang til magasiner, hvori der opbevaredes bøger af en vis værdi, havde nøgler hertil.

I samme periode blev der som ovenfor nævnt investeret i et nyt brandalarmeringsanlæg til Holm-bygningen.

2.5. Punktrevisioner

Da man i begyndelsen af 1975 var blevet klar over, at antallet af mangler i flere kataloger i Udenlandske Afdelings Ældre Samling næppe kunne være opstået ved almindeligt svind under normal brug af biblioteket, gennemførtes flere punktrevisioner. Således gennemførte forskningsbibliotekarerne Morten Ruge og Klaus Torvad fra den 22. februar 1975 en revision af Katalog 65.

Ved denne revision konstateredes 8 bemærkelsesværdige mangler, der den 6. marts 1975 til Københavns Politi blev anmeldt som stjålne.

Biblioteket fortsatte i de følgende år med at gennemføre punktvis revisioner i Udenlandske Afdelings Ældre Samling, Danske Afdelings 1.-2. Samling, Håndskriftafdelingen, Judaistisk Afdeling, Orientalisk Afdeling og Musikafdelingen.

De punktvis revisioner viste tydeligt, at det kun var Udenlandske Afdelings Ældre Samling, der var ramt af abnormt svind.

2.6. Statsrevisorernes beretning af 15. februar 1979

Rigsrevisionen interesse for tyverisagen og Det Kongelige Biblioteks sikringsforhold går tilbage til foråret 1975, hvor der i dagspressen fremkom oplysninger om, at der var forsvundet kostbare bøger fra biblioteket. Det fremgik desuden, at sagen var meldt til politiet. Rigsrevisionen greb imidlertid ikke ind ved den lejlighed. Rigsrevisionen ville vente, indtil den politimæssige efterforskning var afsluttet, hvorefter man ville gennemgå bibliotekets kontrolforanstaltninger vedrørende bogbestanden.

Først i 1977, foranlediget af ny omtale i pressen om omfattende bogtyverier samt af, at der i pressen herskede tvivl om, hvorvidt alle tyverier var anmeldt, besluttede Rigsrevisionen at gennemføre en nærmere undersøgelse af sagens omstændigheder.

Rigsrevisionen gennemgik bibliotekets forretningsgange omkring katalogsystemet, accession og ud-lån m.v. samt bibliotekets bygning og de eksterne depoter. Desuden modtog Rigsrevisionen kopier af de mangellister over forsvundne bøger, som biblioteket på det tidspunkt rådede over. Endelig indhentede Rigsrevisionen oplysninger om politiets undersøgelser og foretog en gennemgang af Kulturministeriets sagsakter vedrørende projekterede ombygninger af biblioteket.

Rigsrevisionen afgav den 1. august 1978 sin *Beretning til statsrevisorerne om bogtyverierne på Det Kongelige Bibliotek og en undersøgelse af sikringen af bogsamlingerne*.

Efter en omfattende gennemgang af de ovennævnte områder konkluderede Rigsrevisionen:

1. At sikringen af bibliotekets bøger gennem en årrække ikke havde været tilfredsstillende.
2. At bibliotekets rutiner med henblik på transport, forsendelse og på pladssætning af bøger ikke havde været tilstrækkelig klare.
3. At bøgernes anbringelse under den langstrakte katalogisering ikke havde været betryggende.
4. At bibliotekets transportbehov af bøger var en svaghed i sikringen.
5. At den uorden, der konstateredes i magasinerne, og manglen på løbende magasinrevision kunne have virket fremmede for tyverierne, ligesom bibliotekets administration af hjemkaldelser ikke blev anset for tilfredsstillende.
6. At det påbegyndte sikringsarbejde gik for trægt, bl.a. fordi byggesagen, der indeholdt planer for egnede sikringsrum, gentagne gange var gået i stå.
7. At rigsbibliotekaren ikke havde orienteret ministeriet tilstrækkelig klart, når biblioteket konstaterede mangler af kostbare værker.
8. At biblioteket burde have foranstaltet en revision og en efterfølgende udtagning af værdifulde bøger til opstilling i sikre aflåselige lokaler.
9. At det ikke var rimeligt begrundet, at biblioteket havde inddraget den særlige etiketmærkning i revisionsplanlægningen, idet dette arbejde kunne sinke en bogrevision betydeligt.

Rigsrevisionen pegede dernæst på, at følgende sikringsmæssige foranstaltninger kunne iværksættes uden væsentlige omkostninger:

- a. Et nyt på pladssætningsreglement, suppleret med regler for faste rutiner for partielle revisioner.
- b. En fremskynding af stemplingen af de ældre samlinger.
- c. En bedre mærkning af bøger, som udgik af bibliotekets samlinger.
- d. Hyppigere hjemkaldelser af udlånte bøger.

Rigsrevisionen noterede sig, at finansudvalget havde tiltrådt en bevilling på ca. 900.000 kr. til etablering af sikringsanlæg på Det Kongelige Bibliotek, Vestindisk Pakhus, samt depotet i Vasbygade. Rigsrevisionen noterede videre, at de nyansatte visitationsbetjente i det første halvår efter ansættelsen kun havde mindre bevogtningsopgaver, men at der dog havde foregået en vis uddannelse af denne nye betjentstyrke. Rigsrevisionen var opmærksom på, at forsinkelsen bundede i forhold, som biblioteket ikke kunne være herre over. Årsagen hertil var dels, at installationerne ikke var færdige, dels at der skulle tilvejebringes den nødvendige lovhjemmel til at foretage stikprøvevis visitation af alle personer, som forlod biblioteket.

Det var Rigsrevisionens vurdering, at biblioteket havde mistet bøger til en betydelig værdi, og under indtryk heraf anbefalede flg.:

” ...er det fortsat rigsrevisionens opfattelse, at der udover ovennævnte foranstaltninger snarest bør gennemføres en revision af i hvert fald udenlandske afdelings ældre samling med samtidig overførsel af de sjældneste og værdifuldeste bøger til aflåste rum. Der bør her stræbes mod en udskillelse til en særlig afdeling, hvis bøger til stighed er i aflåse rum, og for hvilke benyttelse og udlån er undergivet strengere regler end de af biblioteket i almindelighed praktiserede. Der må i denne forbindelse lægges vægt på, at der udenfor afdelingen forefindes registre eller kartoteker over de pågældende bøger, der føres uafhængigt af det personale, der har ansvaret for bøgerens tilstedeværelse”.

Den 15. februar 1979 havde Statsrevisorerne færdigbehandlet *Rigsrevisionens Beretning om bogtyverierne på Det Kongelige Bibliotek og en undersøgelse af sikringen af bogsamlingerne* og afgav beretning til Folketinget.

Statsrevisorerne anførte i deres indledning til den samlede beretning:

”...at det påhviler enhver statsinstitution at føre betryggende kontrol med de aktiver den forvalter, herunder ejermærkning, beholdningsrevisioner med passende mellemrum, i hvert fald stikprøvevis, samt den fornødne sikring af værdierne mod brand, tyveri og anden ødelæggelse. Dette synspunkt får ekstra vægt over for en institution som Det kgl. Bibliotek, hvis beholdning ikke blot repræsenterer økonomiske værdier men også i betydelig udstrækning uerstattelige kulturværdier.”

Statsrevisorerne måtte medgive, at Det Kongelige Bibliotek i en årrække havde virket under utidsvarende og utilstrækkelige bygningsmæssige vilkår. Endvidere tog de også i betragtning, at der er en modsætning imellem at virke som et publikumsvenligt bibliotek med en del af bogmassen i konstant udlåns-cirkulation og de bevaringsmæssige opgaver.

På trods af denne indrømmelse af bibliotekets driftsmæssige vanskeligheder måtte et flertal af Statsrevisorerne dog konkludere således:

”Statsrevisorerne påtaler at Det kgl. Bibliotek i for ringe grad har haft opmærksomheden henvendt på disse sikringsfunktioner, før forholdene resulterede i tab. Det synes som om manglende klarhed over de enkelte afdelingers og ansattes kompetence og ansvar i sikringsmæssig henseende har bidraget til den opståede situation. Statsrevisorerne må videre påtale, at biblioteket ikke hurtigere og mere effektivt har reageret på manglerne. Man er opmærksom på, at biblioteket i 1975 betegnede udskydelsen af ombygningsplanerne som katastrofal og dermed opnåede delbevilling til 2 sikringsbokse, men man burde samtidig have gjort opmærksom på konsekvenserne af manglende bevilling til en totalrevision af samlingerne og sikringsforanstaltninger i øvrigt, og en reorganisering af forretningsgangen burde samtidig have været iværksat. Statsrevisorerne henstiller, at der nu hurtigt iværksættes et udvalgsarbejde med henblik på dels at følge den nu besluttede revision af bogsamlingen, dels at overveje og eventuelt foreslå ændringer i bibliotekets organisation og forretningsgang, samt vurdere om de brand- og tyverimæssige sikringsforanstaltninger er tilstrækkelige. Statsrevisorerne tænker sig et bredt sammensat udvalg med repræsentation for blandt andet kulturministeriet, Det kgl. Bibliotek, anden biblioteksfaglig ekspertise, administrationsdepartementet, det kriminalpræventive råd og brandmyndighederne.”

Statsrevisor Henrik Warburg var dog i flere henseender af en anden opfattelse og krævede, at der blev rejst tjenestemandssag mod rigsbibliotekaren.

Den 11. april 1979 oversendte Statsrevisorerne beretningen til Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Statsrevisorerens udtalelse førte til, at kulturminister Niels Matthiasen i skrivelse af 2. maj 1979 til rigsbibliotekar Palle Birkelund udtalte følgende:

”Ministeriet har påny gennemgået sagens akter, herunder såvel rigsrevisionens beretning som rigsbibliotekarens kommentarer hertil samt yderligere redegørelse fra rigsrevisionen og et afsluttende indlæg fra rigsbibliotekaren.

Herefter skal man udtale, at ministeriet med statsrevisorerne er enig i, at Det kgl. Bibliotek i for ringe grad har haft opmærksomheden henvendt på fornøden sikring af værdierne mod brand, tyveri og anden ødelæggelse, før forholdene resulterede i tab, samt at bibliotekets ledelse burde have reageret hurtigere og mere effektivt, da manglerne blev konstateret, og gjort opmærksom på konsekvenserne af manglende bevilling til en totalrevision af samlingerne og sikringsforanstaltninger i øvrigt; samtidig burde reorganisering af forretningsgangen have været iværksat.

Ministeriet finder disse forsømmelser særdeles beklagelige, og man går ud fra, at De for fremtiden i højere grad har opmærksomheden henvendt på den tilstrækkelige sikring af bibliotekets samlinger.

I overensstemmelse med statsrevisorerens henstilling har ministeriet samtidig besluttet at nedsætte et udvalg, der dels skal overveje og eventuelt foreslå ændringer i Det kgl. Biblioteks organisation og forretningsgang, dels følge den besluttede revision af

ældre dele af bogsamlingerne samt vurdere, om de gennemførte sikringsforanstaltninger er tilstrækkelige.”

2.7. Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek

Som det fremgår ovenfor meddelte kulturministeren i brevet af 2. maj 1979 rigsbibliotekaren, at der nu ville blive nedsat et særligt udvalg, der dels skulle overveje og eventuelt foreslå ændringer i Det Kongelige Biblioteks organisation og forretningsgang, dels følge den besluttede revision af de ældre dele af bogsamlingerne samt vurdere, om de gennemførte sikringsforanstaltninger var tilstrækkelige. Udvalget var ministerens rådgiver i alle spørgsmål vedrørende iværksættelse af forebyggelse og revision.

Biblioteksdirektør K. Lindbo-Larsen, Bibliotekstilsynet, blev udpeget til formand for udvalget. Udvalgets sammensætning fremgår af afsnit 7. Beskikkelsen af medlemmer af udvalget skete i juni 1979, og udvalget blev afbeskikket den 4. februar 1983.

Så længe udvalget var i funktion, refererede rigsbibliotekaren i sager vedrørende sikringsforanstaltninger, samlingsrevision og overvejelser om ændringer af bibliotekets organisation både til ministeriet og til udvalget.

En af de tungeste sager, som udvalget arbejdede med, var den igangsatte revision af Udenlandske Afdelings Ældre samling. Som det er beskrevet i afsnit 2.9., havde der vist sig betydelige vanskeligheder ved at gennemføre revisionen, således som den var planlagt. Arbejdet skred nemlig ikke frem med en hast, der svarede til de forudsætninger, som lå til grund for den særbevilling, som var givet til formålet.

2.8. Udvalgets høring af antikvarboghandler Hans Bagger

Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek beskæftigede sig også med spørgsmålet om en værdiansættelse af de manglende bøger. Denne problemstilling var fremkaldt af Rigsrevisionens bestræbelser på at fastslå omfanget af det tab, staten havde lidt.

Udvalget indbød Hans Bagger til en høring om dette spørgsmål på udvalgets ordinære møde den 27. februar 1981. Hans Bagger var en særdeles velrenommeret antikvarboghandler. Han var medindehaver, senere eneindehaver af det i sin tid velkendte antikvariat Rosenkilde og Bagger. Fra 1967 til 1979 havde han desuden beklædt posten som formand for antikvarboghandlerensammenslutningen i Danmark. Han havde betydelig erfaring med det internationale antikvarbogmarked.

Hans Bagger besvarede en række spørgsmål fra udvalget. I forbindelse med besvarelsen af disse spørgsmål berørte Hans Bagger emner, som har relevans for nærværende redegørelse.

Et af emnerne var auktionskatalogers betydning for vurdering af værdien af et givet eksemplar af en bog.

”Spørgsmål 2: Ved vurdering af bøger, hvor meget skyldes så anvendelsen af redskaber som auktionskataloger, og hvor meget skyldes personlig erfaring og i så fald hvilken erfaring?”

Hans Bagger sagde, at det var en kombination af alle faktorer, det drejede sig om. Det kræver stor træning at læse en auktionsoversigt rigtigt (f.eks. i England: Book Auction Records og i Tyskland: Jahrbuch der Auktionspreise). Hvis man sammenligner forskellige auktioner og deres priser, vil man også kunne se, at det samme værk kan være blevet solgt flere gange samme år og til stærkt varierende priser, afhængig af bl.a. tilstanden...

”Spørgsmål 7: Hvorledes kan man vurdere et værk ud fra en mangelliste? Hvilke forudsætninger f.eks. om almindelig god tilstand, komplet værk o.s.v. må man gøre, og hvor usikre vil sådanne forudsætninger og dermed vurderingerne være?”

Hans Bagger slog fast, at man ikke kan vurdere gamle bøger, man ikke kan tage i hånden. Det vil være helt udelukket. (...) Ud fra mangellister kan man ikke have en reel viden om, hvad der er gået tabt. De mangellister, Hans Bagger havde set fra Det kongelige Bibliotek, betegnede han som meget, meget summariske. Det oplystes hertil fra Det kongelige Biblioteks side, at mangellisternes oplysninger svarede til de informationer om bøgerne, som var indeholdt i Det kongelige Biblioteks kataloger, som var den eneste kilde, man havde.”

Under dette punkt sagde et medlem af udvalget, at det måtte være muligt for biblioteket uden alt for stort besvær at finde frem til, hvad de manglende bøger var værd. Hertil svarende Hans Bagger, at en sådan udtalelse kun kunne fremsættes af en person, som ikke vidste, hvad vurdering af bøger drejede sig om. Han påpegede, at en bibliotekar havde til opgave at vurdere bøger ud fra, hvordan den enkelte bog passede ind i samlingen, bogens betydning for forskningen osv. Dette var et helt andet arbejde end arbejdet med at fastsætte bøgernes handelsværdi. Det var da også hans erfaring, at biblioteket ofte henviste lånere, der bad biblioteket vurdere lånernes egne bøger, til at spørge en antikvarboghandler.

Et andet spørgsmål omhandlede forskellen i værdi på danske og udenlandske bøger:

Spørgsmål 4: Er der principielle eller reelle forskelle, hvis det drejer sig om danske bøger?

Hans Bagger sagde, at de danske bøger henvender sig til et mere begrænset publikum, men efterhånden som der bliver en mere udtalt mangel på bøger, vil der også for danske bøger blive tale om prisstigninger. Endnu er dog danske bøger generelt billigere end bøger skrevet på verdenssprog som engelsk, fransk og spansk.”

Ved afsløringen af tyvens virke i efteråret 2003 blev Hans Baggers betragtninger bekræftet. Tyven havde fortrinsvis stjålet fra bibliotekets samlinger i Udenlandske Afdelings Ældre Samling.

Med hensyn til de dokumenterede mangler i Udenlandske Afdelings Ældre Samling sagde Hans Bagger:

”(...) ud fra de mangellister fra Det kongelige Bibliotek, han havde fået kendskab til, kunne manglerne helt tydeligt opdeles i to kategorier: For det første mangler, som man uvægerligt vil forvente må komme i et bibliotek, som over en årrække har haft et stort udlån, og for det andet mangler, som springer i øjnene, og som man næsten med sikkerhed må sige skyldes bevidste fjernelser.

Langt de fleste af manglerne på Det kongelige Bibliotek er i kategori et, altså hvad man kan kalde brugssvind. Det drejer sig om temmelig mange ligegyldige bøger, som det vil være spild af tid at forsøge at vurdere. Mængden kan altså reduceres temmelig meget ved at se bort fra denne kategori, f.eks. ved at se bort fra bøger fra efter 1850.”

Høringen af antikvarboghandler Hans Bagger førte desuden til en udførlig, principiel debat om om sætteligheden af antikvariske bøger, herunder af mulige tyvekoster, og hvilke foranstaltninger, der kunne iværksættes med henblik på at spore tyvekoster og de hælerveje, de fulgte.

Indledningsvis kunne Hans Bagger fastslå, at branchen dagligt modtog lister over stjålne bøger, som efterlystes via Interpol. Branchen selv ønskede ikke at handle med tyvekoster, og der havde været planer om at oprette en database over stjålne bøger i samarbejde mellem Bayerische Staatsbibliothek og antikvarboghandlerligaen, men på grund af en uoverskuelig økonomi var projektet ikke blevet realiseret. Hans Bagger understregede igen, at det var meget lidt, der kunne gøres på basis af mangellister af den type, som Det Kongelige Bibliotek havde været i stand til at frembringe. Der var så mange ligegyldige bøger imellem dem, at de afledte opmærksomheden fra de væsentlige.

Hans Bagger spurgte desuden politiets repræsentant, om det var en rigtig antagelse, at internationale bander var kapitalstærke nok til at vente op til 15 år med at bringe stjålne bøger på markedet, således som han havde hørt kunne være tilfældet.

Det spørgsmål synes ikke at være blevet besvaret; der er i alt fald ikke gengivet noget svar på det. Men spørgsmålet i sig selv peger i retning af, at det havde vakt undren i antikvarboghandlerkredse, at ingen af de bøger, der var stjålet fra Det Kongelige Bibliotek, var dukket op på markedet, i det mindste ikke på det afgrænsede danske marked, hvor Hans Bagger selvsagt var mere velorienteret end på det vidtforgrænsede, uoverskuelige udenlandske marked for antikvariske bøger.

Repræsentanten fra Rigspolitiets Kriminalpræventive Råd spurgte til det forhold, at antikvarboghandlerne ikke førte ”*markandiserbøger*” (Et register med navn og adresse på sælgere af antikviteter), således som antikvitetshandlere var forpligtet til. Hans Bagger tog afstand fra at indføre dette i antikvarboghandlerbranchen, idet han mente, at det ville være ødelæggende for branchen, men han gjorde opmærksom på, at en seriøs antikvarboghandler ikke ville købe en bog uden at forsøge at sikre sig viden om, hvem sælgeren var. I de fleste tilfælde ville man kende ham fra tidligere.

Efterfølgende bad Palle Birkelund Hans Bagger vurdere, hvorvidt det ville være praktisabelt, at politiet rettede henvendelse til antikvariater i ind- og udland med anmodning om at oplyse, af hvem man havde købt en given bog, som kunne være stjålet fra Det Kongelige Bibliotek.

Det spørgsmål kunne Hans Bagger kun besvare generelt:

” Det var helt grundlæggende for antikvarboghandlerfaget, at en kunde har ret til beskyttelse, og han ville ikke oplyse hverken til journalister, privatpersoner eller for den sags skyld biblioteker om, hvem der havde indleveret en given bog til salg. Forespørgsler fra politiet ville han besvare, idet man var meget interesseret i at værne om renomméet, idet hele antikvarboghandlernes eksistens var baseret på et tillidsforhold til kunderne, som de ikke ønskede ødelagt.”

På den ene side gav han udtryk for, at man i antikvarboghandlerbranchen ikke ønskede at sælge eller formidle tyvekoster. På den anden side afviste han, at der skulle gælde samme betingelser for antikvarboghandlerbranchen som for antikvitethandlerbranchen, og at der skulle føres et register over sælgere af værdifulde bøger.

2.9. Totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling

Som det er beskrevet ovenfor i afsnit 2.7., fik Lindbo-Larsen-udvalget bl.a. til opgave at følge den totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, som i 1978 blev besluttet iværksat. Forud for beslutningen havde der været en indgående debat på biblioteket, i Rigsrevisionen, i Kulturministeriet og i Folketinget om værdien af og muligheden for at gennemføre totalrevisioner af bibliotekets samlinger. Resultatet blev, at der i efteråret 1978 blev truffet beslutning om, at der skulle iværksættes en totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, som omfattede ca. 22.600 hyldemeter bøger.

Denne samling blev udvalgt til totalrevision, fordi de gennemførte punktrevisioner i flere forskellige samlinger havde godtgjort, at det var denne samling, som i særlig grad var ramt af tyverier. Formålet var at få klarhed over omfanget og arten af manglerne i denne samling. Samlingen var sidst blevet totalrevideret i 1906, da den blev flyttet ind i Holm-bygningen.

Revisionen skulle gennemføres for en særbevilling på 6 mio. kr. (april 1977-niveau), som blev bevilget af Finansudvalget ved aktstykke nr. 10 af 25. oktober 1978. Heraf var de 4,6 mio. kr. afsat til en totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling på Det Kongelige Bibliotek, mens de resterende 1,4 mio. kr. skulle anvendes til en totalrevision af samlingerne ved Universitetsbibliotekets 1. og 2. Afdeling.

Med brev af 3. november 1978 godkendte ministeriet en af biblioteket udarbejdet ”Instruks for revision i 1978-1980 af udenlandske afdelings ældre samlings bogbestand”. Af instruksens § 1 fremgår, at formålet med revisionen var:

”a. at kontrollere, at de værker, der er opførte i de i bilag 1 nævnte kataloger, forefindes i magasinerne eller der, hvor de i tilfælde af udlån eller deponering skal findes ifølge magazineseddel (hjemlån-/læsesalsseddel eller fast henvisning). Der foretages ikke kontrol i de alfabetiske seddelkataloger,

b. at kontrollere, at indførslerne i katalogerne er korrekte. Konstateres der væsentlige uoverensstemmelser mellem bog og indførsel, foretages der kontrol i de eventuelle øvrige kataloger (seddelkataloger, registranter o.l.),

c. at gennemføre en numerus currens-nummerering af samtlige bind inden for hver protokolkatalog, incl. de med blyant i marginen noterede uindførte værker.”

Konstaterede mangler blev registreret på en mangelseddel, som bestod af to fløje og lignede meget den låneformular, biblioteket anvendte dengang. Den ene fløj af mangelsedlen blev sat i en særlig blå plastikmappe på bogens plads i magasinet, mens den anden fløj blev lagt i en pergaminpose sammen med bogens stregkodeetiket og anbragt i mangelkartoteket.

Mangelsedlen indeholdt de oplysninger, der fremgik af pladskatalogen, der udgjorde revisionsgrundlaget. Disse var følgende: katalogsignatur, revisionsløbenummer, forfatter, titel, trykkested og trykkeår, dato for manglens konstatering og angivelse af navnet på den, der havde konstateret manglen.

Såfremt det opfølgende arbejde efter manglens konstatering resulterede i spor, evt. en gammel låneseddel med navnet på den låner, der senest havde benyttet den forsvundne bog, blev denne bilagt mangelsedlen i mangelkatalogen.

Bevillingen var fordelt over finansårene 1978, 1979 og 1980. Revisionsarbejdet kom i gang i begyndelsen af 1979.

Revisionen blev tilrettelagt som en kampagne med en intens arbejdsindsats. Det var planlagt, at revisionen kunne gennemføres inden for den økonomiske og tidsmæssige ramme, som var fastlagt i aktstykke nr. 10 af 25. oktober 1978.

Organisatorisk og praktisk var revisionen styret på denne måde:

1. Udvalget vedrørende Revision og Sikring førte et overordnet tilsyn med revisionen og dens fremadskriden.
2. Til at lede og koordinere den praktiske styring af revisionen nedsattes der en Styringsgruppe, bestående af bibliotekets daværende sikringschef, Rigsbibliotekarembedets kontorchef og afdelingslederne for Det Kongelige Biblioteks Danske Afdeling, Udenlandske Afdeling og Publikumsafdelingen. Endvidere havde en repræsentant for Universitetsbibliotekets 2. Afdeling sæde i gruppen som observatør. Der var ingen repræsentant for Universitetsbibliotekets 1. Afdeling.
3. Til varetagelse af det daglige arbejde med revisionen etableredes der for Udenlandsk Afdelings vedkommende et Revisionssekretariat på en til to medarbejdere. I Danske Afdeling lå sekretariatsfunktionen i afdelingens magasingruppe, idet denne afdeling var af mindre omfang og af mere kompakt struktur end den daværende Udenlandske Afdeling.
4. Som rettesnor for revisionens omfang og metode udarbejdedes der detaljerede instrukser for revisionens udførelse både for Danske Afdeling og Udenlandske Afdeling, idet katalogisering og opstilling af bøgerne i de to pågældende afdelinger afveg noget fra hinanden, ligesom organisationen af de to afdelinger varierede, hvilket ligeledes spillede en rolle.
5. Selve revisionen foregik på den måde, at der etableredes et antal revisionshold bestående af en fagreferent (forskningsbibliotekar) og en bibliotekar. Det enkelte holds arbejde var tilrettelagt således, at fagreferent og bibliotekar arbejdede 3 timer i fællesskab med at sammenholde pladskatalog og hyldebestand og med at mærke bøger i magasinerne. Efter tretimerssessionen i magasinerne afgik forskningsbibliotekaren til andet arbejde, mens bibliotekaren i de resterende daglige timer foretog det med revisionen forbundne opfølgende arbejde: verifikation af udlånte bøger tilstedeværelse på læsesal, depot eller andetsteds samt ekspeditionsarbejde i forbindelse med hjemkaldelse af udlånte bøger. Hvert revisionshold angav i en dagsrapport det anvendte timeforbrug, samt hvor langt holdet var avanceret.
6. Med henblik på en prioritering af de kataloger, der skulle revideres i kampagnens første fase, udarbejdedes der i løbet af september måned 1978 en revisionsplan for Udenlandsk Afdelings Ældre Samling, der offentliggjordes den 25. september 1978 i ”*Interne Meddelelser*”. I henhold til planen regnede man med flg. principper:

- a. 40 revisionshold til revision og nummerering af ca. 22,6 km bøger. Det var dog ikke hensigten, at 40 hold skulle revidere på en gang. Dette var ikke fysisk muligt; som hovedregel var der ca. 10 hold i gang simultant, men man fik ved den lagte plan overblik over den samlede styrke, der skulle sættes ind i revisionen.
- b. Hvert hold skulle tildeles en så vidt muligt lige stor andel af de tre formater: folianter, kvarter (4to) og oktaver (8vo).
- c. Hvert hold skulle tildeles et så vidt muligt lige stort antal løbende hyldemeter at revidere.
- d. Fagreferenter skulle i videst muligt omfang revidere bøger inden for deres eget fag.

Det viste sig, at de beregninger og skøn over ressourceforbrug til revisionen, som bibliotekets daværende ledelse havde lagt til grund for bevillingsansøgningen, hvilede på et for spinkelt grundlag.

Dette bestod i nogle prøverevisioner, som var blevet gennemført i juni og juli måned 1977, som rigsbibliotekaren havde underrettet Rigsrevisionen om i en skrivelse af 31. august 1977, ligesom Rigsrevisionen havde modtaget en rapport om to prøverevisioner, der havde fundet sted i maj – juni 1977, og som havde omfattet dele af blot to forskellige kataloger fra Udenlandsk Afdelings Ældre Samling. Den ene revision havde strakt sig over 6 dage og havde nået 44 hyldemeter, den anden havde været 5 dage og havde omfattet 86 hyldemeter. Begge prøverevisioner var blevet gennemført af de samme to medarbejdere. Midt på sommeren blev der yderligere gennemført en række prøverevisioner, der i alt omfattede 615 hyldemeter, og som strakte sig over 94 dage.

Ud fra forskellige interviews af de i prøverevisionerne involverede, herunder bibliotekets daværende sikringschef, kunne Rigsrevisionen fastslå, at der ikke forelå yderligere materiale ud over de foreliggende rapporter fra prøverevisionerne, og man fandt følgelig, at ressourceberegningerne og de af biblioteket anvendte skøn over de budgetterede omkostninger til totalrevisionen hvilede på et alt for spinkelt grundlag.

Hertil kom, at forudsætningerne for projektet blev ændret i forhold til, hvad der havde været gældende for prøverevisionerne i sommeren 1977, idet biblioteket ønskede at indsætte etiketter med en strekkode i de reviderede bøger, for på den måde at fastholde revisionens resultat samt gøre det enklere at gennemføre fremtidige revisioner ved at aflæse strekkoden i den enkelte bog med en lyspen og sammenholde de aflæste numre med en database, hvori resultaterne af revisionskampagnen var fastholdt.

Endvidere viste det sig, at bibliotekets bogmasse var stærkt uensartet at revidere. En katalog med mange små bøger kunne tage uforholdsmæssig lang tid at nå igennem i forhold til en med større bøger. Hertil kom desuden hele opfølgingsarbejdet med hjemkaldelser og lokaliseringer af bøger opstillet andetsteds.

Endelig var der et stort sygefravær blandt de projektansatte medarbejdere.

Tilsammen bevirkede disse faktorer, at de lagte planer ikke blev overholdt.

På et møde den 19. december 1979 i Udvalget vedrørende Revision og Sikring kunne sikringschefen oplyse, at inden for det næsten første fulde år af revisionen var blot 20 pct. af Udenlandsk Afdelings Ældre Samling blevet revideret, og at der ud over de 2 år, der hidtil var afsat til revisionskam-

pagnen, ville medgå yderligere 4 år før revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling kunne forventes at være afsluttet.

På et senere møde i udvalget den 19. februar 1980 fastholdt sikringschef Ib Rønne Kejlbo, at det nu lå helt klart, at det oprindelige mål at revidere de gamle samlinger på to år ikke kunne nås, og at der yderligere skulle bruges 3-4 år. Fra bibliotekets side blev det tilkendegivet, at biblioteket ville fremsende en redegørelse og en ansøgning om flere midler til ministeriet.

Den 26. september 1980 afgav rigsbibliotekaren en redegørelse til ministeriet om det hidtidige forløb af totalrevisionen. Heraf fremgik bl.a.:

”Ved aktstykke nr. 10 af 25. oktober 1978 tiltrådte Finansudvalget, at der blev stillet en bevilling på ialt 6.000.000 kr. (april 1977-niveau) til rådighed for gennemførelse af en som følge af Rigsrevisionens kritik af manglende revision iværksat totalrevision af Rigsbibliotekarembedets ældre samlinger i finansårene 1978-80 og til den i forbindelse med revisionen etablerede nummerering af bøgerne og forsyning med nummeretiketter.

Efter ansættelse af det nye personale og levering af de bestilte etiketter blev revisionen igangsat primo 1979. Det hidtidige forløb af revisionsarbejdet har på en række punkter afvejet væsentligt fra de forudsætninger, som lå til grund for Rigsbibliotekarembedets bevillingsansøgning af 29. november 1977 med supplerende oplysninger af 4. september 1978.

1. *Skønnet over det forventede forbrug af arbejdskraft måtte(...) baseres på en række prøverevisioner, der blev gennemført i nogle sommermåneder i 1977. Det kan idag konstateres, at der efter de erfaringer, som nu er indhøstet, er en række faktorer, der medfører afvigelser mellem prøverevisionsholdenes ganske kortvarige arbejdsindsats i løbet af nogle få uger og det langvarige, flerårige arbejde, der kræver en uafbrudt intens opmærksomhed og ikke kan gennemføres som rutinearbejde.*

2. (...)

8. (...)

På grundlag af de således indvundne erfaringer kan man skønne, at den iværksatte revision af de ældste samlinger af bøger under Rigsbibliotekarembedet vil kunne afsluttes med udgangen af 1983, såfremt der i perioden 1981-83 stilles følgende bevillinger til rådighed: (...)

Til færdiggørelse af revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling søgte rigsbibliotekaren om 3,7 mio. kr. årligt i årene 1981, 1982 og 1983.

Afslutningsvis anførte rigsbibliotekaren:

”Efter gennemførelsen af denne revision af de ældre dele af samlingerne under Rigsbibliotekarembedet, d.v.s. frem til midten af indeværende årti, vil det være påkrævet, at man i årene fra 1984 kan fortsætte med revision af særsamlingerne i Det Kongelige Biblioteks Judaistiske afdeling, Musikafdelingen, Orientalisk afdeling, Håndskriftafdeling, Kort- og Billedafdeling, der i særlig grad indeholder store sjældenheder og

mange unica. Med hensyn til de nyere dele af Det Kongelige Biblioteks (...) samlinger vil en revision til sin tid kunne gennemføres hurtigere end revisionen af de ældre samlinger.”

Den samlede ansøgning lød på 15 mio. kr., hvoraf de 11,1 mio. kr. skulle anvendes på Det Kongelige Biblioteks samlinger (heraf 3,7 mio. kr. til færdiggørelse af revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling).

Ansøgningen oversendtes herefter til udtalelse i Udvalget vedrørende Revision og Sikring. Udvalgets udtalelse forelå den 4. december 1980, hvor det viste sig, at der ikke var enighed i udvalget om, hvorvidt en totalrevision skulle fortsætte eller ikke.

Et flertal i udvalget indtog dette standpunkt:

1. Rigsbibliotekarens ansøgning skulle fremmes, men revisionen udføres over en længere år-række end den i ansøgningen foreslåede.
2. En særbevilling til edb-indtastning af data fra revisionslisterne, som indgik i ansøgningen, skulle udskydes.

Et mindretal i udvalget, Administrationsdepartementets repræsentant, havde denne opfattelse:

1. Den fortsatte revision skulle udsættes, indtil der havde været mulighed for at vurdere dette sammen med de sikringsforanstaltninger, der var blevet gennemført på biblioteket i de senere år.
2. En revision af bibliotekets bogbestand havde ikke nogen særlig sikringsmæssig eller anden værdi, idet en revision alene skønnedes at medføre, at mangler blev konstateret eller fejlplacerede bøger genfundet.

Med denne delte indstilling i udvalget anså kulturministeren det ikke for forsvarligt at gå til Finansudvalget med en ansøgning om yderligere 15 mio. kr.

På biblioteket blev følgen, at revisionskampagnen blev bragt til ophør med udgangen af december måned 1980. Det medførte forskellige spørgsmål til ministeren fra Folketingets Kulturudvalg omkring bogrevisionen, men på det foreliggende grundlag kunne ministeren blot henvise til redegørelsen fra Udvalget vedrørende Revision og Sikring.

Året 1981 kom på mange måder til at udgøre et overgangsår. Totalrevisionen var standset med udgangen af 1980, hvor det ekstra personale med tidsbegrænsede ansættelser var fratrukket. Hertil kom, at revisionskampagnen havde efterladt et betydeligt opfølgingsarbejde. En enkelt bibliotekar fortsatte derfor med at udføre forskellige efterundersøgelser. Omkostningerne til dette arbejde blev dækket af den afdeling, hvor bibliotekaren var hjemmehørende, og hvortil vedkommende var vendt tilbage efter at have været udlånt til revisionskampagnen. Ligeledes fortsatte udtagningen af særligt kostbart materiale til opstilling i særligt sikrede magasiner (jf. *Interne Meddelelser* 1981, s. 102).

Men biblioteket holdt organisationen omkring revisionen intakt. Således blev den nedsatte Styringsgruppe for Revisionen ikke opløst, og et underudvalg, ”Nummergruppen”, fortsatte sine analyser af forskellige muligheder for revision, der udnyttede den moderne edb-teknologi. For at opnå et forbedret empirisk grundlag for ressource- og tidsberegninger af en fornyet revision gennemførtes der i første halvår af 1981 to prøverevisioner.

Med hensyn til fremtiden var situationen uklar. Men i februar – marts 1981 anmodede ministeriet om forslag til en ændret revision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, således at revisionen kunne fortsætte, men i mindre omfang end under kampagnen. Efterfølgende udarbejdede bibliotekets ”Nummergruppe” under Styringsgruppen for Revisionen et forslag om ”edb-styret” revision, som blev videresendt til behandling i Udvalget vedrørende Revision og Sikring, der behandlede forslaget på et møde den 20. marts 1981.

Den 15. september 1981 afgav Udvalget vedrørende Revision og Sikring ”*Rapport til kulturministeren om udvalgets arbejde*”. Om revisionsarbejdet udtalte udvalget bl.a.:

”Da der herefter ikke forelå fornøden bevillingshjemmel for revisionsarbejdets fortsættelse efter 31. 12. 1980, ophørte dette, og udvalget måtte konstatere, at udvalget var ophørt med at følge revisionen, jfr. kommissoriet.

Udvalget er bekendt med, at der for tiden på Det kongelige Bibliotek foregår overvejelser om, og afprøvninger af principper for en eventuel nedskåret og mindre ressourcerelevende revision. Udvalget har imidlertid ikke kunnet tage stilling til disse bestræbelser, dels fordi der ikke foreligger et færdigbehandlet undersøgelsesresultat fra biblioteket, dels fordi udvalget som nævnt har fundet det påkrævet at afslutte sit arbejde med at følge revisionen, således som også udvalgets formand har meddelt ministeren for kulturelle anliggender det på møde den 21. maj 1981.”

Den 23. september 1981 anmodede kulturminister Lise Østergaard formanden for Udvalget vedrørende Revision og Sikring om:

”Uanset at udvalget har fundet det påkrævet – som jeg forstår det: midlertidigt – at afslutte sit arbejde med at følge revisionen, vil jeg henstille til dig så hurtigt som overhovedet muligt at foranledige bibliotekets afprøvningsmateriale og forslag (eventuelt alternative forslag) indsendt til udvalget.

(...), jeg vil derfor sætte megen pris på, om udvalget kunne tilsende mig disse forslag, ledsaget af udvalgets vurdering af dem og deres økonomiske og personalemæssige konsekvenser, så vidt muligt inden udgangen af oktober måned.”

Der fremkom to alternative forslag fra rigsbibliotekaren til en videreførelse af revisionen. Udvalget vedrørende Revision og Sikring udtalte den 27. oktober 1981:

”Udvalget har gået problemstillingerne igennem (...) og har konkluderet, at det ikke er i stand til at foretage en dybtgående vurdering, hverken af de to forslags relative revisionsmæssige fordele og mangler, eller af de økonomiske analyser, biblioteket har udarbejdet. Det er dog udvalgets opfattelse, at de udgiftsstørrelser, der opereres med i de to forslag, ligger væsentligt over de beløb, som udvalget fornemmer, at Ministeriet for kulturelle anliggender er indstillet på at søge bevilget til revisionen. Det er imidlertid udvalgets opfattelse, at revision ud fra de hidtidige forudsætninger om revisionens formål nødvendigvis må være stærkt omkostningskrævende. En væsentlig billigere revision kræver ændrede forudsætninger, herunder ny fastlæggelse af revisionens overordnede formål, (...)

I denne sammenhæng skal udvalget pege på, at der finder et chefskifte sted ved biblioteket pr. 1.2.1982, og at man finder det rimeligt, at den kommende chef får indflydelse på så vidtrækkende beslutninger, som der her er tale om.”

Bibliotekets personalerepræsentanter afsendte den 23. oktober 1981 deres forslag til videreførelse af revisionen til kulturministeren. Ministeriet bad den 22. december 1981 rigsbibliotekaren om at vurdere og bearbejde personalerepræsentanternes forslag.

Den 12. januar 1982 afgav kulturminister Lise Østergaard en redegørelse til Folketingets Kulturudvalg, hvoraf det fremgik, at ministeren ikke rådede over et tilstrækkeligt grundlag til at træffe beslutning om revisionens videreførelse. Ministeren udtalte:

”Jeg beklager en sådan yderligere udsættelse af at genoptage revisionen, men finder den forsvarlig under hensyn til, at der, som det er kulturudvalget bekendt, er truffet forsvarlige sikkerhedsforanstaltninger, der giver en rimelig sikring imod yderligere forringelse af bibliotekets samlinger.”

Der blev således ikke fundet en løsning med hensyn til revisionens videreførelse, inden Palle Birkelund gik på pension med udgangen af februar 1982. På dette tidspunkt var ca. 44 pct. af bøgerne i Udenlandske Afdelings Ældre Samling blevet revideret.

2.10. Statsrevisorernes beretning af 14. juni 1982

Den 15. januar 1981 anmodede Statsrevisorerne rigsrevisor om at undersøge det hidtidige forløb af revisionen af bogbestanden på Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket. Statsrevisorernes begrundelse for undersøgelsen var, at bevillingen til revision af Det Kongelige Biblioteks bogbestand var opbrugt, selv om de ældre samlinger ikke var færdigreviderede.

Beretningen indeholdt en gennemgang af det forløb, som er beskrevet ovenfor i denne redegørelses afsnit 2.8. Statsrevisorerne stillede uddybende spørgsmål. Efter gennemført høring afgav Statsrevisorerne den 14. juni 1982 beretningen til Folketinget med følgende bemærkninger:

”Beslutningen om en totalrevision af Det kgl. Biblioteks bogbestand må ses som resultat af konstateringen af bogtyverierne i halvfjerdserne, som også begrundede den i Statsrevisorernes beretning 1977-78 nr. 2 omtalte revisionsundersøgelse. Samtidig iværksættes en række sikkerhedsforanstaltninger.

Den konstaterede mangelfulde budgettering af ressourceforbruget forud for udarbejdelsen af aktstykket vedrørende totalrevisionen har givet finansudvalget et alt for optimistisk og derfor forkert beslutningsgrundlag for bevillingen. Den efterfølgende styring af bogrevisionens gennemførelse har ligeledes været mangelfuld og der er set bort fra en sikkerhedsmæssig prioritering af samlingernes forskellige afsnit.

Ministeriet burde på et langt tidligere tidspunkt have konstateret, at bevillingen ikke kunne dække sit formål, og dette burde have været meddelt bevillingsmyndighederne. Da forholdet endelig blev formelt konstateret – senest i februar 1980 – gav det først anledning til konkrete skridt i efteråret 1980.

Vedrørende indkøbet af de selvkøbende etiketter finder Statsrevisorerne rækkefølgen af ordreafgivelse og teknisk undersøgelse forkert, idet ordren afgaves i november 1978 og undersøgelsen iværksattes marts 1979 med afslutning i september 1979. Etiketternes egnethed under særlige forhold som på Det kgl. Bibliotek synes ikke tilstrækkeligt belyst.

Hvad en eventuel fortsættelse af den standsede totalrevision angår, må denne bero på en politisk afgørelse. Statsrevisorerne finder dog anledning til at gøre opmærksom på, at arbejdet med udtagelse til sikringsopbevaring af særlig værdifulde bøger, der har været gennemført i forbindelse med revisionen, må fuldføres. Statsrevisorerne finder i øvrigt grund til at fremhæve rigsbibliotekarens udtalelse om, at man ikke kan betragte sikringsudtagelsen som endelig, idet prisudviklingen på forholdsvis få år kan medføre, at yderligere bøger må inddrages under sikret opbevaring.

Statsrevisorerne udtaler afsluttende, at bibliotekets bogbestand rummer så store økonomiske og ideelle værdier, at fornøden beholdningskontrol bør etableres og må være et led i bibliotekets normale funktioner. Statsrevisorerne skal i den forbindelse bemærke, at der ved fortsatte arbejder ikke som ved totalrevisionens tilrettelæggelse må bortses fra en sikkerhedsmæssig prioritering af samlingernes forskellige afsnit.

Statsrevisorerne henstiller, at ministerredøgørelsen vil indeholde en vurdering af ansvaret for de kritisable forhold.”

Den 25. juni 1982 fremsendte Statsrevisoratet sin beretning til Kulturministeriet med en anmodning om at afgive en redegørelse for de foranstaltninger og overvejelser, som beretningen gav anledning til.

Kulturministeriet afgav svar til Rigsrevisionen den 22. oktober 1982. Ministeriet erkendte, at budgetteringen af resourceforbruget forud for udarbejdelsen af aktstykket havde været mangelfuld, og at dette havde givet Finansudvalget et for optimistisk og derfor forkert grundlag at træffe beslutning på.

”Rigsbibliotekaren, som er den øverste sagkyndige i forskningsbiblioteksanliggender, havde i sin egenskab af institutionsleder ansvaret for gennemførelse af dette særlige arbejde inden for sit institutionsområde, og med henblik på yderligere at sikre revisionsarbejdets planmæssige fremadskriden nedsatte ministeriet et særligt udvalg, der fik til hovedopgave at følge den besluttede revision. Det faktiske forløb af revisionsarbejdet må ses i lyset af de særlige vanskeligheder, som projektets usædvanlige karakter og omfang har indebåret.”

Ministeriet pegede samtidig på, at der ikke fandtes fortilfælde i Danmark eller i udlandet, som man havde kunnet støtte sig til ved beregningen.

Ministeriet tog endvidere til efterretning, at Statsrevisorerne fandt den efterfølgende styring af bogrevisionens gennemførelse mangelfuld og beklagede undladelsen af den sikkerhedsmæssige prioritering.

Til brug for en vurdering af ansvaret for de kritisable forhold havde ministeriet indhentet et resopsum af 20. oktober 1982 fra Kammeradvokaten. Heri foretog Kammeradvokaten en nøje gennemgang og vurdering af forløbet i sagen og konkluderede, at der efter hans opfattelse ikke var materielt grundlag for at rejse disciplinærsag mod nogen af de i sagen implicerede embedsmænd. Hans ansvarsvurdering omfattede følgende personer: departementschef O. Perch Nielsen, rigsbibliotekar Palle Birkelund, kontorchef E. Thrane og biblioteksdirektør K. Lindbo-Larsen.

Endelig orienterede ministeriet om, at kulturministeren havde godkendt den af konstitueret rigsbibliotekar Torkil Olsen udarbejdede plan til en permanent Revisionsafdeling, og at revisionen fremover ville blive udført af denne enhed.

Den 23. november 1982 afsluttes sagen fra Rigsrevisionens side med et notat til Statsrevisorerne, hvori Kulturministeriets svar resumeres. Der konkluderes således:

”Jeg har herefter ikke yderligere bemærkninger til ministerens redegørelse, men vil følge bibliotekets arbejde med den fortsatte sikring af bogbestanden. Jeg vil i den forbindelse navnlig lægge vægt på sikringen af de særligt værdifulde bøger samt på arbejdet i den planlagte permanente revisionsafdeling. K. Brixtofte, fg.”

3. Perioden 1982 – 1986

Ved indgangen til 1982 stod biblioteket over for et lederskifte, idet rigsbibliotekar Palle Birkelund skulle gå på pension med udgangen af januar måned. Man kendte endnu ikke det endelige udfald af Rigsrevisionens igangværende undersøgelse af totalrevisionen, men beretningen forelå i udkast, og en kritik fra Statsrevisorernes side var forudsigelig. Ministeriet havde overvejelser om at omorganisere Rigsbibliotekembedet og om at adskille embedet og ledelsen af Det Kongelige Bibliotek. Da disse overvejelser ikke var afsluttet så betids, at der kunne ske opslag af og ansættelse i en stilling som leder af Det Kongelige Bibliotek, valgte ministeriet at annoncere stillingen som rigsbibliotekar og besætte den ved konstitution.

3.1. Status ved Torkil Olsens tiltræden

Overbibliotekar Torkil Olsen, Odense Universitetsbibliotek, tiltrådte som konstitueret rigsbibliotekar den 1. februar 1982. Han blev hermed samtidig chef for Det Kongelige Bibliotek.

Bibliotekets Samarbejdsudvalg havde inden Torkil Olsens tiltræden på en række møder drøftet de problemer, der knyttede sig til en fortsættelse af revisionen.

På Samarbejdsudvalgets møde den 22. oktober 1981 herskede der uenighed om, hvorledes revisionen skulle indrettes metodisk, men angående den fremtidige organisering af revisionen var der blandt personalerepræsentanterne vidtgående enighed om, at der skulle etableres en egentlig Revisionsafdeling til styring af revisionen, således at denne kunne ligge i en fast og kontinuerlig ramme.

Et andet krav, som spillede en stor rolle for personalerepræsentanterne i Samarbejdsudvalget, var en fordring om, at Sikringsudvalgets status ændredes, således at det fremover blev et underudvalg direkte under Samarbejdsudvalget. Dette var bibliotekets daværende ledelse ikke interesseret i. Situationen var således fastlåst, da Torkil Olsen tiltrådte, og det skulle blive hans første opgave som chef for Det Kongelige Bibliotek at søge denne knude løst op, således at revisionen kunne fortsætte.

3.2. Fortsat totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling

Dagen efter at Torkil Olsen tiltrådte som rigsbibliotekar, den 2. februar 1982, anmodede kulturministeren ham om at søge spørgsmålet om revisionsarbejdets fortsættelse afklaret. Den 30. marts 1982 sendte Torkil Olsen ministeriet en skitse til, hvorledes revisionsarbejdet kunne videreføres. Torkil Olsen anførte bl.a.:

”1. En permanent revision

Det vil være en fordel, hvis det fortsatte revisionsarbejde kan foregå i et roligt tempo. Erfaringerne fra den tidligere revision har vist, at opfølgingsarbejdet bliver et stort problem, hvis revisionsindsatsen er meget massiv.

En permanent revision vil muliggøre, at man kan vende tilbage til allerede reviderede afsnit af samlingerne og konstatere, om der er opstået nye mangler, og derved få et indtryk af, om de etablerede sikringsforanstaltninger er tilstrækkelige. Sådanne ”genrevisioner”, der forudses gennemført som stikprøver, vi kunne udføres hurtigt og billigt, hvor bøgerne er blevet forsynet med maskinlæselige stregkodeetiketter.

2. Lister over manglende bøger

Hvis man går ind for en permanent revision, betyder det, at det vil være adskillige år, førend man får tilvejebragt komplette lister over manglerne i samlingerne. Den hidtidige revision har dokumenteret, at der har fundet tyverier sted, endda i et betragteligt omfang. Det har også vist sig, at de forsvundne bøger trods efterforskning bl.a. gennem politiet ikke har kunnet spores ude i verden. Derfor kan det ud fra biblioteksmæssige og opklaringsmæssige synspunkter ikke anses for væsentligt, om manglerne i de endnu ikke reviderede dele af samlingerne konstateres hurtigt. ...”

Til gennemførelse af denne nyordning foreslog rigsbibliotekaren, at der blev oprettet en permanent revisionsenhed med 7 stillinger under Rigsbibliotekarembetet.

Ministeriet afgav den 31. august 1982 følgende svar til rigsbibliotekaren:

”.. Det er ministeriets ønske, at revisionsarbejdet genoptages og tilendebringes efter de retningslinjer, der er skitseret (...)

Ministeriet ser sig imidlertid ikke i stand til at tilføre rigsbibliotekarembetet forøgede bevillinger eller stillingsantal i forbindelse med revisionsarbejdets genoptagelse, og da en løbende revision og sikring af Det kgl. Biblioteks (...) samlinger må anses for at være en både naturlig og væsentlig opgave for rigsbibliotekarembetet, skal man anmode om at opgaven søges løst ved en omprioritering af de eksisterende bevillinger og stillinger.

Som følge heraf skal man bede rigsbibliotekaren om over for ministeriet at forelægge og redegøre for de budgettekniske og klassificeringsmæssige justeringer, der må anses for at være nødvendige for revisionsarbejdets gennemførelse efter de ovenfor angivne retningslinjer.”

Efter fornyede overvejelser på biblioteket etablerede rigsbibliotekaren en Revisionsafdeling, der var bemandet med en afdelingsbibliotekar og to biblioteksfaglige medarbejdere. Arbejdet skulle fortsat udføres med inddragelse af de fagreferenter, som havde særlig viden inden for de enkelte katalogers område.

I perioden 1982–1985 blev ca. 8 pct. af bøgerne i Udenlandske Afdelings Ældre Samling revideret, og hermed var i alt 52 pct. blevet revideret.

3.3. Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek

Ministeriet for Kulturelle Anliggende afbeskikkede den 4. februar 1983 udvalgets medlemmer. På dette tidspunkt var den fortsatte revision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling reorganiseret, og de sikringsmæssige foranstaltninger, som var gennemført i anden halvdel af 1970'erne, havde haft den ønskede præventive virkning, idet tyverierne var ophørt.

3.4. Opklaringsarbejdet og etableringen af forebyggende foranstaltninger

Omkring 1980 var det ikke muligt for politiet at trænge længere ind i tyverisagen, og en anmeldelse indgivet den 13. januar 1983 af to værker, som antoges at være stjålet, førte heller ikke til noget, hvilket set i nutidens lys ikke var så mærkeligt, eftersom de to anmeldte værker blev fundet den 5.

november 2003 blandt de konfiskerede tyvekoster på tyvens adresse. Det drejede sig om følgende bøger:

- Martin Luther: *Der deudsch Psalter mit Summarien*. Wittenberg 1541 (Bogen har tilhørt Holger Rosenkrantz og er forsynet med en egenhændig tilskrift af Martin Luther)
- Marsilius Ficinus: *De religione Christiana*, Paris 1510

På kosterlisten over de konfiskerede bøger er de betegnet med kosternumrene 927 og 750.

Da alle spor således endte blindt, og man ikke fik nogen form for positiv respons på de efterlysninger, der var blevet udsendt, indstilledes denne virksomhed. Hertil kom, at biblioteket ikke havde oplysninger, der kunne give grundlag for yderligere henvendelser til politiet i henhold til de retningslinier, der var aftalt for indgivelse af politianmeldelse.

Indførelsen af visitationen, den stadigt mere omfattende udtagning af kostbare værker til opstilling i sikringsmagasiner og den generelt skærpede opmærksomhed om bibliotekets ældre bøger, havde til følge, at de tegn, man i halvjerdsernes midte havde fundet på ”relativt friske svind” fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling, og som i sin tid havde begrundet de indgivne politianmeldelser, svandt ind, og der fremkom ikke grundlag for yderligere politianmeldelser af mangler. Der var således afgørende tegn på, at de sikringsforanstaltninger, biblioteket havde indført, virkede efter deres hensigt.

Fra politiets side fulgtes den strategi, der var aftalt mellem politi og bibliotek omkring 1980, nemlig at der kun skulle anmeldes tyverier, hvis der var begrundet mistanke herom og deraf afledte spor, som kunne tjene efterforskningsformål, mens mangelkatalogen vedvarende stod til politiets rådighed. På sin side var politiet opmærksom på, om bøger, som dukkede op under ransagninger og opklaring af tyverier, kunne stamme fra Det Kongelige Bibliotek.

Således blev biblioteket inddraget i en afhøring og efterfølgende ransagning i 1984, hvor Københavns Politi havde beslagnet ca. 2.000 bøger stjålne fra forskellige folkebiblioteker. Nogle få af disse bøger havde på ryggen monogramlignende forgyldninger, der fik politiet til at sætte bøgerne i forbindelse med Det Kongelige Bibliotek. Det viste sig dog at være fejlagtigt, idet forgyldningerne blot var dekorationer. Gennemgang af bøgerne og den efterfølgende ransagning havde til resultat, at sagen ikke kunne sættes i forbindelse med Det Kongelige Bibliotek.

Ved flere andre lejligheder i denne periode forelagde politiet bøger for biblioteket, der var taget som tyvekoster i forbindelse med opklaring af andre forbrydelser, men i intet tilfælde kunne bøgerne sættes i forbindelse med Det Kongelige Bibliotek.

I det hele taget vedblev biblioteket at stå i nær kontakt med Københavns Politi. Således også når det gjaldt om at afmelde tidligere efterlyste bøger, som var blev fundet. Den 22. august 1984 tilgik der Københavns Politi meddelelse om genfund af 14 bøger fra bl.a. de af mangler så hårdt ramte kataloger 9 og 18.

3.5. Rigsrevisionens fortsatte overvågning af revisionen

Som opfølgning på Statsrevisorernes beretning nr. 24 fra 1980 blev det besluttet, at Rigsrevisionen i de følgende år med passende mellemrum skulle holde Statsrevisorerne orienteret om udviklingen. I den anledning bad Rigsrevisionen i brev af 23. november 1983 biblioteket om en række oplysninger vedrørende revisionens organisering og fremskridt.

Den 22. maj 1984 besvarede rigsbibliotekar Torkil Olsen Rigsrevisionens forespørgsel. Om arbejdets organisering oplyste han følgende:

”Ved revisionen er ansat 3 heltidsmedarbejdere: en ledende bibliotekar som chef for revisionssekretariatet, en bibliotekar og en overassistent. Hertil kommer fagreferentbistand ved revision og sikringsudtagning og indsats fra ansatte arbejdsledige (til udtagning).

Al indsats er koncentreret om Udenlandske Afdelings ældre samling (UAÆS). Den ledende bibliotekar rapporterer løbende til Sikringsudvalget om arbejdets fremskridt.”

Rigsrevisionen havde bl.a. også ønsket oplysninger om gennemførte genrevisioner og om omfanget af konstaterede nye mangler. Til dette svarede rigsbibliotekaren:

”I månederne november 1982 – januar 1983 blev der foretaget genrevision med lyspen af allerede reviderede afsnit, ialt ca. 17.000 bind, heraf 10.000 i Vestindisk Pakhus. (...). Der blev ved denne genrevision ikke fundet nye mangler. På Revisionsudvalgets møde nr. 3 den 3. marts 1983 blev det vedtaget at påbegynde revision af S-30 samlingen, uanset at den endnu ikke var færdig udtaget. Denne genrevision, som indtil 30. november 1983 var nået igennem ca. 12,5% af de p.t. 4447 bind, har heller ikke afsløret nye mangler.”

3.6. Afslutningen af Torkil Olsens embedsperiode

Torkil Olsen fratrådte som konstitueret rigsbibliotekar den 28. februar 1986.

Både i de sidste år af Palle Birkelunds embedstid og i Torkil Olsens embedsperiode havde der været ført drøftelser om en ændret organisering af biblioteket. Overvejelserne førte til en beslutning om, at funktionen som rigsbibliotekar skulle adskilles fra funktionen som leder af bl.a. Det Kongelige Bibliotek. Rigsbibliotekarembetet blev opdelt i en stilling som styrelseschef med betegnelsen ”rigsbibliotekar” og i en stilling som chef for Det Kongelige Bibliotek med stillingsbetegnelsen ”overbibliotekar”.

Fra ministeriets side var det hensigten, at der nu skulle ske en modernisering af Det Kongelige Bibliotek. Krav om dette blev præsenteret for ansøgerne til stillingen.

4. Perioden 1986 ff.

Fagleder Erland Kolding Nielsen, Danmarks Biblioteksskole, blev ansat i stillingen som overbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek den 1. marts 1986. Overbibliotekaren var tillagt ledelsen af Det Kongelige Bibliotek og det overordnede ansvar for Universitetsbibliotekets 1. afdeling. Stillingsbetegnelsen blev i 1994 ændret til ”direktør”.

4.1. Status ved Erland Kolding Niensens tiltræden

Med ansættelsen af den nye overbibliotekar/direktør (herefter: institutionschef) ønskede Ministeriet for Kulturelle Anliggender (herefter: Kulturministeriet) at gennemføre et omfattende moderniseringsprojekt for Det Kongelige Bibliotek, hvilket biblioteket fik meddelelse om ved brev af 28. februar 1986 fra ministeriet:

"Projektet skulle omfatte forholdet imellem Det kgl. Bibliotek og Universitetsbibliotekets 1. afdeling, en undersøgelse med henblik på at forbedre Det Kgl. Biblioteks effektivitet samt udarbejdelse af en helhedsplan vedrørende bibliotekets lokaleforhold".

Arbejdet blev formelt påbegyndt med skrivelse af 30. juli 1986 fra den daværende kulturminister H. P. Clausen til institutionschefen. Til at forestå arbejdet blev der i ministeriets regi nedsat en Koordinationsgruppe, der havde den overordnede ledelse af projektet. Det udførende arbejde blev henlagt til 3 arbejdsgrupper vedrørende

- den fysiske planlægning,
- forholdet imellem Københavns Universitet og Det Kongelige Bibliotek/Universitetsbibliotekets 1. afdeling og
- den opgavemæssige og organisatoriske modernisering af Det Kongelige Bibliotek.

De 3 arbejdsgrupper var alle under ledelse af institutionschefen, men med repræsentanter for både Kulturministeriet og Finansministeriet. Tyverisagen indgik *ikke* i den politisk-administrative dagsorden for det arbejde, der skulle gennemføres, men det gjorde den sikringsmæssige side af bibliotekets virksomhed samt den påbegyndte revision af de ældre udenlandske samlinger.

Det samlede moderniseringsprojekt blev reelt afsluttet i løbet af 1988, formelt i forsommeren 1989, og er afrapporteret gennem en række offentliggjorte rapporter i serien *Modernisering i Historiske Rammer* 1987 ff.

Kort efter sin tiltræden påbegyndte institutionschefen som baggrund for moderniseringsarbejdet en omfattende kortlægning af institutionens opgaver, organisation og problemer, bl.a. gennem afdelingsbeskrivelser og statusrapporter fra samtlige afdelinger og funktioner ved biblioteket.

Ved sin tiltræden forhørte den nye institutionschef sig om status for opklaringen af tyverisagen. Den daværende ledelse oplyste, at sagen for længst var henlagt af Københavns Politi som uopklaret, at dets efterforskning ikke havde ført til noget, og at sikrings- og institutionsledelsen ikke havde konkret mistanke til nogen. Endelig blev det oplyst, at politiet havde rådet biblioteket til i almindelighed ikke at offentliggøre de konstaterede mangler ud over, hvad der tidligere var sket. Det var opfattelsen, at for så vidt angår sagen som tyverisag, kunne der aktivt ikke gøres mere.

På denne baggrund fandt institutionschefen, at prioriteringen af opgaverne ikke omfattede en genåbning af sagens opklaring, men at opgaverne omfattede både en fortsat overvågning og udvikling af sikringskoncept og –organisation og en færdiggørelsen af totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling samt konkret opfølgning gennem sikringschefen på ethvert spor, der måtte dukke op.

4.2. Afslutningen af totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling

Revisionsafdelingen afgav den 22. april 1986 en rapport om det igangværende arbejde med totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Rapporten viste, at der var organisatoriske og praktiske problemer forbundet med det igangværende revisionsarbejde.

I et notat af 13. maj 1986 sammenfattede institutionschefen problemerne og opstillede en række løsningsforslag. Disse blev drøftet i bibliotekets Sikrings- og Revisionsudvalg, hvor der var tilslutning til at justere arbejdet, således at fremdriften kunne sikres. Konklusionen blev, at inddragelsen af fagreferenter ophørte, således at arbejdet udelukkende blev udført af de faste medarbejdere i Revisionsafdelingen.

Revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling fortsatte herefter inden for de ressourcemæssige rammer og efter de retningslinjer, der var besluttet i rigsbibliotekar Torkil Olsens embedsperiode, men uden medvirken af fagreferenter. Totalrevisionen blev afsluttet i 1999. En særlig rapport herom offentliggjordes i bibliotekets *Årsberetning* for 1999. Det hed her:

”Baggrund

Efter at der i midten af 1970’erne på grund af tyverier var konstateret mangler i Det Kongelige Biblioteks ældre udenlandske bogbestand, blev der i 1979 på foranledning af Kulturministeriet påbegyndt en total revision af samlingerne med henblik på at få disse og eventuelle andre mangler registreret og få udskilt særligt kostbare værker til opstilling i boks- eller sikringsrum. Kriterierne herfor var bøgernes værdi baseret enten på bogens pris på det internationale marked eller særligt sjældne boghistoriske karakteristika, herunder bogbind, proveniens (exlibris, ejermærker m.m.) eller bogens fysiske tilstand. Denne revision blev med oprettelsen af Samlingsrevisionen gjort permanent i 1982.

(...)sektion, som i 1999 har færdiggjort revisionen af Ældre Samling i magasinerne. Denne færdiggørelse omfatter bøger trykt fra 1531 til 1949. Bøger trykt før 1531 er tidligere udtaget af samlingerne af Samlingsrevisionen og opstillet i sikringsrum.

(...) Under revisionen blev der konstateret 3.131 foreløbige mangler, dvs. 0,52 pct. af den samlede bogbestand på 607.273 bind.”

I citatet er der en trykfejl, idet tallet ”3.131”, retteligen skulle have været ”3.137”.

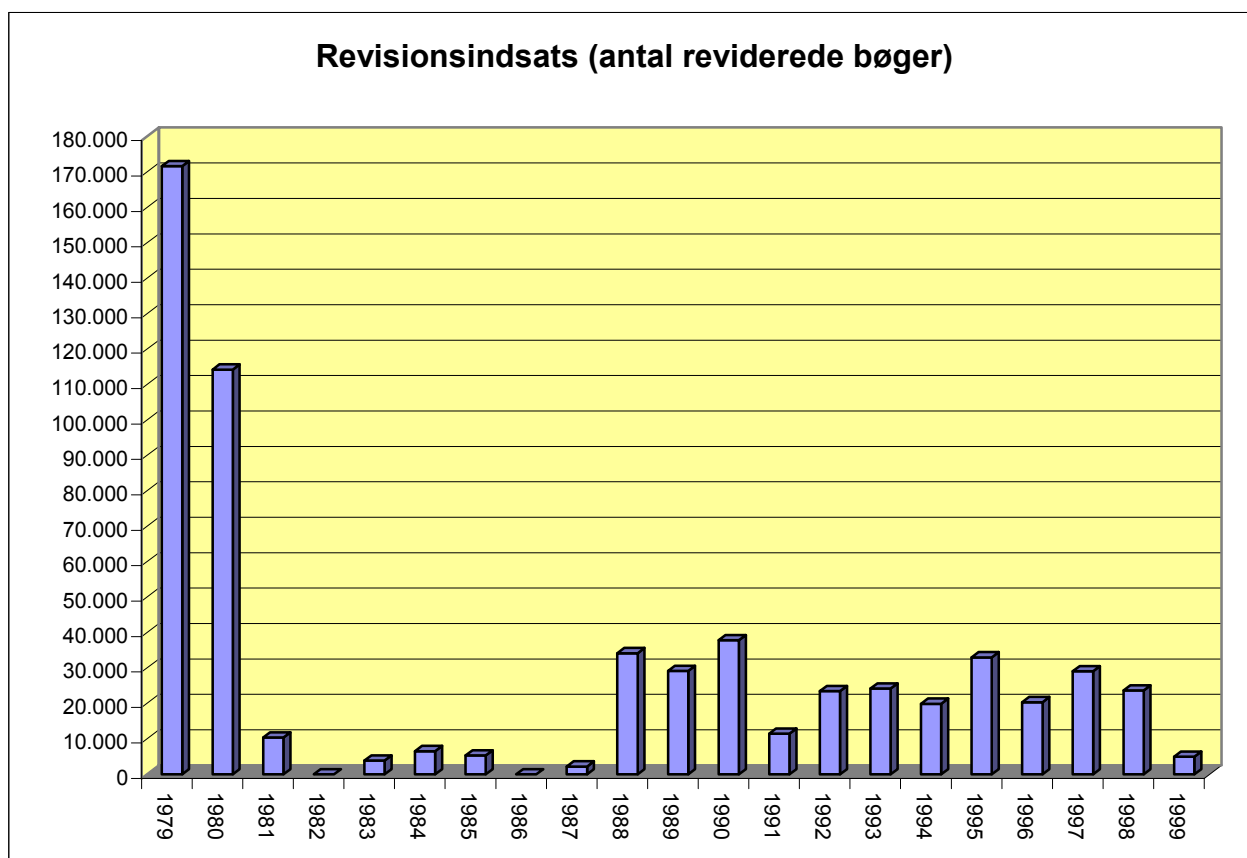
Hertil kom de mangler, som var konstateret i de dele af samlingen, der var udtaget til overførsel til sikringsrum (bøger trykt i 1501-1530), og manglerne i den særlige Luther-samling. I alt identificeredes således 3.884 mangler.

4.2.1. Revisionsindsatsen

Totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling blev gennemført i perioden 1979-99, således som det er beskrevet i afsnit 2.9., 3.2. og her i afsnit 4.2. Der foreligger dokumentation for, hvornår revisionen af hver katalog er påbegyndt. Samlingen omfatter ca. 200 kataloger og heraf er 66 pct. påbegyndt i rigsbibliotekar Palle Birkelunds embedsperiode, 9 pct. i Torkil Olsens embedsperiode og de resterende 25 pct. fra Erland Kolding Nielsens tiltræden indtil revisionens afslutning i 1999.

Imidlertid varierer katalogerne meget i omfang (antal bøger). Tager man hensyn til dette forhold, når man frem til følgende fordeling af revisionsindsatsen i perioden 1979-99:

De katalogrevisioner, som blev igangsat i Palle Birkelunds embedsperiode, omfattede 49 pct. af bøgerne i samlingen. Ved hans fratræden var ca. 44 pct. blevet revideret. Torkil Olsen afsluttede den revision, som var igangsat og igangsatte revision af yderligere kataloger svarende til 3 pct. af bøgerne i samlingen. I hans embedsperiode blev ca. 8 pct. af bøgerne i samlingen revideret. De resterende 48 pct. af samlingen er revideret i perioden 1986-99. Revisionerne i 1979-80 blev gennemført for en særbevilling på 4,6 mio. kr., jf. afsnit 2.9., mens de resterende revisioner blev gennemført inden for rammerne af institutionens ordinære driftsbevilling.

4.2.2. Manglerne

De i alt 3.884 mangler fordelte sig således efter *opstilling*:

Tabel 4.1. Mangler opdelt efter opstilling

I alt	3.884
Bøger trykt 1531-1949	3.137
Bøger trykt 1501-1530	489
Luthersamlingen	258

De i alt 3.884 mangler fordelte sig således efter *trykår*:

Tabel 4.2. Mangler fordelt efter trykår

I alt	3.884
1500-1599	1.301
1600-1699	545
1700-1799	457
1800-1899	681
1900-1949	900

Manglerne skyldes såvel almindeligt svind som tyveri. Brugsmangler forekommer bredt over alle trykår. De titler, der er trykt i 1800- og 1900-tallet, må som hovedregel anses for brugsmangler, da de ikke har nogen væsentlig handelsværdi.

Af de 3.884 mangler var 60 pct. konstateret i perioden 1979-85. De resterende 40 pct. var konstateret i perioden 1986-99:

Tabel 4.3. Registreringsår for de 3.884 mangler i UAÆS

Årstal	Mangler i pct. af total	Mangler i antal
1979-1985	60 pct.	2.330
1986-1999	40 pct.	1.554
I alt	100 pct.	3.884

Det er gennem politiets opklaringsarbejde i 2003-04 dokumenteret, at den tyv, der blev afsløret i 2003, har stjålet 1.366 bøger fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Tidsmæssigt fordeler registreringen af denne del af manglerne sig således:

Tabel 4.4. Registreringsår for de 1.366 stjalne bøger fra UAÆS

Årstal	Andel registreret i pct.	Andel registreret i tal
1979-1985	83 pct.	1.134
1986-1999	17 pct.	232
I alt	100 pct.	1.366

Det kan således konstateres, at hovedparten af de mangler, der bevisligt er forårsaget af tyven, blev registreret i de kataloger, som blev udvalgt til revision i Palle Birkelunds embedsperiode. Revisionen af disse kataloger blev fuldført i Torkil Olsens embedsperiode.

4.3. Opklaringsarbejdet

Da Erland Kolding Nielsen tiltrådte som institutionschef havde politiets efterforskningsarbejde været stillet i bero i nogle år. Som det fremgår af afsnit 2.3.1., havde politiet omkring 1980 fastlagt følgende rammer for, hvorledes biblioteket fremover skulle håndtere de mangler, som man konstaterede ved revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling:

- Mangler i Udenlandske Afdelings Ældre Samling skulle noteres i mangelkatalogen og anmeldes til politiet, hvis biblioteket havde begrundet formodning om, at der var tale om en nyere (frisk) mangel forårsaget af tyveri. Politiet skulle efterlyse sådanne friske mangler gennem Interpol, og Det Kongelige Bibliotek skulle anmelde dem til udenlandske antikvarboghandlere.
- Alle andre mangler i denne samling skulle blot noteres i mangelkatalogen.
- Mangelkatalogen skulle stå til rådighed for politiet.

Disse rammer blev opretholdt som grundlag for arbejdet fra 1986 og til dets afslutning i 1999. Der var intet i de informationer, som var tilgængelige for den nye institutionsledelse, der pegede i retning af, at der var grundlag for at genanmelde sagen til politiet. I de følgende år blev revisionsarbejdet fulgt nøje, og heller ikke under dette arbejde blev der fundet friske mangler, som kunne anmeldes til politiet og efterlyses af politiet gennem Interpol. Mangelkatalogen stod fortsat til politiets rådighed.

Også med hensyn til bibliotekets egen efterlysning af bøger i udenlandske antikvarboghandlernes efterlysningssystemer opretholdt det nye ledelse den strategi, som var aftalt med politiet i 1980, jf. afsnit 2.3.1. Det indebar, at friske mangler skulle efterlyses, mens gamle mangler alene blev registreret i mangelkatalogen.

Ved flere lejligheder har biblioteket haft formodning om, at der var spor af bøger fra samlingerne, men ved nærmere undersøgelse har det hver gang vist sig, at der ikke var tale om bøger, som stammede fra Det Kongelige Bibliotek. Så sent som i oktober 2003 mente biblioteket at have begrundet mistanke om, at en række af dets forsvundne Luther-tryk var sat til salg, men ved kontakt til auktionshuset i Tyskland viste det sig, at det ikke var tilfældet.

En af de måder, hvorpå biblioteket holdt sig orienteret om eventuelt salg af dets bøger, var gennem auktionskataloger. Frem til slutningen af 1980'erne udførtes et omfattende arbejde hermed, men på grund af manglende resultater blev dette arbejde gradvis nedprioriteret. Biblioteket abonnerer fortsat på flere auktionskataloger, bl.a. fra Sotheby's, der er det dominerende internationale auktionshus på bogområdet. Endvidere abonneres på kataloger fra Reiss u. Sohn (Königsberg), Jeschke, Greve & Hauff (Berlin) og Bloomsbury Auctions (London). Biblioteket modtager tillige bogauktionskataloger fra en række andre auktionshuse i udlandet.

Det er imidlertid meget vanskeligt at efterspore manglende bøger gennem auktionskataloger. Dels sættes der mange bøger til salg verden over hver uge, dels beskrives bøgerne med salgsformål, hvilket er en anden beskrivelse end den, der skal bruges for at identificere bøgernes ejerforhold (jf. afsnit 5.5.1.). De særlige kendetegn, som skulle give biblioteket sikkerhed for, at det er netop bibliotekets eksemplar af en bestemt udgave, der er sat til salg, fremgår normalt ikke, enten fordi de særlige kendetegn er fjernet af ihændeleveren, eller fordi auktionshuset har fundet dem irrelevante at beskrive på et så detaljeret niveau.

Det forhold, at der fra og med 1998 blev udbudt bøger, som har vist sig at stamme fra bibliotekets samlinger, har således ikke i sig selv betydet, at biblioteket blev opmærksom på, at tyven var be-
yndt at sælge ud af sine tyvekoster.

Efter at politiet og biblioteket foretog efterlysninger i 1970'erne af de bøger, som på daværende tidspunkt var registreret manglende, har hverken politiet eller biblioteket foretaget nye efterlysninger. Der var ikke opstået friske mangler i samlingen, og derfor var der ikke grundlag for at iværksætte nye efterlysninger.

Da biblioteket i 1999 havde afsluttet totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, blev det overvejet, om mangelkatalogen skulle offentliggøres. I den forbindelse foretog biblioteket en vurdering af sandsynligheden for, at en offentliggørelse ville føre til en genvinding af bøgerne. Ved vurderingen lagde biblioteket vægt på, der i de mellemliggende år ikke var kommet brugbare spor af bøgerne, og at man ikke vidste, om bøgerne var solgt eller ej.

Såfremt bøgerne allerede var solgt gennem udenlandske antikvarboghandlere, da tyverierne fandt sted, således som Rigsrevisionen og biblioteket antog i 1970'erne, ville en efterlysning mere end 20 år efter være formålsløs.

Såfremt tyven endnu ikke havde solgt bøgerne, ville en offentliggørelse af mangelkatalogen øge risikoen for, at tyven fjernede alle kendetegn, der viste, at bøgerne tilhørte Det Kongelige Bibliotek, inden han indgav dem til salg. Hvis alle kendetegn var fjernet, ville det på trods af offentliggørelsen ikke være muligt for den enkelte antikvarboghandler at konstatere, om en indbragt bog tilhørte Det Kongelige Bibliotek. I de tilfælde, hvor det ikke var muligt at fjerne alle kendetegn, ville tyven for at undgå afsløring være nødt til at afsætte bøgerne gennem det illegale marked eller at destruere dem, fordi de var uafsættelige. Både ved afsætning gennem et illegalt marked og ved destruktion ville bøgerne være definitivt tabt for biblioteket.

Ved at undlade offentliggørelse håbede biblioteket at kunne bidrage til, at tyven troede, at sagen fra 1970'erne var glemt, så han ved salg ville være mindre forsigtig og derfor kom til at efterlade sig spor.

På denne baggrund valgte biblioteket i 1999 at opretholde den strategi, som var blevet aftalt med politiet i 1980, jf. afsnit 2.3.1., og mangelkatalogen blev ikke offentliggjort. Denne strategi har ført til det resultat, at der er tilbageført 1.291 bøger til bibliotekets Udenlandske Afdelings Ældre Samling, og at der er dokumentation for, at 75 af samlingens bøger er solgt.

Da den nuværende ledelse delte rigsbibliotekar Palle Birkelunds opfattelse af, at tyveriet mest sandsynligt var begået af en af bibliotekets ansatte, blev mangellisten også behandlet som fortroligt materiale internt på biblioteket.

Med opklaringen i 2003 blev det dokumenteret, at det var en af bibliotekets medarbejdere, der begik det omfattende tyveri fra bl.a. Udenlandske Afdelings Ældre Samling i 1970'erne. Denne medarbejder fratrådte først sin stilling ved biblioteket i 2001. Hvis biblioteket havde haft ekstern og intern åbenhed om forløbet af revisionen og mangelkatalogen, ville denne medarbejder/tyven have haft disse informationer til sin rådighed ved tilrettelæggelsen af afviklingen af tyvekosterne.

Strategien med ikke at offentliggøre mangelkatalogen er gennem årene ved flere lejligheder blevet bekræftet af politiet i forbindelse med det almindelige samarbejde.

Strategien er senest blevet beskrevet på et møde den 13. januar 2004 i Kulturministeriets Rådgivende Sikringsudvalg, hvor biblioteket var indkaldt for at redegøre for det igangværende opklaringsarbejde. Strategien vandt udvalgets tilslutning.

4.4. Sikringsarbejdet

Sikringssystem og sikringsorganisation var ved den nuværende institutionschefs tiltræden udformet i årene 1977-78.

I slutningen af 1980'erne besluttede institutionsledelsen at udvide sikringskonceptet, således at det både – som hidtil – omfattede elementer, der havde til formål at forebygge forbrydelser mod biblioteket, og – som noget nyt - elementer, der kunne styrke opklaringsarbejdet, hvis biblioteket blev udsat for en forbrydelse.

Denne dobbelte strategi har siden da været fulgt ved udbygningen af eksisterende sikringsanlæg, – rutiner og –organisation og ved tilrettelægningen af sikringen i de nye bygninger, som blev opført til biblioteket i 1990'erne.

Rent organisatorisk lå sikringsfunktionerne i 1986 i Forvalterafdelingen, som havde ansvaret for institutionens daglige tekniske og praktiske drift, herunder kørsel, telefon, postmodtagelse og –for-sendelse samt intern transport. Afdelingen gennemgik som alle andre afdelinger ved biblioteket en betydelig modernisering, ikke mindst i 1989-90 i forbindelse med sammenlægningen af Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbibliotekets 1. Afdeling. Der indførtes en ny struktur, således at afdelingen fra 1992 blev en tværgående enhed, som også omfattede betjeningsstederne i Fiolstræde og på Amager, ligesom det samlede ansvar for bibliotekets tyveri- og brandsikringsystemer blev henlagt til afdelingen. I konsekvens heraf skiftede afdelingen i foråret 1992 navn til Driftsafdelingen under ledelse af en driftschef og med en overvagtimester, der samtidig var daglig leder af sikringsdelen, som stedfortræder.

I forbindelse med udbygningen i Havnefronten opnormeredes sikringsdelen med en døgnvagtfunction. I 2001 blev sikringsfunktionerne udskilt i en selvstændig afdeling, *Sikringsafdelingen*, og overvagtimesteren blev opnormeret til afdelingsleder med titel af Sikringschef. Afdelingen fik udvidet sit ansvarsområde til også at omfatte sikringsopgaver for mindre naboinstitutioner på Slotsholmen. Den 8. april 2003 blev vagtcentralen godkendt af rigspolitichefen som *kontrolcentral* i henhold til Lov om vagtvirksomhed (Lov nr. 266 af 22. maj 1986). Godkendelsen indebærer, at vagtcentralen kan videregive alarminformationer fra indbrudsalarmeringsanlæg direkte til politiet.

Med ibrugtagningen i slutningen af 1990'erne af de nye bygninger på Slotsholmen og på Amager har biblioteket fået mulighed for at målrette den visitation, der blev indført i 1978, således at den tager direkte sigte på at beskytte biblioteket mod tyveri af kostbart materiale, idet visitationslinien ligger ved udgangen fra de læsesale, hvor dette materiale udelukkende kan benyttes. Hertil kommer, at adgang for personale til magasiner med kostbart materiale overvåges og checkes på en sådan måde, at der ikke er lejlighed til at opholde sig i magasiner uden lovligt ærinde eller uden at efterlade sig spor.

Disse overordnede principper er i dag indtænkt i den samlede institution. Organisatorisk har det betydet væsentlige ændringer, øget ressourceforbrug, og en opprioritering af sikring i forhold til andre funktioner. Som det fremgår af afsnit 4.5. har biblioteket haft gavn af denne opprioritering af sikringssystemerne i forhold til de konkrete hændelser, som har fundet sted gennem årene.

Det Kongelige Biblioteks sikringssystem omfatter følgende elementer:

1. En sikringspolitik, som kombinerer og fastlægger samspillet mellem følgende tre komponenter:
2. En integreret kombination af *tekniske systemer*, der omfatter forskellige typer af teknologisk avanceret sikringsudstyr som låse-, overvågnings-, alarm-, detektions- og skalsikringssystemer;
3. Et professionelt *sikringspersonale* til at forvalte og håndtere de tekniske systemer og overvåge sikringsparametrene i bibliotekets bygninger og områder samt inspicere personale og brugere;
4. Et systematisk sæt af *reglementer, instruktioner og vejledninger* for fordeling af ansvar, kompetence og adfærd hos sikringspersonale, bibliotekspersonale og publikum, der har adgang til særligt sikrede områder.

Følgende delelementer indgår i tilrettelægningsen af sikringen:

1. En *differentieret adgangspolitik* for personale, brugere og besøgende, dvs. at man opererer med differentierede sikringslinier eller –grænser, defineret som forskellige sikringsniveauer;
2. Magasiner og læsesale, herunder tilhørende lokaler til opbevaring og korttidsbrug, er kontrollerede og *højsikrede* områder for både brugere og personale;
3. *Offentliggjorte bestemmelser* for offentlighedens adgang til, benyttelse og håndtering af forskellige kategorier af materiale;
4. *Interne instrukser og uddannelsesprogrammer* for at iværksætte, forklare og understøtte de gældende bestemmelser for adgang og brug;
5. *Interne instrukser for transport og håndtering* af materiale, der fremtages fra magasiner til brug andetsteds;
6. Ledelsen *handler konkret, konsekvent og forudsigeligt* ved brud på regler og instruktioner og uvilje imod at følge reglerne;
7. Sikringspolitikken *kvalitetskontrolleres*, og der *følges op* regelmæssigt; om nødvendigt revideres sikringspolitikken efter enhver hændelse, som sætter spørgsmålstegn ved systemet eller dele deraf;
8. Der gøres ikke *undtagelser* fra regler og instruktioner, heller ikke for ledere;
9. En klar *fordeling af det sikringsmæssige ansvar* imellem afdelingsledere og sikringschefen;
10. *Ansvar*et for både politik og de handlinger, der følger af større hændelser, er institutionschefens; i modsat fald vil systemet ikke fungere; sikringsniveauet vil falde eller erodere, f.eks. gennem ansvarsforflygtigelse og kompetencestridigheder imellem afdelingschefer og sikringschefen.

Det Kongelige Bibliotek lægger i dag vægt på ikke at friste til tyveri, hverken når det drejer sig om medarbejdere eller publikum.

Politik, retningslinjer og instrukser for sikringen af samlingerne udstedes af institutionschefen efter råd fra *Chefsikringsrådgiveren*, der er i en stabsfunktion ved institutionen. Han skal rådgive institutionschefen i spørgsmål om sammenhængen mellem bøgernes værdi og de sikringsmæssige foranstaltninger, der anvendes i relation til bøgernes opbevaring, transport og brug. Han skal have et indgående indholdsmæssigt kendskab til samlingerne og de enkelte bøgers værdi og betydning. Chefsikringsrådgiveren udøver sin rådgivnings- og tilsynsfunktion i samarbejde med de samlings- og funktionsansvarlige afdelingsledere.

Det operationelle ansvar for alle aspekter af institutionens sikring imod brand, oversvømmelser, hærværk og tyveri, er henlagt til *Sikringschefen*, der som afdelingsleder for Sikringsafdelingen med 19 årsværk har ansvaret for etablering og drift af institutionens sikringssystemer og –rutiner. Afdelingens professionelle personale, der bl.a. har ansvaret for tyverisikringen, gennemgår en systematisk uddannelse og træning.

4.5. Forbrydelser imod biblioteket 1986 ff.

Selv det bedste sikringssystem kan ikke beskytte et bibliotek ét hundrede procent mod at blive udsat for tyveri. Også Det kongelige Bibliotek har været udsat for forskellige typer af tyveri efter, at de meget omfattende sikringsforanstaltninger var etableret, men bibliotekets sikringssystem har haft den virkning, at det bortset fra ét tilfælde (beskrevet nedenfor) har været muligt at genvinde det stjalne og at bidrage til politiets opklaring af tyveriet.

4.5.1. ”Håndværkertyveriet” (1987)

Den 20. februar 1987 indgav biblioteket politianmeldelse i anledning af en henvendelse fra en antikvarboghandler, der havde købt to bøger, som han mente hidrørte fra Det Kongelige bibliotek: Det drejede sig om flg. titler:

Johann Christoph Weigel: *Ein Schock-Phantast'n in einem Kasten mit ihren portrait*, uden sted og år. Katalogsignatur 18,-389, revnr. 1057 revideret 17.4. 1980

Friedrich Roth-Scholtzius: *Thesaurus Symbolarum et emblematum*, Norimbergae 1730. Katalogsignatur 19,-81 revnr. 305 revideret 29.3.1984

Antikvarboghandleren oplyste, at han havde købt bøgerne af en navngiven varmemester fra Brønshøj, som han ikke kendte nærmere til, selv om han havde handlet med ham tidligere. Varmemesteren eller hans unavngivne gårdmand skulle have fundet bøgerne i en container.

De to stjalne bøger stammede fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling. De havde befundet sig på deres respektive pladser i magasinet, da de var blevet revideret i henholdsvis 1980 og 1984. Der var gjort forsøg på at fjerne bibliotekets stempler i bøgerne, ligesom revisionsetiketterne var fjernet.

På det tidspunkt, da tyveriet blev konstateret, foregik der forskellige flytteaktiviteter, der indebar passage gennem det magasin afsnit, hvor katalogerne 18 og 19 var opstillet. Politiet fik oplysning herom samt om de personer, der havde færdedes i det nævnte magasin afsnit, men politimæssigt førte sagen ikke til yderligere. Bøgerne blev genindlemmet i samlingen.

En genrevision af det nævnte magasin afsnit viste, at ingen andre bøger manglede.

4.5.2. En bog fra Grønholt-Petersens private bogsamling (1987)

I august 1987 konstateredes det, at der i et dansk antikvarboghandlerkatalog annonceredes C. Charodon: *Histoire des sacremens, ou de la manière dont ils ont été célébrés et administrés dans l'Eglise I–VI*, Paris 1745. Det fremgik, at eksemplaret stammede fra J.H.E. Bernstorffs bibliotek.

Selv om Det Kongelige Bibliotek efter erhvervelsen i 1803 af en del af det Bernstorffske bibliotek havde udskilt dubletter, besluttedes det at besigtige det pågældende værk, og det viste sig da, at bogen havde bibliotekets signatur, som var forsøgt visket ud. På grund af signaturen kunne der ikke være tale om en dublet, fordi disse ikke var signeret af biblioteket, før de blev udskilt.

Biblioteket meddelte antikvarboghandleren, at bogen tilhørte Det Kongelige Bibliotek. Han oplyste, at bogen var købt på auktion over afdøde antikvarboghandler Grønholt-Petersens private bogsamling, som var blevet afholdt hos Bruun-Rasmussen tidligere på året. Københavns Politi blev underrettet, men eftersom hovedvidnet var afgået ved døden, var det ikke muligt for politiet at komme længere med denne sag. Bogen blev genindlemmet i samlingen.

Det skal bemærkes, at på det tidspunkt var totalrevisionen ikke nået til det magasinafsnit, som bogen var blevet fjernet fra.

4.5.3. Rengøringsassistenten (1993)

I september 1993 savnede en medarbejder i bibliotekets Håndskriftafdeling en håndskreven stambog fra det 16. århundrede. På håndskriftets plads havde han kun fundet den tomme håndskriftkassette, hvilket vakte mistanke hos den pågældende om, at der kunne foreligge et tyveri, eftersom sædvanlig ekspeditionspraksis medfører, at et håndskrift i kassette leveres i kassetten til brugeren. Han underrettede den nuværende chefsikringsrådgiver om sin mistanke, og efter en magasinundersøgelse kunne det umiddelbart godtgøres, at der savnedes 15 håndskrifter af lignende art som det førstnævnte, og det kunne konstateres, at også her var de tomme kassetter efterladt på hylden.

Umiddelbart lignede det konstaterede svind den type forbrydelse, der havde ramt biblioteket i halvfjerdserne, ”det stille svind fra magasinet”. Men i dette tilfælde drejede det sig om et magasinafsnit, der var aflåst, og hvortil kun de af Håndskriftafdelingens medarbejdere, der havde ekspeditionstjeneste, havde adgang. Den medarbejder, der havde konstateret tyveriet, kunne desuden meddele, at han inden for den sidste uges tid havde haft nogle af de forsvundne håndskrifter i hånden. Der var således flere tegn på, at det drejede sig om en helt aktuel forbrydelse.

Det besluttedes at holde hændelsen hemmelig i nogle dage og at iværksætte videoovervågning af det pågældende magasinrum. Installationen blev foretaget den følgende nat i hemmelighed, og næste eftermiddag afsløredes det, at en af Slots- og Ejendomsstyrelsens ansatte, der på den tid varetog rengøring af bibliotekets kontor- og publikumsarealer, tillige begik tyveri. Videooptagelsen kunne ligefrem afsløre den genstand, tyven stjal under optagelsen. Det drejede sig om et originalt dokument med Luthers, Melanchtons og Calvins underskrifter.

Herefter anmeldtes sagen til Københavns Politi. Den mistænkte lejlighed blev ransaget, ligeledes mistænkte skab på Det Kongelige Bibliotek, men der fandtes ingen tyvekoster. Den mistænkte nægtede alt, men isolationsfængsledes i 13 dage, og sigtedes for tyveri fra arbejdsplads på grundlag af videooptagelsen. Der iværksattes en omfattende revision i de magasinområder, hvor sigtede kunne tænkes at have været.

Ved fængslingsfristens udløb var sagen så vidt oplyst, at sigtede under afhøringen tilstod at have stjålet 66 indbundne håndskrifter samt ca. 650 breve, som han havde fjernet fra kapsler eller skåret ud af særlige indbindinger (fascikler). Adgang til magasinafsnittet havde han skaffet sig, fordi det var lykkedes ham at komme i besiddelse af en nøgle, der passede til det pågældende magasinrum. Han havde ikke nået at afhænde sine tyvekoster, og biblioteket genvandt alt det stjalne, som gerningsmanden havde opbevaret på en forretningsadresse i det indre København, hvorfra det overførtes til biblioteket.

Tyven havde haft ansættelse som rengøringsassistent ved Slots- og Ejendomsstyrelsen i to måneder. Den første af disse havde han brugt til at orientere sig i kataloger og i den samling, han havde adgang til, og i den efterfølgende måned havde han begået sine tyverier. Kosterne, der for størstedelen var små, havde han uds muglet. På grund af visitationen havde han været nødt til at skjule dem på kroppen, de lidt større tyvekoster i bukselinningen, de små håndskrifter, som der var flest af, i armhulerne.

Efterfølgende idømtes rengøringsassistenten to års ubetinget fængsel.

Dette tyveri lignede meget bogtyverierne i halvfjerdsene: ”det stille, i sig selv usporlige svind fra magasinet”, men til forskel fra 1970’erne var bibliotekets magasiner nu aflåst og sektionsoptildelt. Det var enklere at få overblik over hvem, der havde haft adgang til det pågældende magasin, og det var af samme grund langt lettere at installere overvågning af de ramte magasinafsnit og derved opklare tyveriet.

Beslutningen om videoovervågning og det efterfølgende nære samarbejde med politiet førte til det gunstige resultat for denne sags vedkommende.

4.5.4. Kogebogsindbruddet (1995)

I efteråret 1995 rammes bibliotekets udstilling, *Illegale Tryk*, af et indbrud. Udstillingen fandt sted i forhallen i Holm-bygningen. Indbruddet foregik samme nat, som Frihedsmuseet også blev udsat for et indbrud. Biblioteket anmeldte øjeblikkeligt indbruddet til Københavns Politi.

Dette anslag var ganske professionelt udført. Forud var gået sabotage af en rumdetektor i arealet, der muliggjorde indbrudstyvens indtrængen i bygningen. I bibliotekshaven var belysningen delvis ødelagt, og et par adgangsveje var blevet aflukket ved montage af jernkæder, hvilket skulle sinke Slots- og Ejendomsstyrelsens vægte, således at de ikke kunne nå frem i tide. Efter indtrængen gennem et vindue i bibliotekets haveside ved oversavning af sprosserne i et af jernvinduerne brød indbrudstyven ind, uagtet bibliotekets alarmanlæg gik i gang. Han trængte frem til en sikret udstillingsmontre, der blev bearbejdet med en 7 kg tung klaphammer, til den brød sammen, hvorefter tyven stjal et maskinskrevet besættelsestidsdokument, den såkaldte *Kogebog*, en anvisning på at konstruere bomber og sprængstoffer til sabotage.

Dette indbrud er endnu uopklaret, men en gentagelse af det forbrydelsesmønster, som lå til grund for dette indbrud, er ikke mulig, fordi de pågældende områder ikke længere anvendes til udstillingsformål, og fordi overvågningen af området er omlagt.

4.5.5. Korttyven (2001)

Den 30. januar 2001 hjemsøgte Det Kongelige Bibliotek af en britisk korttyv, der havde held til at udskære 11 kort fra atlas og rejsebeskrivelser. Han blev afsløret af personalet på læsesalen i Center

for Kort og Billeder og efterfølgende ved en kontrol af bibliotekets videooptagelser fra andre områder af biblioteket. Videooptagelserne afslørede korttyven under udførelse af sine aktiviteter. Biblioteket anmeldte sagen til Københavns Politi samme dag. Biblioteket identificerede efterfølgende gerningsmanden og lagde hans billede ud på bibliotekets hjemmeside med en efterlysning.

Biblioteket konstaterede 11 tilfælde af mutilering fra nogle af de bøger, vedkommende havde benyttet på to af bibliotekets læsesale, men ud fra de sikre beviseligheder, der kunne opnås i tiden umiddelbart efter gerningen på basis af iagttagelser gjort af den daværende bevaringschef, indskrænkedes den først afgivne anmeldelse til at omfatte 8 kort, hvorom der var sikre beviser.

I eftersommeren 2004 har biblioteket revurderet sine tab, idet det ved hjælp af en nyere digital teknologi er lykkedes at bevise, at gerningsmanden også har skåret yderligere tre kort ud, hvorfor biblioteket over for Københavns Politi har fastholdt sin oprindelige anmeldelse af 11 kort.

Efterlysningen af korttyven fik til resultat, at han kunne identificeres endnu mere nøjagtigt. Det viste sig, at han nogle år forinden fra British Library's kortsamling havde udskåret ca. 80 kort, men det var kun lykkedes biblioteket at føre bevis for udskæringen af 12 kort. Tyven blev idømt 4 års fængsel, som var afsonet, da han genoptog sine aktiviteter i København.

Bibliotekets offentliggørelse af tyvens billede på sin hjemmeside og gennem Museum Security Network førte til, at National Library of Wales genkendte personen som en benytter, der havde besøgt biblioteket ofte og gennem ganske lange perioder. Et gennemsyn af de atlas, som vedkommende havde benyttet på bibliotekets kortlæsesal førte til den konstatering, at der var udskåret ca. 130 kort fra flere af bibliotekets atlas fra det 17. århundrede, uden at man havde opdaget det. Først Det Kongelige Biblioteks publicering af gerningsmandens billede og af hændelsen fik National Library of Wales til at reagere.

Offentliggørelsen af billedet af den korttyv, der havde hjemstøgt British Library, National Library of Wales samt Det Kongelige Bibliotek i København fik til følge, at det hollandske Kongelige Bibliotek meddelte, at man også der havde haft besøg af en korttyv, men af et andet udseende end den tyv, der havde hjemstøgt Det Kongelige Bibliotek.

Vedkommende havde på biblioteket glemt en notesbog, som det hollandske politi havde undladt at beslaglægge som bevismateriale. Den indeholdt bl.a. en tegning af gadenettet i Stockholm omkring Kungliga Biblioteket. Indholdet af notesbogen blev faxet til chefsikringsrådgiveren på Det Kongelige Bibliotek, der lod informationerne gå videre til Interpol i København og derfra videre til det svenske politi. Det førte til afsløringen af endnu en britisk statsborger, og efter yderligere sporing, der viste, at den pågældende havde stjålet et meget stort antal kort ikke alene fra Kungliga Biblioteket, men også fra Finlands Nationalbibliotek, blev vedkommende arresteret i London, hvorfra han udleveredes til Finland. Han retsforfulgtes i Finland og idømtes 1 år og 8 måneders fængsel, men blev ikke sendt til afsoning umiddelbart, og han kunne derfor uhindret rejse tilbage til London, hvor han dog blev arresteret senere på grund af narkohandel og efter det oplyste idømtes 7 års fængsel.

I medfør af de erfaringer, som de europæiske korttyverier havde givet Det Kongelige Biblioteks sikringsorganisation, tog institutionens chef initiativ til at oprette et særligt efterretnings- og sikringsnetværk for national- og universitetsbiblioteker i Europa, *LIBER Library Security Network*. Oprettelsen af dette organ har gjort det muligt at udveksle informationer af sikringsmæssig betydning samt formidle advarsler om anslag mod bibliotekernes samlinger.

I eftersommeren 2004 formidlede Københavns Politi en forespørgsel fra BBC og Scotland Yard til Det Kongelige Bibliotek, om biblioteket var villig til at lade BBC vise videooptagelserne af korttyven fra København og Wales i BBCs TV-program Crime Watch. Tilladelsen blev givet, og udsendelsen førte til, at korttyven meldte sig selv til det britiske politi. Dansk politi har afgivet en EU-arrestordre på vedkommende, men en eventuel udleveringssag til Danmark afventer for nærværende en afklaring af de forbrydelser, han sigtes for i England, hvorfor en videre behandling af denne sag ligger uden for rammerne af nærværende rapport.

4.5.6. Samlet karakteristik

Som det kan ses, har Det Kongelige Bibliotek været udsat for kriminelle handlinger også i de seneste årtier. Det er imidlertid karakteristisk, at de konkrete anslag har været af begrænset omfang og er blevet politianmeldt, så snart der var begrundet mistanke om, at der forelå en kriminel handling.

For Det Kongelige Biblioteks sikringsorganisation har den sikringsmæssige lære af disse anslag og den i hovedsagen effektfulde bekæmpelse af de hændelser, der har været på biblioteket efter 1986, været følgende:

1. Forskellige typer anslag kræver forskellig strategi. Det er således vigtigt at gøre sig klart, at man i tilfælde af ”det stille svind fra samlingerne” som hovedregel hverken ved, hvornår eller af hvem anslaget er forvoldt. Meget ofte råder man kun over kortfattede beskrivelser af de bøger, der er stjålet. I disse tilfælde kan diskretion være af stor betydning, ligesom valget af metoder, der kan bringe de manglende informationer frem, sådan som de blev taget i anvendelse under afsløringen af rengøringsassistenten fra Slots- og Ejendomsstyrelsen. Her kunne politiet forsynes med tilstrækkelige beviser ikke alene til genvinding af det stjalne, men også til retsforfølgelse af den sigtede.
2. I korttyvens tilfælde havde man vished om gerningsmanden, det stjalne og tidspunktet for anslaget. I dette tilfælde gjaldt den stik modsatte strategi: en hurtig offentliggørelse af de kendsgerninger, der var knyttet til hændelsen, idet offentligheden via BBC samt andre medier skabte det pres, der sluttelig fik vedkommende til at melde sig.

Sagerne illustrerer også det forhold, at selv med omfattende sikringsforanstaltninger er der en restriktio forbundet med, at samlingerne skal kunne benyttes til studier og udstillinger, og at magasinerne skal tilses af medarbejdere og håndværkere eller rengøres af dertil ansat personale.

4.6. Kulturministeriets tilsyn med sikringen

Det Kongelige Bibliotek er i lighed med Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst og Statens Arkiver omfattet af de regler om sikringspolitik og sikringsplaner, som er udarbejdet af Kulturministeriet og forvaltet af ministeriets Sikringsudvalg. Det Kongelige Biblioteks gældende sikringspolitik- og sikringsplan er indberettet til Kulturministeriet den 26. september 2001. Det fremgår heraf, at biblioteket har følgende sikringspolitik:

”Det Kongelige Bibliotek sikringsindsats har til formål i videst muligt omfang at forhindre, at de materielle værdier, som institutionen har i sin varetægt, herunder bygninger, almindeligt inventar, udstyr og samlinger, forringes som følge af beskadigelse eller tyveri.

For så vidt angår bygninger, inventar og udstyr tilsigter Det Kongelige Bibliotek en forebyggende sikringsindsats, der er på niveau med den indsats, som andre statslige virksomheder har.

I kraft af sin rolle som nationalbibliotek forvalter Det Kongelige Bibliotek samlinger, som har unik kulturværdi. Af hensyn til beskyttelsen af disse samlinger har Det Kongelige Bibliotek indført en række ekstraordinære sikringsforanstaltninger. De særlige sikringsforanstaltninger er efter behov udstrakt til også at omfatte specielle foranstaltninger i forhold til bygninger, inventar og udstyr samt indretning af lokalerne. Foranstaltningerne har alle til formål at forhindre, at de samlinger, som institutionen har i sin varetægt, forringes som følge af beskadigelse, tyveri eller andre former for overlast.

Det indgår i Det Kongelige Biblioteks formål, at der skal ske en formidling af samlingerne gennem hjemlån, lån til læsesale og til udstillinger på Det Kongelige Bibliotek og til udstillinger i andre kulturinstitutioner i Danmark og udlandet. Det gælder for enhver formidling, at der skal være balance mellem genstandens værdi og de sikringsmæssige vilkår, hvorunder den formidles. Denne politik har Det Kongelige Bibliotek udmøntet i instrukser for formidling af materialerne.

Det Kongelige Bibliotek bestræber sig på til enhver tid bedst muligt at afstemme sikringsforanstaltninger, således at der er balance mellem på den ene side kulturgenstandenes kulturværdi, genstandenes aktuelle anvendelse og de fysiske rammer, hvor genstandene anvendes, og på den anden side de sikringsmæssige foranstaltninger, der er etableret omkring genstandene.

Det Kongelige Bibliotek rapporterer sit sikringsniveau til Kulturministeriet, og biblioteket informerer i den forbindelse Kulturministeriet om, hvor der er behov for at ændre sikringen, og om institutionen kan gennemføre ændringerne inden for sin bevillingsramme, eller om det kræver ekstrabevilling.

Selv med en velovervejet sikring kan biblioteket ikke garantere, at ingen genstand lider overlast. En restrisiko vil altid være til stede. Derfor er det vigtigt, at sikringen er organiseret således, at institutionen kan bidrage til opklaringen af hændelser, idet opklarede hændelser kan anvendes i den fremadrettede beskyttelse mod, at tilsvarende hændelser opstår igen. Det Kongelige Bibliotek indretter sine sikringssystemer således, at systemerne kan bidrage med data til brug i opklaringsarbejdet. Ved hver sikringshændelse, der vedrører institutionens kulturværdier, gennemgår institutionen forløbet og vurderer i den forbindelse, om de besluttede sikringsforanstaltninger er fulgt, og om det er relevant på grundlag af erfaringerne fra hændelsen at ændre det besluttede sikringsniveau med dertil hørende sikringsforanstaltninger, og om der er brug for andre ændringer.

Institutionen kvalitetssikrer sine sikringsforanstaltninger gennem træning, øvelser og test både internt og i samarbejde med eksterne myndigheder som politi og brandvæsen samt i samarbejde med andre institutioner med ansvar for kulturværdier.

Det Kongelige Bibliotek er en aktiv part i et samarbejde på internationalt plan mellem nationalbiblioteker om sikring af de kulturværdier, som bibliotekerne har i deres varetægt. Formålet med de internationale aktiviteter er at styrke erfaringsudvekslingen, delingen af viden og opklaringsarbejdet.”

Sikringspolitikken er udmøntet i et antal sikringsplaner og reglementer. Politikken og de tilhørende planer er godkendt af Kulturministeriet på grundlag af en behandling i ministeriets Rådgivende Sikringsudvalg.

4.7. Rigsrevisionens tilsyn med sikringen

Rigsrevisionen fører på samme måde som i alle andre statsinstitutioner kontrol med bibliotekets regnskabsaflæggelse og forvaltning af værdier. Rigsrevisionen har senest revideret Det Kongelige Bibliotek i perioden 30. august – 9. september 2004. I den forbindelse gennemgik Rigsrevisionen bibliotekets sikringspolitik med særlig fokus på samlingssikringen, herunder reglerne for registrering af nyanskaffelser, udlån fra samlingerne, adgang til samlingerne og kontrolforanstaltningerne. I besøgsrapporten af 8. oktober 2004 udtalte Rigsrevisionen følgende:

”Meget tilfredsstillende sikkerhedspolitik

Rigsrevisionen gennemgik Det Kongelige Biblioteks sikkerhedspolitik, hvilket primært havde til formål at vurdere, om der var tilrettelagt betryggende forretningsgange vedrørende den fysiske sikring af de genstande, som biblioteket har i sin varetægt.

Rigsrevisionen konstaterede, at sikringsniveauet afhænger af genstandenes værdi og stiger i takt med værdien af genstandene. Rigsrevisionen fandt, at sikkerhedsforanstaltningerne og adgangen til de eksisterende samlinger og magasin afsnit er betryggende.”

5. Perioden fra september 2003

5.1. Opklaringen af tyverier fra 1970'erne

Den 11. september 2003 fik Det Kongelige Bibliotek en opringning fra auktionshuset Christie's i London, der satte gang i opklaringen af fortidens tyveri. Auktionshuset havde fået indleveret et eksemplar af den spanske 1500-talsforfatter *Bartolomé de Torres Naharro: Propalladia*, i den udgave, der var udgivet i Napoli 1517. Opringningen skyldtes, at auktionshuset havde fået mistanke om, at det indbragte eksemplar af værket tilhørte Det Kongelige Bibliotek. Mistanken var opstået, fordi det fremgik af en kritisk kommenteret udgave af teksten fra 1943, at udgaven fra 1517 kun var bevaret i ét fuldstændigt eksemplar, og at dette var ejet af Det Kongelige Bibliotek i Danmark.

Inden auktionshuset gik videre med salgsarbejdet, ville man gerne have biblioteket til at bekræfte, at biblioteket var i besiddelse af sit eksemplar. Biblioteket kunne oplyse, at det ikke længere var tilfældet. Eksemplaret var ved en revision den 27. februar 1979 konstateret bortkommet. Det var ikke siden blevet genfundet. Biblioteket kunne endvidere erindre om, at det i 1970'erne havde været ramt af alvorlige tyverier, som det ikke var lykkedes det danske politi at opklare. Biblioteket fandt derfor, at der var god grund til at undersøge, om det eksemplar af *Propalladia*, der var indbragt til auktionshuset, stammede fra disse tyverier og rettelig tilhørte Det Kongelige Bibliotek.

Auktionshuset oplyste herefter, at man fra samme klient havde fået indleveret 3 andre bøger, som måske også stammede fra Det Kongelige Bibliotek. Der blev straks indgået aftale om, at biblioteket skulle bese bøgerne hos auktionshuset.

Straks efter opringningen fra Christie's kontaktede biblioteket det danske politi for at få bistand i det videre arbejde, og repræsentanter fra Det Kongelige Bibliotek rejste til London for at få forevist de eksemplarer, som Christie's havde fået indleveret.

Under besøget hos Christie's fik biblioteket forevist i alt 16 bøger, indleveret fra samme rekvirent. I samtlige tilfælde var der sammenfald i udgave, trykår mv. med 16 bøger, som var registreret som manglende under totalrevisionen. Alle 16 bøger bar tegn, der for biblioteket godtgjorde, at de tilhørte Det Kongelige Bibliotek. Efter delegationens hjemkomst verificeredes og bearbejdedes oplysningerne. Derefter indgav biblioteket politianmeldelse til Københavns Politi den 18. september 2003. Det danske politi reagerede straks over for det britiske politi, og opklaringsarbejdet blev indledt.

Med opringningen fra Christie's den 11. september 2003 fik Det Kongelige Bibliotek det spor, som gjorde det muligt politimæssigt at få genåbnet den efterforskningsmæssigt henlagte sag om de omfattende svind, som skete fra bibliotekets ældre samlinger i 1970'erne.

Den 23. september 2003 udtog Københavns Politi dobbelt retsanmodning i Københavns Byret, hvorved:

1. Det pålagdes Scotland Yard at tage de 16 bøger hos Christie's i forvaring.
2. Det pålagdes det britiske politi at foranledige, at Christie's udleverede flg. dokumenter:
 - Navn og adresse på den rekvirent, der havde indleveret bøgerne
 - Telefonnummer, bankkonti, kontrakter vedr. salget af bøgerne hos Christie's samt alle andre dokumenter med oplysning om tidligere forbindelser med rekvirenten, herunder af-

taler om hvorledes betaling skulle finde sted og opgørelser over de summer, rekvirenten havde modtaget.

- Navn og adresse på det speditjonsfirma, der havde varetaget transporten for rekvirenten.
 - Alle papirer vedr. transporter foretaget for rekvirenten.
 - Navn og adresse på de kunder hos Christie's, der havde erhvervet de solgte bøger.
3. Det pålagdes det britiske politi at afhøre det personale hos Christie's, der havde været i kontakt med rekvirenten.

Da biblioteket kunne konstatere, at de 16 bøger var en del af de mangler, som var konstateret under totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, og formodede, at de var en del af en større beholdning, besluttede institutionschefen at lade mangellisten fra revisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling konvertere til en database, der muliggjorde forskellige typer opslag og analyser.

I begyndelsen af oktober modtog det danske politi fra det britiske politi oplysning om, at det var en tysk kvinde med bopæl i Lindenberg i det sydlige Bayern, der havde indleveret de 16 bøger til auktionshuset. Bøgerne var blevet sendt herfra til London med et speditjonsfirma i München.

Ved en søgning på Internettet og i vejvisere mente biblioteket at kunne påvise, at den pågældende kvinde ikke boede i Tyskland, men derimod på en adresse i Nordsjælland. Kvinden i Nordsjælland var, så vidt biblioteket kunne konstatere, samboende med en mand, hvis navn lod formode, at han var i slægt med en af bibliotekets tidligere medarbejdere, en nu afdød forskningsbibliotekar. Sidstnævnte havde som førstebibliotekar i en årrække været leder af bibliotekets Orientalske Afdeling.

Københavns Politi bekræftede hurtigt, at bibliotekets antagelse var korrekt. Kvindens sambo var søn af den afdøde forskningsbibliotekar. Herefter traf politiet beslutning om at indhente kendelse til at gennemføre en ransagning hos kvinden i Nordsjælland og hos enken efter den afdøde forskningsbibliotekar. Samtidig udtog politiet retsanmodning om ransagninger i Tyskland på to adresser i Lindenberg og hos det speditjonsfirma i München, der havde overført bøgerne til Christie's i London.

I begge lande fandt ransagningerne sted den 5. november 2003 om morgenen, respektive om formiddagen. Ved ransagningen hos forskningsbibliotekarens enke blev der fundet et meget stort antal bøger, gemt i skabe, reoler og nedpakket i flyttekasser. Under ransagningen foregik der en hastig optælling af de bøger, der blev fundet, og man nåede til et antal på ca. 1.500, som overførtes til Politigården i København i 38 flyttekasser. En efterfølgende ransagning nogle dage efter indbragte yderligere 4-5 kasser med flere bøger og andet materiale. Endvidere fandt man en omfattende samling bogbinderværktøj og andet udstyr, der bl.a. kunne bruges til at fjerne ejermærker og andre identifikationstegn fra bøger helt eller delvist.

Hos kvindens moder i Lindenberg blev der beslaglagt fire bøger, der kunne bevises at tilhøre Det Kongelige Bibliotek. To af dem var returnerede fra Christie's. To andre var aldrig blevet fremsendt til auktionsfirmaet. Desuden beslaglagdes en række breve, forskellige bankudskrifter samt nogle regnskaber. Hos speditøren i München beslaglagdes ligeledes forskellige forsendelsespapirer.

Ved et grundlovsforhør den 5. november 2003 blev kvinden (herefter: svigerdatteren), hendes mand (herefter: sønnen) og enken efter den afdøde forskningsbibliotekar (herefter: enken) isolationsfængslet, sigtet for hæleri. I Tyskland blev svigerdatterens moder løsladt efter forhør på politistationen i Lindenberg. Dagen efter blev en irsk ven af familien (herefter: husvennen) arresteret og sig-

tet for medvirken til hæleri. En dansk-canadisk kvinde, der havde været på besøg hos enken under ransagningen, blev afhørt, men blev ikke taget i forvaring. De sigtede forblev isolationsfængslede, indtil byretsretssagen begyndte i maj 2004.

Med hensyn til de indbragte tyvekoster påbegyndte politiet en registrering og katalogisering på Politigården. De fundne bøger skulle registreres i den – tilfældige – orden, hvori de var fundet på enkens bopæl, pakket i transportkasser og taget op af disse igen på Politigården. Det viste sig fortrinsvis at være værker fra det 16.-18. århundrede med lange titler på mange forskellige sprog. Politiet fandt ikke, at man rådede over den fornødne ekspertise til at kunne foretage en forsvarlig registrering af så usædvanlige tyvekoster, således at der ud fra en kosterliste i hvert enkelt tilfælde kunne føres bevis for, at de indbragte tyvekoster tilhørte Det Kongelige Bibliotek. Derfor bad man biblioteket om at bistå ved registreringen. Registreringsarbejdet blev indledt den 7. november 2003, og det var afsluttet i januar 2004.

Rent praktisk blev arbejdet organiseret således, at de enkelte tyvekoster forsynedes med et nummer, og på kosterlisten anførtes fundstedet for de enkelte koster afslutningsvis i hvert afsnit af listen, kasse for kasse. Der blev taget to kopier af titelbladet, der forsynedes med kosternummeret. Det ene eksemplar fulgte bogen, mens det andet blev bragt til Det Kongelige Bibliotek. I takt med at registreringen var udført, blev de registrerede koster nedpakket og overført til sikker opbevaring på Det Kongelige Bibliotek.

En af de første dage i december 2003 aflagde kulturministeren og et medlem af Folketingets Kulturudvalg samt embedsmænd fra ministeriet besøg på biblioteket for at besigtige tyvekosterne og få en foreløbig orientering om opklaringen og genvindingen af de stjålne bøger.

Den 13. januar 2004 var direktør Erland Kolding Nielsen og chefsikringsrådgiver Jesper Düring Jørgensen indkaldt til et møde i Kulturministeriets Sikringsudvalg, hvor de gav udvalget en redegørelse, ligesom Sikringsudvalget fik forevist en række fotografier af de fundne tyvekoster.

I takt med at kosterne tilgik biblioteket, blev det registreret med en kode i den nye database over mangler fra totalrevisionen af Udenlandske Afdelings Ældre Samling, at de pågældende bøger var blevet genvundet. Da politiets registrering af kosterne var afsluttet i begyndelsen af 2004, kunne biblioteket gå i gang med at analysere kosterne og de resterende mangler. Denne analyse er beskrevet i de følgende afsnit.

Under opklaringsarbejdet afdækkede politiet, at yderligere 76 bøger havde været i familiens besiddelse, og at disse i årene 1998-2002 var solgt gennem auktionsfirmaerne Christie's i London og Swann Galleries i New York.

Bibliotekets og politiets efterforskningsarbejde godtgjorde allerede kort efter ransagningen, at det omfattende tyveri, der blev øvet imod Det Kongelige Bibliotek i 1970'erne, helt eller delvis blev begået af en af bibliotekets egne betroede medarbejdere. Tyven blev ansat på biblioteket i en forskningsbibliotekarstilling i 1967 og forfremmedes i 1969 til førstebibliotekar og leder af Orientalisk Afdeling. I 1987 blev han på grund af alkoholisme og funktionsudygtighed i stillingen degraderet til forskningsbibliotekar, og denne stilling bestred han, indtil han blev pensioneret i januar 2001.

Opklaringsarbejdet har afdækket, at tyven i 1997 tog de første skridt til at etablere en organisation, som for ham kunne stå for salget af de stjålne bøger. Salget var tilrettelagt til at foregå gennem mel-

lemmænd, bl.a. blev svigerdatteren og husvennen brugt som mellemmand. I byretten forklarede svigerdatteren, at svigerfaderen havde forklaret hende, at det var vigtigt, at auktionshuset ikke måtte få at vide, at bøgerne kom fra Danmark, ligesom hans navn ikke måtte nævnes i forbindelse med, at hun videregav bøgerne til salg. Politiet har som nævnt afdækket, at 76 af bibliotekets bøger er solgt gennem henholdsvis Christie's og Swann Galleries i perioden 1998 til 2002. Politiet har afstemt de involverede mellemmands økonomi og har konstateret sammenhæng mellem deres personlige økonomi og udbyttet af de dokumenterede salg. Politiet har ikke fundet spor, der godtgør, at tyven og/eller dennes pårørende har solgt andre af bibliotekets bøger.

Politiet har ved ransagninger konfiskeret 1.565 værker, der tilhører Det Kongelige Bibliotek, og afdækket, at yderligere 76 af bibliotekets værker er solgt.

5.2. Bibliotekets oplysninger i december 2003 om mangler og genfundne bøger

Da hælerisagen kom til offentlighedens kendskab den 9. december 2003 udarbejdede biblioteket og Københavns Politi i samarbejde to pressemeddelelser om sagen. Pressemeddelelserne blev udsendt den 10. og 12. december 2003. I den første pressemeddelelse blev følgende oplyst:

"Fra slutningen af 1960'erne og indtil 1977/78 forsvandt der ca. 3.200 kostbare værker fra Det Kongelige Biblioteks magasiner fortrinsvis 1. udgaver fra det 16., 17. og 18. århundrede, bl.a. af astronomerne Tycho Brahe og Johan Kepler, forfatterne Thomas More og John Milton, filosofen Immanuel Kant, og ikke mindst flere hundrede originale tryk af reformatoren Martin Luther. Hertil kommer en lang række atlasværker fra bl.a. hollænderen Willem Blaeuw fra 1600-tallet."

Den 12. december 2003 fulgte biblioteket op med følgende oplysninger om mangler og genfundne værker:

"Forholdet er det, at totalopgørelsen efter afslutningen af de store revisioner efter tyverierne indtil 1978 har givet til resultat, at vi i alt i historiens løb mangler ca. 3.800 værker fra de ældre samlinger. Af disse er ca. 600 konstateret manglende ved revisioner i 1860, 1888, 1906 og 1945. Ergo slutter vi, at der forsvandt ca. 3.200 i årene op til 1978.

Af disse er op mod 1.800 i henhold til Det Kongelige Biblioteks vurdering genfundet eller identificeret som solgt. Politiets skøn har været lidt mere konservativt end vort, nemlig ca. 1.600. Ergo mangler der efter bibliotekets skøn op til 1.400 på nuværende tidspunkt. Dette tal omfatter ikke nyere værker, der kan hjemlånes, og som ikke er afleveret til tiden.

Tallene for manglerne i de historiske samlinger må tages med det forbehold, der ligger en usikkerhedsmargin på plus minus 150, idet politiet og Det Kongelige Bibliotek ikke er færdig med optælling, katalogisering og beskrivelse af alt det, der gennem politiets indsats er sikret og dermed genfundet."

På det tidspunkt antog biblioteket, at de materialer, som var konfiskeret og dokumenteret solgt, alt sammen stammede fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Det var denne samling, som var erkendt ramt af tyverier i 1970'erne, og som var blevet underkastet en totalrevision fra 1979 til

1999. Derfor oplyste biblioteket mangeltallene for denne samling. Gennemgangen af det konfiskerede materiale var langt fra afsluttet, og det var det grundlag, som biblioteket havde at støtte sig til på det tidspunkt.

Efter at politiet og biblioteket havde afsluttet registreringen af de konfiskerede og solgte værker, foretog biblioteket en række analyser af de genvundne tyvekoster og af de resterende mangler efter totalrevisionen. Disse analyser følger i afsnit 5.3.

5.3. Analyse af de genvundne bøger, håndskrifter og andre genstande

Ransagningen af flere hjem og returvarer fra auktionshuset Christie's i London førte som nævnt til, at politiet konfiskerede i alt 1.565 tyvekoster, som tilhører Det Kongelige Bibliotek. Desuden er 76 bøger dokumenteret solgt i årene 1998-2002 gennem auktionshusene Christie's i London og Hongkong og Swann Galleries i New York, i alt 1.641 bøger og håndskrifter.

Tabel 5.1. Genvundne og solgte tyvekoster

I alt	1.641
Konfiskeret	1.565
Solgt	76

Disse tyvekoster stammer fra følgende samlinger: Udenlandske Afdelings Ældre Samling, Danske Afdelings 1.-2. Samling, Hielmstiernesamlingen, Kort- og Billedafdelingens Atlassamling, Orientalisk Afdelings samlinger, Udenlandske Afdelings Nyere Samling og Den Nyere Universitetsbibliotekssamling på Amager:

Tabel 5.2. Tyvekosternes fordeling på samlinger

I alt	1.641
UA Ældre Samling	1.366
DA 1. - 2. Samling	19
Hielmstiernesamlingen	20
Kort- og Billedafdelingens atlassamling	13
Orientalisk Afdeling	146
Nyere Samling og UB-samlingen	77

I det følgende gennemgås situationen for de enkelte samlinger én for én.

5.3.1. Bøger fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling

5.3.1.1. Tyvekosterne

Hovedparten af de genvundne tyvekoster er bøger, der stammer fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Samlingen blev totalrevideret i 1979-99. Da revisionen var afsluttet i 1999, var 3.884 bøger blevet registreret som manglende:

Tabel 5.3. Konstaterede mangler

I alt	3.884
Almindelige magasinafsnit, 1531-1949	3.137
Tryk 1501-30	489
Luthersamling	258

Af de konfiskerede bøger hørte de 1.291 til i Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Desuden 75 af de 76 solgte bøger. I alt 1.366 bøger:

Tabel 5.4. Dokumenteret tyveri

I alt	1.366
Konfiskeret	1.291
Solgt	75

En opdeling af det dokumenterede tyveri efter århundrede viser, at 1.321 (97 pct.) af de konfiskerede og solgte bøger er trykt før 1800, mens kun 45 (3 pct.) er trykt efter dette årstal. Oversigten nedenfor viser endvidere, at 1.038 (76 pct.) af det dokumenterede tyveri er trykt i 1500-tallet:

Tabel 5.5. Tyvekoster fordelt på trykår

I alt	1.366	
Heraf 1500-1799	1.321	97%
1500-1599	1038	76%
1600-1699	156	
1700-1799	127	
Heraf 1800-1949	45	3%
1800-1899	36	
1900-1949	9	

5.3.1.2. Restmanglerne

Restmanglerne udgør 2.518 bøger:

Tabel 5.6. Restmangler

Konstaterede mangler	3.884
Konfiskeret eller solgt	1.366
Restmangler	2.518

Opklaringen i 2003 har bl.a. givet biblioteket den viden, at de 1.366 bøger var fjernet af en af bibliotekets medarbejdere. Da andre end bibliotekets medarbejdere ikke har haft direkte adgang til magasinerne, og da tyven først blev ansat i 1967, kan de 640 bøger, der under totalrevisionen blev registreret som værende konstateret manglende før 1967 (her kaldt "ældre mangler"), næppe tilskrives den i 2003 afslørede tyv. Herefter udgør de resterende mangler, som er konstateret efter tyvens ansættelse i 1967, 1.878 bøger.

Tabel 5.7. Restmangler fratrukket "ældre mangler"

Mangler i alt	2.518
Heraf mangler før 1967	640
Ny restmangel	1.878

Det har ved efterfølgende nærmere gennemgang vist sig, at der under totalrevisionen i 1979-99 er blevet registreret 65 "falske mangler". Det er bøger, som enten er fejlagtigt opgjort som manglende (oftest ved mistolkning af det håndskrevne revisionsforlæg) eller genfundet under den fortsatte opfølgning efter totalrevisionens afslutning i 1999. Restmængden, her kaldt "reelle nyere restmangler" (dvs. første gang konstateret som manglende under revisionen 1979-99), udgøres af 1.813 bøger:

Tabel 5.8. Reelle nyere restmangler anno 2004

Restmangler iflg. totalrevisionen	1.878
Falske mangler	65
Ny restmangel	1.813

En analyse af disse 1.813 ”reelle nyere restmangler” viser, at der heri er indbefattet et antal brugsmangler af en særlig karakter, nemlig enkelte bind i flerbindsværker eller serier. Disse ”fragmentariske mangler”, som de betegnes nedenfor, må betragtes som sikre brugsmangler (almindeligt svind) snarere end som bøger, der kan have været genstand for berigelsestyveri. Herefter udgør de restmangler, som ud fra formelle kriterier må anses for principielt at være tyvetækkelige, 1.245:

Tabel 5.9. Restmangler frasorteret "fragmentariske mangler"

Mangler i alt	1.813
Fragmentariske mangler	568
Ny restmangel	1.245

Et klarere indtryk af sammensætningen af denne mængde af principielt tyvetækkelige mangler kan opnås ved en opstilling efter trykkeår:

Tabel 5.10. Reelle nyere restmangler

Ialt	1.245
Heraf 1500-1799	600
1500-1599	164
1600-1699	259
1700-1799	177
Heraf 1800-1949	645
1800-1899	233
1900-1949	412

De 600 ældre tryk (1500-1799) må i overvejende grad anses for at være forsvundet som led i mere eller mindre omfattende og mere eller mindre systematisk berigelsestyveri. De 645 nyere tryk må derimod anses for altovervejende at være brugsmangler.

Politiets efterforskning i 2003 har ikke dokumenteret, at den afslørede tyv har stjålet mere end det, som er blevet konfiskeret i hans enkes og families hjem, eller som er dokumenteret solgt på auktioner. Den mulighed foreligger derfor, at alle 1.245 ”reelle nyere restmangler” (først dokumenteret som manglende 1979-99) skyldes almindeligt svind i perioden fra revisionen i 1906 og op til revisionen 1979-99. Det er ikke muligt at dokumentere dette på grundlag af de foreliggende data, men man kan ved at sammenholde tyvekosterne med restmanglerne se, at tyvekosterne udgør størsteparten af de mest værdifulde mangler konstateret under revisionen 1979-99. Dette beskrives nærmere de næste afsnit.

5.3.1.3. Tyveriprofil og restmangelprofil

Ovenstående analyser af henholdsvis mængden af konfiskerede eller solgte tyvekoster og mængden af reelle nyere restmangler udviser to meget afvigende profiler. Mens 95 pct. af de dokumenterede tyvekoster er ældre tryk (fra før 1800), hører kun ca. 50 pct. af de reelle nyere restmangler til i denne kategori. Hovedvægten i tyvekosterne ligger med andre ord helt overvejende i de tidligste tre århundreder, mens hovedvægten i de reelle nyere restmangler overvejende ligger i det 19. og 20. århundrede. Dette bekræfter antagelsen om, at en stor eller meget stor del af restmanglerne består af brugsmangler (almindeligt svind).

Der er ikke forsøgt gennemført en vurdering af hver eneste restmangel ud fra problemstillingen: ”Brugs- eller berigelsestyveri?” Men under arbejdet med verifikation af titler i forbindelse med udarbejdelsen af en mangelliste til offentliggørelse (se nedenfor, afsnit 5.4.1) er disse blevet anskuet og vurderet ud fra forskellige kriterier. Det er bibliotekets opfattelse, at man ved at anlægge et for-

sigtigt skøn kan konstatere, at højst 25 pct. af de 1.254 reelle nyere restmangler, eller ca. 300 bøger, har en grad af tyvetækkelighed, der svarer til de genvundne eller solgte tyvekoster.

Hermed er også sagt, at det med ret stor sikkerhed kan konstateres, at det af en af bibliotekets medarbejdere begåede tyveri må anses for opklaret - enten fuldt ud eller i altovervejende omfang.

5.3.1.4. Tab og genvinding

I runde tal er lidt over halvdelen af de reelle nyere mangler blevet genvundet. Over for 1.291 konfiskerede bøger står 1.245 reelle nyere restmangler (de 75 solgte bøger, der søges vindiceret, er ikke medregnet her).

Et lidt mere præcist indtryk af, hvor stor en del af bogtyverierne fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling, der er blevet genvundet ved opklaringen i 2003, kan igen opnås ved at bryde disse tal ned på århundreder. Det skal understreges, at disse tal ikke indbefatter de 640 ”ældre mangler” (konstateret fra midt i det 19. århundrede og indtil 1967). Det fremgår af nedenstående oversigt, at genvindingsprocenten for de ældste bøgernes vedkommende er langt højere end det samlede gennemsnit på 50 pct. for bøger trykt helt op til 1950. Således er 998 ud af 1.162 tabte bøger trykt 1500 – 1599 blevet genvundet, hvilket svarer til 86 pct. af alle mangler trykt i 1500-tallet.

Tabel 5.11. Genvundne bøger i forhold til nyere restmangler

	Reelle nyere mangler konstateret første gang under revisionen 1977-99, excl. de 75 solgte bøger	Heraf konfiskeret/genvundet i 2003
	2.536	1.291
1500-1599	1.162	998
1600-1699	395	136
1700-1799	290	113
1800-1899	268	35
1900-1949	421	9

5.3.1.5. Værdiansættelser

Staten har ikke hidtil opgjort den konkrete, pekuniære værdi af bibliotekssamlinger. I det omkostningsbaserede regnskab, som indføres i staten pr. 1. januar 2005, vil samlingerne blive opført i åbningsbalancen som ”national ejendom”, hvilket indebærer, at de heller ikke fremover værdifastsættes. For et nationalbibliotek består bøgernes værdi i, at de befinder sig i samlingerne og kan anvendes af lånerne eller til andre formål. Som antikvarboghandler Hans Bagger udtalte under mødet med Udvalget vedrørende Revision og Sikring den 27. februar 1981, tager et bibliotek stilling til bøger ud fra helt andre kriterier end deres omsætningsmuligheder. Under samme møde pointerede Hans Bagger også, at man kun kan vurdere bøger, som man har i hånden, og at man ud fra mangellister ikke kan beregne i kroner, hvad der er gået tabt på grund af manglerne.

I 2003 under opklaringen af sagen anmodede politiet om en skønsmæssig værdiansættelse af de konfiskerede bøger. På det tidspunkt anslog biblioteket det konfiskerede til en værdi af 150 mio. kr.

Efterfølgende har biblioteket modtaget oplysninger om de salgspriser, som familien har opnået på auktioner ved Christie's og Swann Galleries i årene 1998 – 2002. Anvender man disse oplysninger, fremkommer følgende gennemsnitlige salgspriser:

Tabel 5.12. Gennemsnitspriser for solgte bøger

	Antal solgte bøger	Samlet salgspris	Gennemsnitspris opnået 1998-2002 anført i 2004-priser
Ialt	75	11.410.000	
1500-1599	40	7.000.000	175.000
1600-1699	21	2.730.000	130.000
1700-1799	14	1.680.000	120.000

Anvender man disse gennemsnitspriser ved en teknisk beregning af værdien af de stjålne bøger, fremkommer følgende tal:

Tabel 5.13. Anslået værdi af genvundne tyvekoster trykt før 1800

	Antal genvundne bøger	Gennemsnitspris opnået 1998-2002	Brutto værdi, prisniveau ca. anno 2000
Ialt	1.247		205.890.000
1500-1599	998	175.000	174.650.000
1600-1699	136	130.000	17.680.000
1700-1799	113	120.000	13.560.000

Ifølge disse tekniske udregninger udgør værdien af det stjålne 217 mio. kr. Heraf har biblioteket gennem konfiskeringer genvundet bøger til en værdi af 206 mio. kr.

Det skal dog understreges, at disse udregninger skal tages med stort forbehold, jf. bemærkningerne ovenfor om vanskeligheden ved at fastsætte bøgernes handelsværdi.

5.3.2. Bøger fra Danske Afdelings 1.-2. Samling

De punktrevisioner, som biblioteket gennemførte inden for Danske Afdelings 1.-2. Samling i 1970'erne pegede på, at denne samling ikke var ramt af mangler i usædvanligt omfang, og resultatet blev, at der ikke blev gennemført totalrevision af disse samlinger.

Danske Afdelings 1.-2. Samling indeholder fortrinsvis pligtafleveret materiale. Pligtaflevering er en lovbestemt ordning, der har eksisteret i Danmark siden 1697.

Alt indleveret materiale er indlemmet i samlingerne, uden at der er foretaget noget udvalg efter kriterier som fx. kvalitet og relevans. Samlingerne er i videste forstand at betragte som kilder til dansk historie og kultur, og hovedsigtet er fuldstændighed.

Hertil kommer, at den internationale interesse for dansk litteratur og danske forfattere, fraset nogle enkelte verdensberømte skikkelser som Tycho Brahe og nogle få andre af 1600-tallets berømte danske naturvidenskabsmænd, er begrænset. Hovedparten af Danske Afdelings 1.-2. Samling er ikke værdifuld set fra et kommercielt synspunkt. Dansk litteratur afsættes som hovedregel alene på det danske marked, til nød på det norske, og prisniveauet er langt fra det, der er gældende på det internationale marked, når det gælder ældre udenlandsk litteratur.

Selv om man ikke mente, at disse samlinger havde været ramt af tyveri, blev der under ransagningen fundet 19 bøger, som hører til i Dansk Afdelings 1.-2. Samling, excl. Hielmstiernesamlingen.

Tabel 5.14. Danske Afdeling 1. - 2. Samling excl.
Hielmstiernesamlingen

	Konfiskeret
	19
1500-1599	1
1600-1699	6
1700-1799	5
1800-1899	3
1900-1959	4

Der blev konfiskeret 19 bøger fra denne samling, heraf er 8 bøger fra katalogen, der rummer astronomi, bl.a. Tycho Brahes værker. Af disse er 6 på latin, én på tysk og én på dansk. De resterende 11 bøger er fra andre kataloger. Det drejer sig overvejende om nyere bøger, hvis markedsværdi må anses for at være lav.

Der er igennem årene blevet ført et mangelkartotek i Danske Afdeling, baseret på samlingens daglige brug, herunder lånernes bestillinger. En gennemgang heraf har vist, at der kun er 11 andre værker trykt på latin, som er konstateret at mangle. Af disse 11 er 4 lejlighedsdigte på 4-6 tryksider, 5 er disputatser eller programmer på 10-20 sider, én omhandler holstensk lokalhistorie og én matematiske og astronomiske emner. Sidstnævnte er fra 1651, og kun denne kan tænkes eventuelt at have fristet tyven med henblik på salg. Det synes således at kunne konstateres, at der er meget ringe sandsynlighed for, at tyven har stjålet flere end de genvundne bøger fra Danske Afdelings 1.-2. Samling.

5.3.3. Bøger fra Hielmstiernesamlingen

Som der er redegjort for i afsnit 2.1., hvor denne særsamling også er beskrevet nærmere, blev det ved en revision i 1971-72 konstateret, at der manglede 20 bøger i Hielmstiernesamlingen. Under ransagningen blev 19 af de 20 manglende bøger fra Hielmstiernesamlingen fundet, og den sidste bog er dokumenteret solgt. De er alle trykt i perioden 1500-1699.

Tabel 5.15. Hielmstiernesamlingen

	Konfiskeret	Solgt
	19	1
1500-1599	14	
1600-1699	5	1

Af de 20 bøger er 18 på latin og 2 på dansk, hvilket betyder, at tyven her, som i Udenlandske Afdelings Ældre Samling, fortrinsvis har valgt bøger, som er let omsættelige på det internationale marked.

Allerede i 1972 blev samlingen låst inde, og tyven havde ikke længere adgang til den. Manglerne blev efterkontrolleret i midten af 1970'erne, og der blev ikke konstateret nye mangler.

Med fundet af de 19 bøger og dokumentationen af, at den 20. bog er solgt, er denne del af tyverisagen fuldt opklaret.

5.3.4. Bøger (atlasværker) fra Kort- og Billedafdelingens Atlassamling

Fredag den 12. oktober 1975 blev der bestilt 9 atlasværker frem til brug for en norsk kartograf. Om mandagen, da han kom for at benytte værkerne, kunne biblioteket ikke finde dem. I slutningen af oktober anmeldte biblioteket sagen til politiet. Den blev dengang ikke opklaret og formodede spor, der medførte efterforskning i Paris og Bologna, løb ud i sandet. Under ransagningen blev disse 9 atlasværker genfundet, og herudover blev der fundet yderligere 4 atlasværker. De stjålne atlasværker var placeret i et område af biblioteket, som tyven umiddelbart havde adgang til. Det pågældende område blev aflåst, efter at tyveriet havde fundet sted.

Tabel 5.16. Kort- og Billedafdelingen (Atlasværker)

	Konfiskeret
	13
1500-1599	6
1600-1699	4
1700- 1799	3

Der foreligger ikke oplysninger om yderligere svind fra denne samling.

5.3.5. Håndskrifter, bøger og andre genstande fra Orientalisk Afdeling

Under ransagningen blev der fundet 146 tyvekoster, der hører til i bibliotekets Orientaliske Afdeling. Det drejer sig om 8 mellemøstlige håndskrifter og 138 trykte bøger (herunder bøger overført fra det tidligere Universitetsbibliotek 1. Afdeling). Nogle af håndskrifterne har en vis handelsværdi, men kun en mindre del af de fundne bøger kan betegnes som tyvetækkelige. Med få og markante undtagelser har ældre bøger trykt på arabisk, indisk, kinesisk etc. en væsentlig lavere handelsværdi end samtidige tryk på latin, fransk, spansk, engelsk og tysk.

De øvrige bøger er brugsbøger af meget ringe værdi. Tyven ville have været berettiget til at låne disse bøger som tjenstlige lån, og for en dels vedkommende ville han have kunnet låne de tjenstlige lån med sig hjem. Tyven havde imidlertid undladt at få lånene registreret, og dermed havde han klart brudt bibliotekets lånereglement.

Blandt nedenstående 33 udaterede tyvekoster forekommer diverse orientalske skriveredskaber og trykmateriel, der tilhører Orientalisk Afdeling.

Tabel 5.17. Orientalisk Afdeling

	Konfiskeret
	146
Håndskrifter	8
1500-1599	6
1600-1699	8
1700-1799	13
1800-1899	37
1900-	41
Uden år	33

Det var en overraskelse, at der var tyvekoster fra Orientalisk Afdeling, fordi der ikke blev rapporteret om mangler i 1970'erne fra denne afdeling. Derfor har man indtil 2003 været af den opfattelse, at Orientalisk Afdelings samlinger ikke var ramt af tyverier i 1970'erne.

Tyven var imidlertid selv leder af Orientalisk Afdeling i 1970'erne og havde selv ansvaret for at administrere de sikringsregler, som biblioteket indførte i 1978. En af hans tidligere medarbejdere har til denne redegørelse oplyst følgende:

*” I 1977-1979 var jeg tilknyttet Orientalisk Afdeling som konsulent med den opgave at rekatalogisere den gamle arabiske samling af trykte bøger. Under arbejdet hermed stødte jeg med mellemrum på huller i nummerrækken og mangler, som jeg forelagde afdelingslederen. Han oplyste, at et antal bøger var blevet overflyttet til andre samlinger, og at man tidligere lod nummerrækker stå tomme til senere opfyldning; den gamle OS-samling omfattede jo mange forskellige sprog. Det fandt jeg ikke påfaldende og var overbevist om, at jeg havde gjort min pligt ved at påpege problemet for (den, der for mig dengang var) rette vedkommende.
Stig Rasmussen. Førstebibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek”*

Som afdelingsleder havde tyven mulighed for at undertrykke informationer fra medarbejderne om mangler, og han havde mulighed for at udtage ukatalogiseret materiale uden risiko for opdagelse.

Efter sin degradering var han fortsat en betroet faglig medarbejder, og han deltog fortsat i forvaltningen af afdelingens samlinger. Der er i det konfiskerede tegn på, at han så sent som i 1990'erne har stjålet materiale fra Orientalisk Afdeling.

5.3.6. Bøger fra Udenlandske Afdelings Nyere Samling og fra Den Nyere Universitetsbibliotekssamling på Amager

Blandt de konfiskerede tyvekoster var der 77 bøger fra Udenlandske Afdelings Nyere Samling og fra Den Nyere Universitetsbibliotekssamling på Amager. Der er tale om brugsbøger trykt efter 1900 uden nævneværdig handelsværdi.

Tabel 5.18. Nyere samlinger

	Konfiskeret
I alt	77
1900-	77

Tyven ville have været berettiget til at låne bøgerne som tjenstlige lån og for en dels vedkommende også at tage dem med hjem. Bortfjernelsen uden udlånsnotering af disse bøger er et klart brud på bibliotekets lånereglement for medarbejdere.

5.3.7. Samlet karakteristik af de genfundne tyvekoster

Som det bl.a. fremgår af ovenstående gennemgang, samling for samling, består tyvekosterne af to vidt forskellige grupper af bøger:

1. En meget stor mængde omhyggeligt udvalgte værker af fortrinsvis kendte ”europæiske klassikere” (Thomas More, Erasmus, Luther etc.), fortrinsvis trykt i 1500- og 1600-tallet, eller (hvis trykt senere) førsteudgaver af ”litterære klassikere” (Cervantes, Heine etc.) eller markant illustrerede værker (atlasværker, prospekter o. lign.). Dertil kommer ældre bøger om Amerikas opdagelse og kolonisering; et område hvor bogpriserne ligger meget højt. Bøgerne er helt overvejende trykt på hovedsprogene latin, fransk, italiensk, spansk, engelsk og tysk, dvs. at de er særdeles gangbare salgsobjekter på det internationale antikvariske bogmarked. Bøgerne har ingen som helst relation til tyvens faglige baggrund (indologi, buddhisme) eller de opgaver, som han dagligt var beskæftiget med i biblioteket, og deres tilstedeværelse i ty-

vens hjem kan hverken tilskrives faglig interesse, bibliofil interesse, eller samlermani. Tyvens dokumenterede bestræbelser for at skjule proveniensen på værker, som han planlagde at sælge, gennem partiel ødelæggelse af bind og proveniensoplysninger, bekræfter, at disse bøger for ham kun havde en handelsværdi, men ingen faglig værdi eller herlighedsværdi. Ifølge foreliggende oplysninger var de helt usystematisk stuvet bort i aflåste skabe, indtil flertallet af dem efter tyvens død blev samlet i kasser og bragt af vejen i enkens kælder. Der har fra tyvens side klart været tale om målrettet berigelsestyveri.

2. En lille gruppe nyere værker med et fagligt indhold af relevans for tyvens biblioteksarbejde. Disse har ingen handelsværdi, og deres tilstedeværelse hos tyven er udtryk for brugstyveri og uefterrettelighed i tjenesten, ikke berigelsestyveri.

5.4. Det fortsatte arbejde med restmanglerne i Udenlandske Afdelings Ældre Samling

5.4.1. Offentliggørelse af mangelliste

På grundlag af det foreliggende interne mangelkartotek har biblioteket udarbejdet en ajourført mangelliste. I denne forbindelse er der blevet iværksat et kritisk verifikations- og suppleringsarbejde, således at der i mangellisten foreligger udførlige bibliografiske beskrivelser af alle restmangler trykt i ældre tid. I de meget få tilfælde, hvor særlige kendetegn ved bogen (tilskrifter, indbinding) kendes, er disse anført.

Med opklaringen i 2003 var tyven, hælerne og deres omsætning af de stjålne bøger afsløret. Det kunne konstateres, at de genvundne bøger udgjorde så stor en andel af bibliotekets mangler, at der herefter ikke er grundlag for nogen hemmeligholdelse af bibliotekets mangelkatalog.

Efterfølgende har biblioteket på et møde den 21. januar 2004 drøftet tilrettelæggelsen af en efterlysning med Politiets to medlemmer af Kulturministeriets Sikringsudvalg. Efterlysningsarbejdet vil blive udført i overensstemmelse med de råd, som biblioteket modtog på dette møde.

Mangellisten vil blive offentliggjort på bibliotekets hjemmeside og kundgjort på Museum Security Network. Endvidere vil biblioteket informere danske og større udenlandske auktionshuse og antikvarboghandlere og foretage efterlysning gennem ILAB-databasen, jf. nedenfor afsnit 5.5.2.

Listen er opstillet kronologisk efter trykår, således at den er umiddelbart anvendelig for antikvarboghandlere og auktionshuse, der har behov for at kunne identificere hurtigt og sikkert, om et indleveret værk forekommer i Det Kongelige Biblioteks mangelliste.

Listen vil blive ajourført løbende, dels med rettelser og tilføjelser, dels ved sletning af bøger, der måtte blive generhvervet eller erstattet af andre eksemplarer.

Arbejdet er i skrivende stund næsten afsluttet, og en første version af listen, dækkende bøger trykt i perioden 1501-1700, vil blive gjort tilgængelig ultimo januar 2005.

5.4.1.1. Bøger trykt før 1800

For bøger trykt før 1800 har biblioteket besluttet at sigte efter at generhverve bibliotekets egne eksemplarer. Begrundelsen er, at der meget ofte er tale om eksemplarer, der stammer fra kendte, navn-

givne danske samlere, og at de ofte rummer håndskrevne historiske oplysninger af fag-, lærdoms- eller bibliotekshistorisk interesse, specielt ud fra en dansk synsvinkel.

For at den offentliggjorte mangelliste kan danne det bedst mulige grundlag for videre eftersøgning, foretager biblioteket en kritisk verificering af hver enkelt titel op til 1800 (og enkelte, der er trykt senere) i udvalgte moderne bibliografiske databaser mv. Mangellisten beriges med supplerende data fra disse kilder, og vil således bestå af beskrivelser, som lever op til moderne bibliografisk standard.

Som nævnt ønsker biblioteket primært at generhverve sine bortkomne eksemplarer, sekundært at kunne lokalisere dem. I visse tilfælde vil biblioteket forsøge at anskaffe erstatningseksemplarer.

5.4.1.2 Bøger trykt efter 1800

For bøger trykt efter 1800 gælder det som hovedregel, at biblioteket af faglige grunde principielt ønsker at generhverve det bortkomne eksemplar, men et erstatningseksemplar eller endda en anden udgave af samme værk vil i mange tilfælde kunne gøre lige så god fyldest.

Mangellistens indførsler vil i almindelighed blot rumme de oplysninger, der foreligger i bibliotekets egne kataloger, men i ethvert begrundet tvivlstilfælde verificeres også disse titler.

5.4.1.3. Politimæssig efterlysning

Listen vil blive sendt til det danske politi med anmodning om politiets bistand til, at manglerne efterlyses internationalt.

5.4.2. Signalement af bibliotekets ældre bøger

Som supplement til efterlysningslisten har biblioteket udarbejdet et hjælpemiddel til identifikation af sine bøger. Det giver en systematisk oversigt over typiske kendetegn ved Det Kongelige Biblioteks værdifulde ældre bøger. Oversigten indeholder digitale billeder med forklaringer af følgende karakteristiske kendetegn:

1. Kongemonogrammer (superexlibris) fra bibliotekets grundlæggelse under Frederik III til nutiden
2. De særlige udformninger af det danske rigsvåben, som forekommer på nogle af bibliotekets bøger
3. Det Kongelige Biblioteks ejermærkestempler
4. Eksempler på opstillingssignaturer, idet opbygningen er speciel for Det Kongelige Bibliotek
5. Ejermærker fra private bogsamlinger, der er indgået i biblioteket, når disse forekommer uden på bindet (superexlibris)
6. Private ejermærker i bøger fra private bogsamlinger, der er indgået i biblioteket, når disse forekommer inde i bøgerne
7. Eksempler på karakteristiske indbindinger og bindtyper.

En prototype på dette identifikationsværktøj forevistes og diskuteredes i Paris den 14. maj 2004 på den 2. europæiske sikringskonference organiseret af den europæiske national- og universitetsbiblioteksorganisation LIBER, der blev afholdt på *Bibliothèque Nationale de France*. I konferencen deltog ud over bibliotekschefer og sikringschefer repræsentanter for politi, antikvarboghandlere og auktionshuse. Prototypen vakte betydelig interesse i de nævnte kredse.

Oversigten bliver offentliggjort på bibliotekets hjemmeside samtidig med, at listen over efterlyste bøger offentliggøres på nettet.

5.4.3. Erstatning

Det Kongelige Bibliotek har i samråd med Kulturministeriet overdraget til Kammeradvokaten at rejse erstatningssag over for de personer, som er dømt for hæleri.

5.4.4. Vindikation

Vindikation af de 76 solgte værker vil ske i henhold til ”UNESCOS konvention af 14. november 1970 om midlerne til at forbyde og forhindre ulovlig import, eksport og ejendomsoverdragelse af kulturgjenstande” for de værker, der er solgt til købere i lande uden for den Europæiske Union, som har tiltrådt den pågældende konvention, og i henhold til ”EU-direktiv 93/7 af 15. marts 1993 om tilbagelevering af kulturgoder, som ulovligt er fjernet fra en medlemsstats område” for de værker, der er solgt til købere inden for EU og Norge. I førstnævnte tilfælde er Kulturministeriet, i sidstnævnte Kulturværtdiudvalget den agerende myndighed. I begge tilfælde rådgives myndighederne af Kammeradvokaten.

Formen for og omkostningerne ved vindikation følger lovgivningen i det land, et værk aktuelt befinder sig i, og denne skal først oplyses, førend det er muligt at skride til handling. Dette arbejde er sat i gang i efteråret 2004 på grundlag af oplysninger om køberne fra henholdsvis Swann Galleries i juni og Christie’s i august 2004. Hvis værkerne siden deres oprindelige salg i årene 1998-2002 er videresolgt, kompliceres dette arbejde betydeligt. Der er således ingen garanti for, at alle værkerne kan genvindes, da de aktuelt kan befinde sig uden for den europæiske eller internationale lovgivnings rækkevidde.

5.5. Besvarelse af en række spørgsmål stillet i 2003 og 2004

Siden det kom til offentlighedens kundskab i december 2003, at der var kommet nye spor i den gamle tyverisag fra 1970’erne, har biblioteket fået mange henvendelser med kommentarer og spørgsmål. De emner, som har været mest fremtrædende, kommenteres i dette afsnit.

5.5.1. Om bibliotekskataloger og auktionskataloger og identificering af stjålne bøger

Både i datiden og i nutiden har der været spurgt til, om det er muligt at anvende bibliotekskataloger og auktionskataloger ved eftersporingen af stjålne bøger. En bibliotekskatalog er en beholdningsfortegnelse over bøgerne i en samling. Den anvendes til fremfindning, på pladssætning, udlån og revision. En auktionskatalog er et salgskatalog over et tilfældigt udvalg af bøger, som er sat til auktion.

Når et bibliotek i fortiden har mistet sit eksemplar af en bog, har man som hovedregel en ældre *brugskatalog* som udgangspunkt for identifikation af titlen i forbindelse med efterforskning af den konstaterede mangel. Udenlandske Afdelings Ældre Samlings bestand er tilgængeligt Det Kongelige Bibliotek fra 1648 og gennem hele det 17. århundrede, og de ældre kostbare dele er altovervejende erhvervet før 1800. I perioden efter 1787 blev samlingen organiseret og nyopstillet, og katalogiseringen i en *systematisk pladskatalog* i protokolform skete i perioden ca. 1816-1830 efter principper, der havde til formål at gøre det muligt at identificere, fremtage og på pladssætte det enkelte værk i magasinerne.

Katalogen² for Udenlandske Afdelings Ældre Samling består af ca. 200 håndskrevne bind (protokoller) i folioformat, og har været udgangspunkt for alle revisioner af samlingen. Katalogen havde som *brugskatalog* tillige det hovedformål at give benytterne en *systematisk* oversigt over samlingens bestand. Det var en kombineret forvaltnings- og publikumskatalog til formidling. Protokollerne giver efter datidens praksis kun de nødvendige standardoplysninger som grundlag for *identifikation af værket*, såsom forfatter, titel, evt. undertitel, udgave, udgivelsessted, udgivelsesår, sidetal og evt. generel angivelse af illustrationer. De havde ikke til formål at beskrive og dermed at identificere *det konkrete eksemplar* af værket. Eksemplaridentifikation i forhold til andre eksemplarer af et givet værk finder normalt sted på grundlag af ejermærker, tilskrifter, indbinding og lign., men i protokollerne (og på sedlerne i den alfabetiske katalog) anføres sådanne ”ydre” kendetegn kun, når der er tale om kultur- og boghistoriske sjældenheder. I de fleste tilfælde har disse oplysninger ført til, at disse sjældenheder er blevet udtaget til Boghistorisk Samling, der fra samlingens start i 1950’erne har stået i aflåst magasin. Pladskatalogen oplyser katalogsignaturen, der tillige er anført i bogen - som hovedregel i øverste venstre hjørne på indersiden af bogens forperm. Katalogsignaturens struktur er speciel for Det Kongelige Biblioteks bøger, og er derfor værdifuld til efterlysning og identifikation af bibliotekets eksemplarer, hvis der foreligger mistanke om tyveri.

I auktionskataloger beskrives de udbudte bøger efter en moderne, international bibliografisk standard, der primært har til formål at identificere værket og udgaven, men ikke det enkelte eksemplar i et omfang, der muliggør præcis eksemplaridentifikation og dermed biblioteksproveniensen. Katalogiseringen dækker med andre ord *alle* eksemplarer af den pågældende udgave, hvoraf der ofte, selv af kostbare bøger, cirkulerer i dusin- eller hundredvis. Beskrivelserne er ofte lange, fordi man citerer andre kilder, der beskriver og vurderer det pågældende værks *betydning*, hvilket ikke tilfører beskrivelsen og dermed identifikationsmuligheden noget særskilt. Særtræk ved eksemplaret beskrives undertiden, men sjældent i form af ejerproveniensen, hvilket ikke nødvendigvis er det samme som biblioteksproveniensen. Ofte anføres dedikationer og ejertilskrifter, men disse karakteristika findes netop ikke i gamle bibliotekers normale brugskataloger, da dette ikke har været den oprindelige baggrund for at anskaffe dem som brugseksemplarer.

Hvis man skal kunne identificere et konkret eksemplar i en antikvariats- eller auktionskatalog, skal beskrivelsen tillige omfatte særlige kendemærker, såsom bindtype, stempler, ejermærker, tilskrivninger, dedikationer og lignende individuelle kendetegn, som kan vække bibliotekets mistanke om, at eksemplaret stammer herfra. Kun når denne særlige, men ualmindelige beskrivelse foreligger, vil det være muligt for et bibliotek at identificere eksemplaret som sin ejendom.

Det har under den afsluttede byretssag været hævdet, at Det Kongelige Bibliotek har kunnet se sine stjalne bøger i Christie's auktionskataloger eller katalogbeskrivelser på internettet.

Det er ikke uden videre rigtigt. Bibliotekets analyse af auktionskatalogernes beskrivelser af de annoncerede bøger, hvoraf 76 blev solgt, har vist, at kun i to tilfælde ville man ved en grundig gennemgang af disse kataloger have fattet mistanke om, at der var tale om bøger, der kunne stamme fra Det Kongelige Bibliotek. Det drejer sig om:

Fr. Fénelon: *Les aventures de Télémaque*, Amsterdam 1734. Katalogsignatur 18,-292.
Swann Galleries angiver i sin auktionskatalog nr. 1823 fra 1999 den danske greve J. H. E. Bernstorff som sandsynlig proveniens (tidligere ejer) på grundlag af våbenskjol-

² Se Povl Johs. Jensen: "D.G. Moldenhawers Katalog", *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, VII, 1960, ss. 7-23.

det på bindets forside ("*the arms are probably those of the Danish statesman Count Johan Hartvig Ernst af Bernstorff*").

Ved auktionen blev bogen solgt.

Libanius: *Epistolae*. Krakow u.å. [1504 eller senere]. Katalogsignatur 73,-233.

Christie's angiver i sin auktionskatalog nr. 6605 fra 2002 Frederik Rostgaard som den tredje af fire tidligere ejere af bogen ("*Ludovicus Martellus of Rouen - Louis Bulteau - Fridericus à Rostgaard - Charles Bulteau (brother of Louis)*").

Ved auktionen opnåede bogen ikke den aftalte mindstepris, og den blev konfiskeret hos Christie's i 2004.

Ingen af de to ovennævnte beskrivelser antyder en proveniens, der éntydigt peger på, at bøgerne stammer fra Det Kongelige Bibliotek. Biblioteket ejer nogle, men langt fra alle de bøger, der er bevaret fra de to nævnte danske bogsamleres biblioteker.

Det har til stadighed været en kilde til undren for de skiftende, også for den nuværende, biblioteksledelser, at der af så mange stjålne bøger aldrig dukkede nogen op på hverken det danske eller det internationale marked, idet der var mange betydningsfulde, kostbare eller helt unikke eksemplarer iblandt de konstaterede mangler. Ingen havde indtil 2003 fantasi til at forestille sig, at årsagen hertil var, at der tilsyneladende var tale om en tyv, der havde opereret dagligt over mange år og blot gemt sine tyvekoster af vejen til bedre tider, dvs. når enhver erindring om tyverierne havde fortonet sig.

De dele af manglerne, som var konstateret i slutningen af 1970'erne og under den første del af den revision, der blev udført i slutningen af 1970'erne, blev som tidligere omtalt efterlyst både af politiet gennem bl.a. Interpol og antikvarboghändlerkredse nationalt og internationalt, af biblioteket selv ved direkte kontakt i Danmark til antikvarboghændlere og endelig ved henvendelse til bibliotekskolleger i udlandet. Der henvises i øvrigt til afsnit 2.3.2. ovenfor.

5.5.2. Om brugen af udenlandske databaser ved efterlysning af stjålne bøger

Det har været hævdet, at der findes udenlandske hjælpemidler i form af databaser over stjålne genstande, der, ifald biblioteket havde brugt dem, muligvis kunne have ført til opklaring af sagen tidligere, idet antikvariater og auktionshuse kunne have verificeret, om givne eksemplarer, man havde fået til salg, stammede fra Det Kongelige Bibliotek. Der må ud over Interpols database, som tidligere er behandlet i denne redegørelse, efter bibliotekets vurdering sigtes til *Art Loss Register*, *Museum Security Network*, *International League of Antiquarian Booksellers'* database over stjålne bøger og *The Antiquarian Booksellers' Association of America's* tilsvarende database.

Art Loss Register er grundlagt 1991 som primært en database over stjålne kunstgenstande i snævrere betydning. Den ejes af de store auktionshuse, bl.a. Christie's, Sotheby's, Phillips og en række forsikringsselskaber. Det er en kommerciel database, for hvilken der skal betales både for brug og inddatering af stjålne værker. Der er meget få poster eller indrapporteringer af stjålne bøger og håndskrifter.

Museum Security Network, der er baseret i Holland, opstod, så vidt vides i midten af 1990'erne som et digitalt webbaseret informationsforetagende af non-profit art. Det registrerer hændelser og giver rapporter af alle arter af tab af kulturværdier, d.v.s. ved krig, brand, andre katastrofer, tyveri, samt restitutionssager i henhold til gældende internationale konventioner. Netværket har overvægt på

museer, men rapporter fra biblioteker findes af og til. Det er *ikke* en base over stjalne genstande, men bruges bl.a. til at rapportere, og derigennem at informere, advare, rådgive og diskutere.

Museum Security Network oprettede en såkaldt mailing-liste i december 1996. Det Kongelige Bibliotek og Kulturværdiudvalget har fulgt med gennem subscription siden 1997 og har derved fået et glimrende overblik over ikke bare forbrydelseernes art og omfang, men også andre typer sager på kulturarvsområdet. Det Kongelige Bibliotek rapporterede selv til netværket om korttverisagen i februar 2001, og *Museum Security Network* var en af Det Kongelige Biblioteks inspirationskilder til initiativet til *LIBER Library Security Network* i 2002. Siden juni 2003 har adgangen været password-beskyttet, og nyhedstjenesten er opdelt i to nyhedslistes, hhv. *Museum Security* og *Cultural Property Protection Mailinglists*.

International League of Antiquarian Booksellers' database (ILAB) over stjalne bøger er oprettet for at søge at forhindre, at antikvarboghandlere verden over skulle komme til at medvirke til videresalg af stjalne bøger. Initiativet blev præsenteret for Det Kongelige Biblioteks institutionschef under den internationale antikvarboghandlermesse i Øksnehallen i efteråret 2002. Der er tale om en lukket base til medlemmernes brug. Den åbnede i efteråret 2003.

The Antiquarian Booksellers' Association of America's database (ABAA) over stjalne bøger oprettedes i 1999 og gjordes offentlig tilgængelig på internettet i februar 2003 i forbindelse med ABAA's bogmesse i Californien. Den er tænkt som et vigtigt *nyt* hjælpemiddel på internettet til organisering og udsendelse af information om sjældne bøger stjålet fra handlende, institutioner og samlere. Den er baseret på indrapporteringer og har bl.a. været anvendt af europæiske biblioteker i forbindelse med korttverierne i 2001. Den omfattede medio december 2004 144 indrapporteringer fra 2000ff. Kvaliteten af indrapporteringerne er noget svingende.

Art Loss Register kan ikke, heller ikke i fremtiden, anses for at være et centralt værktøj inden for bogområdet.

Museum Security Network er efter bibliotekets bedste skøn irrelevant i forbindelse med konkret identifikation af stjalne bøger inden for biblioteksområdet, idet det ikke synes at blive checket af relevante instanser.

ILAB-databasen vil helt naturligt være et hovedhjælpemiddel *fremover*, men den fandtes altså ikke før efteråret 2003. Tilsvarende gælder for *ABAA-databasen*.

Den situation, der gjorde sig gældende for biblioteket og politiet i årene efter 1975, havde ikke ændret sig grundlæggende, førend sagen reelt blev opklaret, men fremtidige diskussioner om, hvad man *fremover* i påkommende tilfælde skal foretage sig, må naturligvis tage udgangspunkt i den nye situation, der med Internettets nye muligheder er under udvikling på dette som på alle andre områder.

I forhold til problemstillingen om indrapportering til internationale søgedatabaser gælder de tidligere anførte betragtninger over katalogoplysningernes indhold, omfang og præcision i forhold til det *konkrete, bortkomne eksemplar*.

5.5.3. Afsluttende metodiske bemærkninger om sagens kronologi

Ved læsningen af den foregående redegørelse for forløbet af tyverisagen og dens efterfølgende opklaring for de problemer man til enhver tid har stået over for, og for de foranstaltninger man har truffet til dens opklaring, herunder indførelse af sikringssystemer og revision af større dele af samlingerne, må man gøre sig en række *metodisk* relevante forhold klart.

For at forstå og bedømme sagen må man holde sig kronologien for øje. Dvs. at man må gøre sig klart, hvad politiet og den til enhver tid ansvarlige ledelse af Det Kongelige Bibliotek vidste om – og evt. foretog sig i – sagen i perioden fra omkring 1975 (den første erkendelse af tyverierne) til opklaringen i 2004.

Det gælder ikke mindst, når man vil bedømme Det Kongelige Biblioteks indsats over tid både i relation til mulig opklaring af sagen og med hensyn til foranstaltninger til at forhindre gentagelser, siden forløberne for de nugældende sikringsforanstaltninger og –systemer blev indført pr. 1. december 1978.

Forholdet er overordnet det, at mens Det Kongelige Bibliotek løbende har betragtet sagen som en tyverisag, der skulle opklares, og tyvekosterne om muligt genvindes, har sagen som sådan juridisk set længe været forældet efter dansk strafferet og derfor som politisag henlagt siden midten af 1980'erne. Københavns Politis aktuelle synsvinkel på sagen har været sigtelsen for et omfattende *hæleri*, der har fundet sted inden for de sidste 8 år, mens Det Kongelige Bibliotek så at sige har stået alene med opklaringen af sagen som *tyveri* imod biblioteket for mere end 25 år siden. De første måneder efter ransagningerne den 5. november 2003 stillede Det Kongelige Bibliotek ekspertpersonale til rådighed for politiets efterforskning ud fra politiets præmisser (hæleri), og selvom der i løbet af november og december dukkede mange forhold og oplysninger op, der belyste sagen som tyveri i 1970'erne, har biblioteket først rigtigt kunne tage *systematisk* fat på denne problemstilling, efter at størsteparten af de fundne tyvekoster blev afleveret til Det Kongelige Bibliotek i januar-februar 2004, og efterhånden som politiets forberedelse af retssagen skred frem.

Det Kongelige Biblioteks synsvinkel har naturligvis helt overordnet været at få skabt grundlag for at kunne konkludere, i hvilken udstrækning datidens tyverier kan fastslås at være helt eller delvis opklarede. Fra november 2003 til efteråret 2004 er der blevet formuleret adskillige teorier, som nærmere analyser har kunnet be- eller afkræfte, efterhånden som Det Kongelige Bibliotek har fået mulighed for at analysere sagen ud fra, hvad de *genfundne* tyvekoster kunne oplyse.

Udgangspunktet for forståelsen og indsatsen lige til det sidste har været, at hverken politiet eller Det Kongelige Biblioteks skiftende ledelser eller personale – på grund af tyveriernes omfang, som stod nogenlunde klart allerede i første halvdel af 1980'erne – nogensinde havde forestillet sig, at tyverierne var begået af én mand over så lang tid, som opklaringen ret entydigt synes at dokumentere, og at der ville hengå mere end 20 år, inden denne mand tog fat på at sælge ud af sine ophobede tyvekoster.

6. Sammenfatning

Med denne redegørelse har Det Kongelige Bibliotek givet en fremstilling af de omfattende tyverier, som fandt sted på Det Kongelige Bibliotek i 1970'erne, og hvad man i samtid og eftertid har gjort dels for at standse og opklare tyverierne dels for at forebygge, at en sådan forbrydelse kunne gentages.

Redegørelsen viser, at den daværende ledelse fra ca. 1973 havde mistanke om, at biblioteket var udsat for tyveri, og at man i begyndelsen af 1975 havde vished for, at der faktisk forelå tyveri. I kraft af de nye oplysninger, der er fremkommet i 2003 og 2004 ved bibliotekets og politiets efterforskningsarbejde og bibliotekets analyser af det ransagede og solgte, kan det nu fastslås, at tyven begik tyveri så tidligt som i 1971.

Den daværende ledelse indgav den første politianmeldelse om tyveri i marts 1975, og herefter var der løbende kontakt mellem politiet og biblioteket. Der blev indgivet en række skriftlige og mundtlige tyverianmeldelser, og politiet afhørte i de følgende år ca. 50 personer, uden at dette førte til en opklaring. Politiet foretog efterlysninger af stjålne bøger gennem datidens kanaler, bl.a. Interpol og danske og udenlandske antikvarboghandlerkredse. Biblioteket udsendte også selv lister over manglende bøger til danske og udenlandske antikvarboghandlere og til en række europæiske forskningsbiblioteker.

I samtiden undrede de involverede myndigheder sig over, at der ikke dukkede bøger fra Det Kongelige Bibliotek op til salg hos antikvarboghandlere i eller uden for Danmark. De involverede myndigheder antog, at tyverierne var begået med henblik på umiddelbart efterfølgende salg af det stjålne på det internationale marked. I dag ved vi, at tyven tilsyneladende ikke stjal med henblik på umiddelbart salg. Han gemte tyvekosterne i mange år, og begyndte først at sælge ud af dem i 1998, hvor han var omhyggelig med at vælge afsætningskanaler og metoder, som ikke kunne føre til mistanke om, at bøgerne kom fra en dansk ejer og dermed måske fra et dansk bibliotek.

Tyverisagen i 1970'erne førte til, at der blev gennemført en række tiltrængte forbedringer af bibliotekets tyverisikringsmæssige og brandsikringsmæssige forhold. Flere og flere dele af samlingerne blev op gennem 1970'erne aflåst og adgangen til dem begrænset til de medarbejdere, som ekspederede i de pågældende samlinger. Endelig blev der gennemført kontrolleret udgang (visitation).

Med henblik på at afdække hvilke samlinger, der var ramt af tyverier, gennemførte biblioteket i 1970'erne en række stikprøvevise revisioner i de samlinger, som var lettilgængelige for mange medarbejdere. Disse stikprøver viste, at det var Udenlandske Afdelings Ældre Samling, der var ramt af tyveri. I 1978 tiltrådte Finansudvalget et aktstykke om en bevilling til at gennemføre en totalrevision af denne samling. Totalrevisionen blev igangsat i 1979, men måtte stoppes ved udgangen af 1980, selv om arbejdet ikke var tilendebragt, fordi bevillingen var brugt op. Efter at have ligget næsten stille i 1981 blev totalrevisionen genoptaget i 1982 i en anden og væsentlig mindre skala, da man skønnede, at tyverierne var ophørt, og det nu alene drejede sig om at få et samlet overblik over manglerne. Revisionen fortsatte i de følgende år frem til dens afslutning i 1999.

Det fremgår af de sagsakter, som har ligget til grund for denne redegørelse, at bibliotekets og ministeriets behandling af tyverisagen blev fulgt nøje af Folketingets Kulturudvalg, Folketinget, Rigsrevision og Statsrevisorerne i hele anden halvdel af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. I perioden juni 1979 – februar 1983 havde et særligt Udvalg vedrørende Sikring og Revision ved Det Kon-

gelige Bibliotek til opgave at følge bibliotekets sikrings- og revisionsarbejde og at rådgive kulturministeren i disse anliggender.

Statsrevisorerne afgav *Beretning om bogtyverierne på Det Kongelige Bibliotek og en undersøgelse af sikringen af bogsamlingerne* den 15. februar 1979. Det blev påpeget, at biblioteket ikke i tilstrækkeligt omfang havde ført betryggende kontrol med sine bogsamlinger. Statsrevisorerne påtalte endvidere, at Det Kongelige Bibliotek i for ringe grad havde haft opmærksomheden henvendt på disse sikringsfunktioner, før forholdene resulterede i tab. Kulturministeren tilsluttede sig Statsrevisorernes vurdering og pålagde rigsbibliotekaren i fremtiden at have større opmærksomhed rettet imod disse forhold.

Forløbet af de første to års kampagne med totalrevision af Udenlandske Afdelings Ældre Samling blev også undersøgt af Rigsrevisionen, og ved afgivelse af redegørelsen den 14. juni 1982 udtrykte Statsrevisorerne kritik af totalrevisionens tilrettelæggelse, dens budgettering og overvågning. Kammeradvokaten undersøgte efterfølgende, om der var ansvar at gøre gældende over for de personer, der havde været involveret i sagen. Konklusionen var, at der ikke var grundlag for at rejse tjenestemandssag.

En gennemgang af de sagsakter, som er anvendt ved udarbejdelsen af denne redegørelse, afdækker, at den daværende ledelse stod over for en tyverisag, som i omfang og karakter var uden sidestykke i forhold til, hvad man havde kendt tidligere. Der blev iværksat mange foranstaltninger til at få standset tyveriet og få dokumenteret tyveriets omfang.

For så vidt angår det politimæssige arbejde, henlagdes sagen efter det oplyste senest i midten af 1980'erne. For så vidt angår genvinding af tyvekosterne blev der foretaget skridt, når der syntes at foreligge konkrete spor. Generelt valgte institutionen i samråd med politiet at behandle sagen fortroligt både internt og eksternt.

Set i et mere langsigtet perspektiv må det konstateres, at de erfaringer, som biblioteket gjorde i 1970'erne, har resulteret i, at biblioteket siden da har haft meget stor bevidsthed om og fokus på de sikringsmæssige forhold, som bør gælde for biblioteker med værdifulde samlinger. Da det indgår i bibliotekets formål at stille samlingerne til rådighed for brug, vil der dog altid være en restrisiko forbundet med forvaltningen af værdifulde samlinger.

Det præventive arbejde havde en vis prioritet hos den daværende ledelse, hvorimod der intet beredskab var til at dokumentere begåede tyverier. I dag er sikringsarbejdet tilrettelagt således, at den forebyggende indsats og den dokumenterende indsats er lige vigtige for biblioteket.

Opklaringen i 2003 har bekræftet, at Udenlandske Afdelings Ældre Samling var udsat for et væsentligt tyveri i 1970'erne, og alt tyder på, at tyvens motiv var økonomisk berigelse.

Det har dog ikke været muligt endeligt at fastslå, hvor mange bøger den nu afslørede tyv stjal, men der er tale om mindst 1.366 bøger fra Udenlandske Afdelings Ældre Samling. Af disse har biblioteket fået 1.291 bøger tilbage i forbindelse med opklaringen i 2003, og biblioteket ved, hvem der har købt de resterende 75 bøger. Det skal fremhæves, at 86 pct. af de mest værdifulde mangler, der blev konstateret ved totalrevisionen (bøger trykt mellem 1501-1600), er genvundet ved opklaringen af denne tyverisag. Fra andre samlinger havde tyven stjålet 275 bøger, er genvundet.

I Udenlandske Afdelings Ældre Samling savnes i dag endnu 600 bøger trykt før år 1800, som er konstateret manglende ved totalrevision i 1979-99. Det kan ikke afklares, hvorvidt disse bøger er stjålet eller bortkommet ved almindeligt svind.

Efter at tyverisagen er blevet opklaret, er det bibliotekets hensigt gennem offentliggørelse af en fuldstændig mangelliste på Internettet at få genindlemmet flest mulige af de resterende mangler, der blev konstateret under totalrevisionen. Listen vil blive tilsendt det danske politi med anmodning om bistand til international efterlysning af de værker, der kan formodes omsat.

Biblioteket vil tillige informere danske og større udenlandske auktionshuse og antikvariater og foretage efterlysninger gennem ILAB-databasen og Museum Security Network.

Med hensyn til de 76 bøger, som er blevet solgt af tyven og hans familie, har Kammeradvokaten på bibliotekets og Kulturministeriets vegne rejst krav om erstatning, ligesom Kammeradvokaten rådgiver Kulturværdisudvalget og Kulturministeriet i spørgsmålet om vindikation af de solgte bøger.

7. Organisationer, personer og bygninger

Rigsbibliotekarembetet: Oprettet i 1943 og organisatorisk omlagt i 1997. I perioden fra oprettelsen og til 1986 havde embedet en dobbeltfunktion som rigsbibliotekar og overordnet ansvarlig for Det Kongelige Bibliotek, Universitetsbibliotekets 1. afdeling, Universitetsbibliotekets 2. afdeling, IDÉ (Institut d'Échange International) og Forskningsbibliotekernes edb-kontor. Samtidig direkte chef for Det Kongelige Bibliotek. Fra 1986 var der ikke institutionsdrift forbundet med embedet.

Bibliotekstilsynet: Statens styrelse for folkebiblioteksområdet 1920-90, sammenlagt med Rigsbibliotekarembetet i 1990.

Det Kongelige Bibliotek: Fra 1648-927 nationalbibliotek. Fra 1927 nationalbibliotek og universitetsbibliotek for Københavns Universitet for jura, samfundsvidenskab, humaniora og teologi.

Chefer for Det Kongelige Bibliotek

Rigsbibliotekar Palle Birkelund, f. 29. januar 1912, chef for Det Kongelige Bibliotek 1952-82.

Konstitueret rigsbibliotekar Torkil Olsen, f. 31. marts 1922, d. 6. januar 2001, chef for Det Kongelige Bibliotek 1982-86.

Overbibliotekar/Direktør Erland Kolding Nielsen, f. 13. januar 1947, chef for Det Kongelige Bibliotek 1986 ff.

Sikringschefer på Det Kongelige Bibliotek

Førstebibliotekar Ib Rønne Kejlbo, 13. juni 1922 – 14. juli 2002, sikringschef 1971-80

Forskningsbibliotekar Ivar A. L. Hoel, f. 13. december 1943, sikringschef 1980-83

Forskningsbibliotekar Jesper Düring Jørgensen, f. 29. oktober 1944, sikringschef/chefsikringsrådgiver 1984 ff.

Afdelingsleder Claus Ole Friis, f. 6. marts 1960, vagtmester og overvagtimester. Sikringschef 1. april 2001 ff. med ansvar for operationel sikring.

Udvalget vedrørende Revision og Sikring ved Det Kongelige Bibliotek (Juni 1979 – februar 1983)

Medlemmer:

Birkelund, Palle, rigsbibliotekar

Christensen, Ingelise, bibliotekar, Det Kongelige Bibliotek (Bibliotekarforbundet)

Dahl, Kirsten, assistent, Det Kongelige Bibliotek (Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark)

Hansen, Niels Jørgen, biblioteksbetjent, Det Kongelige Bibliotek (Foreningen af Tjenestemænd ved Statens Samlinger)

Jørgensen, Anders, kriminalassistent, Rigspolitechefens tekniske afdeling

Kejlbo, Ib Rønne, forskningsbibliotekar, sikkerhedschef, Det Kongelige Bibliotek

Lindbo-Larsen, Kr., biblioteksdirektør, FORMAND

Skole, Birgit, eksp. sekr., Ministeriet for Kulturelle Anliggender

Terkelsen, H., brandinspektør, Københavns Brandvæsen

Thomsen, Karl V., overbibliotekar, Statsbiblioteket i Århus
Vohn, Knud, forskningsbibliotekar, Det Kongelige Bibliotek (Akademikernes Centralorganisation)
Østergaard, H. H., administrationsdepartementet, Finansministeriet
Sekretær: Forskningsbibliotekar Ivar A. L. Hoel. Det Kongelige Bibliotek.

Omtalte bygninger

Adresse	Bygning
Christians Brygge 8	Holm, bygget i 1906 Hansen, bygget i 1968 Administrationsbygning i Holm, bygget i 1979 Diamanten, bygget i 1999
Vasbygade/ Skandiagade	Ostehuset
Toldbodgade	Vestindisk Pakhus
Njalsgade 80 og 112	KB-Amager